

OBSERVATORUL

SOCIAL ECONOMIC

B R A Ş O V

Anul X (Seria II) No. 5. Sept.-Oct. 1943

„OBSERVATORUL social-economic“

**REVISTA INSTITUTULUI DE CERCETĂRI ECONOMICE
ȘI SOCIALE**

al

**ACADEMIEI DE INALTE STUDII COMERCIALE
ȘI INDUSTRIALE DIN CLUJ—BRAȘOV**

Director : Prof. VICTOR JINGA

**Fondată în 1931, la Cluj, de Prof. G. Moroianu, împreună cu
un grup de profesori ai Academiei**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**Secretar de redacție și redactor responsabil :
Conf. Dr. AUG. TĂTARU**

Revista apare de șase ori pe an.

Inregistr. la Trib. Brașov, sub Nr. 8/1943.

**Redacția și Administrația :
Institutul de cercetări economice și sociale, str. Nicolae Iorga,
Nr. 26, Brașov.**

Coperta de A. Demian.

Contribuții la cunoașterea trecutului și educației vechilor negustori și meseriași brașoveni¹⁾

În tot cuprinsul țării noastre nu există o așezare românească cu o clasă socială de mijloc mai veche și mai înfloritoare, în anumite epoci, dezvoltând atât pe terenul bisericesc-cultural, cât și pe terenul național și economic-social o activitate cu repercusiuni atât de adânci asupra evoluției neamului nostru, ca populația românească a Brașovului. Dar, după cum roadele activității vechilor cărturari brașoveni, începând cu aceea a harnicilor preoți ai bisericii Sf. Nicolae, acei paznici ai conștiinței și limbii naționale, n'au fost până acum apreciate după merit, tot așa aproape tot ce s'a scris până acum despre viața economică-socială a Brașovului — și între aceste scrieri sunt unele foarte prețioase — suferă de unilateralitate, cuprinzând sub numele de negustori și meseriași brașoveni aproape numai pe cei din cetatea Brașovului, foști sau nu membri ai „compatriei grecești”, neglijând aproape cu totul studiul vieții economice a Românilor din Șchei, care neglijență se explică, în primul rând, din starea materială atât de precară a Șcheilor din zilele de astăzi, din proletarizarea lor.

Privită, mai ales, din punctul de vedere social-economic, populația românească a Brașovului se împarte în trei părți. Una, cea mai veche, așezată în Șchei, a doua și cea mai puțin importantă pentru studii de felul celui de față, cea din Brașovechii și Blumăna, iar a treia cea din cetate.

¹⁾ Fiindcă aceste modeste „contribuții” n'au pretenția de a fi considerate ca formând un studiu propriu zis al comerțului și meseriilor brașovene, am crezut că ne putem dispensa de a da o bibliografie, mulțumindu-ne a indica în paranteze, unde e nevoie, izvorul de care ne-am folosit. Afară de aceasta trimitem la bibliografia dată de N. G. V. Gologan, în „Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov”. București, 1928.

Despre o țărâtime legată de ogor nu se poate vorbi decât la Români din Brașovechiu. La ceilalți, clasa de jos o formau și o formează, mai ales astăzi, muncitorii cu ziua (din fabrici), salahorii, birjarii, hamalii (din gâră), etc. Natural că raportul numeric dintre clasa aceasta și cea mijlocie nu a fost totdeauna același, variind după timpuri și după diferite posibilități de traiu.

Chiar dacă Români din Șchei sau cei din cetate aveau proprietăți rurale, holde (în graiul din Șchei „olde”), sau câte un „maier”, la marginea orașului, sau câte o „stupină”, nu ei cultivau aceste terenuri, ci sau servitori aduși dela țară sau arendași sau copărtași, cum sunt unii „stupari”, de pildă. Din copilăria mea nu-mi aduc aminte să fi auzit îmblătind cereale în Șchei decât în casa părinților profesorului Lupan, iar pe Ulița Mare (astăzi strada Prundului) sau, mai rar, pe Ulița Furcoaie (astăzi Brâncoveanu-Vodă), nu vedeai trecând spre Șchei decât cară cu știuleți de „cucuruz” sau cu „lubenițe” sau cu varză. Cu cereale și legume se aprovizionau Români din Șchei dela producătorii sași mai ales din satele vecine. Din pomărit însă își câștiga hrana de toate zilele un mare număr de Români din Șchei. Mai de mult își îngrijeau ei grădinile cu multă răbdare și pricepere, făcând un rentabil comerț cu produsele lor pe piața Brașovului. Mai înainte erau și merari de profesiune, care cumpărau poame din satele vecine dela țărani sau dela conți din Hăghig, Budila, etc. Femeile lor le expuneau apoi în troace (de aici „trocărițe”) în piața Brașovului. Români cultivau specii de mere necunoscute Sașilor, ca „merele crețești”, pe care Sașii le numeau „Crețeser-apfel”, iar alte specii numite „Bleschapel”, pe care nu le-am putut identifica. (V. *Das Burzenland*, V, Erster Teil: Die Wirtschaftsgeschichte des Burzenlandes. Verlag Burzenländer Sächs. Museum. Kronstadt 1929, p. 179). Erau în Șchei și culegători de profesiune, care culegeau poamele proprietarilor de grădini.

În documentele săsești, păstrate în arhiva orașului Brașov, se face amintire chiar de pe la sfârșitul secolului al 15-lea și începutul celui de al 16-lea despre negustori și meseriași români în Șchei, ceea ce ne face să credem că aceste îndeletniciri erau cunoscute aici mult înainte de înregistrarea lor. Despre o intensă viață economică la Români din Șchei fac dovadă, în timpuri mai vechi, privilegiile cerute și, de cele mai multe ori, acordate de Domnia Țărilor Românești proprietarilor și negustorilor de oi și vite mari din Șchei, proprietarilor de vii (în Muntenia), apoi mai târziu existența atâtor „tehiuri”, începând cu ale măcelarilor, pescarilor (= vânzătorilor de pește sărat sau, mai rar, proaspăt), cojocarilor, etc. Atestări despre existența acestor clase organizate avem destule. Astfel la 1817 se face apel, în chestiunea școlii dela Sf. Nicolae, la „bătrâimea neguțătorească”, iar la 1822 un protest al negustorilor din Șchei e semnat de mai mulți negustori „dimpună cu cealaltă obște negu-

ătătoarească", fiind vorba acolo de o „fundatie negetătoarească”. (V. Andreiu Barseanu : Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov, scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului”. Brașov, 1902, Anexe, p. 49-a).

Se știe că până la edictul de toleranță emis de împăratul Iosif al II-lea în anul 1781, Români nu puteau avea proprietăți în interiorul orașului. Cu toate acestea pe tablourile contribuabililor din „cetatea Brașovului”, întocmite pe la sfârșitul veacului al 15-lea, se găsesc trecuți, între 1167 de contribuabili, 7 Români (Burzenland, III, partea I, p. 24)²). Nu încapă nici o îndoielă că acești contribuabili erau profesioniști, care poate că aveau numai prăvăliile lor în cetate, și anume, socotind după însemnările din documenele săsești, erau măcelari (laniones), căci de aceștia ni se vorbește mai întâiu în acele documente. La această concluzie ne îndreptătesc și următoarele considerațiuni : Șcheii vechi, ca proprietari și negustori de vite, până nu de mult ei erau aceia care furnizau vite măcelarilor și cârnăfarilor sași (și unguri), afară de cele tăiate în „scaunele” lor, iar pentru acest comerț, se înțelege, că erau supuși la impozite din partea Magistratului săsesc. Afară de aceasta n'am putea ști care altă profesiune ar fi putut fi exercitată în cetatea Brașovului de Români, când aproape toate celelalte erau în mâinile Sașilor.

Pe lângă această breaslă înstărită a măcelarilor care, mai ales în timpurile mai nouă, nu se ocupau decât cu cumpărarea vitelor și desfacerea cărnii în „scaune”, erau așa numiții „belitori” care tăiau vitele (la abator, la „tăiere”). (Cf. comuna Belitori, în Teleorman !) Pe o scară întinsă se practica în Șchei negoul cu pește, lână, vinuri și altele.

Dar după cum pentru profesiunea măcelarilor trebuie să admitem, în baza documentelor, un trecut foarte vechiu, așa și de industria straielor (= plocadelor sau săricilor), confecționate de femeile din Șchei și date la dârstă, în comuna Dârste, suntem siguri că era o industrie casnică cu care se îndeletniceau numai Româncele, după cum recunosc și Sașii în documentele lor. Vechimea acestui produs al industriei casnice la poporul nostru nu are nevoie de dovezi. Ceea ce ne interesează însă aici este comercializarea straielor. Ele se aduceau spre vânzare în „târgul straielor”, porțiunea din strada numită astăzi Hirscher, dela farmacia „Ursu” până în „Ulița Fânarilor” (etimologie populară pentru „funarilor”, numită astăzi strada Castelului), care în documenele săsești se numea „Deck Mortt” (1491) sau nemțește „Deckenmarckt” (1805) sau „Kotzenmarkt”. (Burzenland, III,

²) Dacă nu e cumva o greșeală din partea statisticianului sas, care a trecut pe cei 7 contribuabili români din „blesche Burggasse”, cum se mai numea pe atunci „Ciocracul” (astăzi strada Profesor I. Al. Lăpedatu) ca locuind în cetate. (V. Burzenland, III, partea I, pp. 23, 45).

partea I, p. 30. Cf. documentul IV din volumul V, din „Documente privitoare la trecutul Românilor din Șchei, publicate de Dr. Sterie Stinghe, Brașov, 1901—1906, p. 15). Dacă găsim atestată această denumire de „târgul straielor” acum 452 de ani, trebuie să admitem o mare vechime comercializării acestui produs de industrie casnică. Păcat că ea nu se mai practică aici. O cunoaștem astăzi numai din comunele de munte ale Muscelului.

O altă industrie casnică foarte rentabilă, care de asemenea era practică numai de Româncele din Șchei și care a dispărut chiar înaintea celei a straielor, era împletirea găitanelor pe troaca cu ciocănele, de bătaia cărora răsuna în alte vremuri Șcheiul. Acest articol se vindea chiar în depărtări și mai mari decât straietele.

Dacă concordăm atestările precise din documentele Brașovului despre îndeletnicirea vechilor Șchei cu economia de vite, cu negoțul cu straiete atât de vechiu și aproape monopolizat de ei și cu activitatea rămasă mult timp fără concurență a măcelarilor din Șchei, trebuie să admitem că, dacă între oierii bărsani Șcheii n'au ocupat locul de frunte, totuși economia de vite a fost într-o vreme una dintre îndeletnicirile principale ale lor, aducând femeilor lor pentru tesutul straielor lăna tunsă de pe oile lor proprii și tăind vite crescute în târlele lor. Cităm pentru adevărarea celor susținute aici numai câteva rânduri din „cartea” de privilegii dată de Nicolae Alexandru Voevod Șcheilor la anul 1719 : „(Dat-am Domnia Mea) tuturor Șcheailor dela Brașov ca să fie volnici cu această carte a Domniei Meale de să aibă aici în țara Domniei Meale a ținerea oilor câte vor vrea și să le pască de toamna până primăvara, la Sfântul Gheorghe, când și duc ei la munte în Țara Ungurească, ori pe moșia domnească ori bocească, ori megieșească, și să n'aibă nici o opreală de niminea. Numai și ei să aibă a-ș păzirea vitele, să nu strice niscăi pâini sau livezi sau alte bucate ale cuiva. Și, pentru adetul moșii unde-ș vor băga oile în baltă, să aibă a se tocni cu stăpânul moșiei după cum le va fi obiceiul. Și, când i-ar lovi vremea rea de iarnă primejdioasă, să aibă a-și băgarea oile în baltă, ori pe a cui moșie s'ar întâmpla, și să n'aibă nici o opreală de niminea; numai să aibă a-și darea oeritul domnesc după obiceiul lor, de oae câte bani 10, și de numărătoarea oierilor, de turmă par(ale) ban(ă) 10, iar de altele de toate să fie în pace..” (N. Iorga : Brașovul și România, a. 1905, p. 373). Dar dania domnească vorbește și despre pescari : „Așisderea și pentru Șcheaii carii cară pește cu carul dela baltă, au de prin târguri, și-l duc în Țara Ungurească, să aibă a darea vană, de caru cu peaște bani 70, și de calul în povărat cu peaște”) câte

*) „Cal de pește” se numea la Brașov, odinioară, unitatea de greutate de 108 ocale sau 135 kg. În documentele săsești se numea „Pferdelast”.

ban(i) 7, iar mai mult nu": (ib. p. 375). Arhivele Braşovului păstrează un mare număr de documente de felul acestuia.

Postăvari (în graul de astăzi al Şcheilor postovari) nu erau printre Români din Şchei, această meserie fiind practică aproape numai de postăvarii şi boboarii saşi. Cu toate acestea la sfârşitul secolului al 17-lea e amintit gocimanul Stoica Postăvariul, apoi la 1836 Nicolae, iar la 1860 Gheorghe Postovariul. (v. Stinghe, Doc.)

La 1756 Magistratul Braşovului dă o ordonanţă prin care permite unui număr de 12 croitori din Şchei să practice croitoria, pentru a face haine româneşti, cu excluderea unor croitori din Muntenia care nu erau stabili în Şchei şi a Țiganilor care făceau concurență Braşovenilor. Dintre profesiunile care nu se mai practică în Şchei mai amintim pe aceea a măşarilor. Aceştia, după spusele bătrânilor, preparau maşe pentru confecţionarea coardelor de vioară, umblând după materialul necesar chiar până în Basarabia. La 1851 Ucenescu amintese de un anume Voina al măşarului. (v. C. Lacea : Gheorghe Ucenescu. Transilvania, a. 1941, Nr. 10, p. 686), Până la începutul acestui secol zarafii din Şchei îşi scoteau mesele lor pe piaţa Braşovului. La 1725 sunt amintiţi doi zarafi din Şchei. Credem mai departe că unele nume de familie păstrate în documentele Braşovului pot fi considerate ca apelative, indicând ocupaţiunea persoanelor respective. Astfel sunt: Cărăuşu(1) (1713, 1719, 1740), Lumânăraşii (1737), Morariu (1700, 1723), Putinariu (1700), Samaraşii (1723—1864), Şorodar (1823) sau Şolodar (1839), Zugravu (1839), Bărbieriu (1737), Brânzariu (1750). Să nu uităm lemnării (= dulgherii), curelarii, şelarii şi alţii. (Stinghe, Doc.)

Negustorii şi meseriaşii îşi desfăceau marfa şi produsele lor sau în Şchei, în „oraşul” lor, sau în cetate, fiind siliţi de Magistratul cetăţii să observe anumite restricţiuni severe, sau umblând pe la târguri, prin toată ţara, sau în străinătate. Cităm dintr'un document din prima jumătate a secolului al 18-lea : „Unii dintre noi fac negustorie în ţara nemţască, în ţara turcească... făcând cetăţenilor noştri (Saşilor) multă hasnă; că dela ei cumpărăm tot fealiul de marfă ce să face acolo şi ducem într'alte ţări”. (Stinghe, Doc. V, 45).

Greutăţile pe care le întâmpinau negustorii din Şchei la exercitarea comerţului, erau mari şi felurite. Mai întâiu călătoriile întreprinse pentru aprovizionarea cu mărfuri şi desfacerea lor erau grele din cauza drumurilor nepracticabile şi periculoase, apoi veneau opreliştile şi vămile mari impuse de „cetăţenii” saşi ş. a. E cunoscut exclusivismul Saşilor faţă de Români. Se ştie că ei mult timp n'au dat voie Românilor nici să-şi cumpere case, nici să-şi zidească biserici, nici să deschidă prăvălii între zidurile cetăţii. Chiar Vodă Brâncoveanu, care le dăduse atâtea privilegii, a întâmpinat împotrivire din partea Saşilor

lor când a voit să-și cumpere case în Șchei și în Brașovechii (nu în cetate!) și a fost silit să le scrie în repetate rânduri, în chestiunea aceasta pentru a-i liniști, declarând că el n'are intenția să facă negoț în Brașov sau să le facă altă „păgubire”. Dar atitudinea lor dușmănoasă se manifestă nu numai în chestiuni importante, ci și în lucruri mici. Astfel li se interzicea negustorilor români să aibă ușă la boltă spre stradă, sau femeilor din Șchei să prepare bragă⁴⁾, pentru ca să se consume berea preparată de ei. Cine vrea să se documenteze asupra acestei chestiuni atât de importante pentru viața economică a Românilor din Șchei, n'are decât să citească documentele publicate de Dr. Stinghe în vol. V, unde se cuprind repetatele plângeri ale negustorilor din Șchei contra Sașilor asupritori, înaintate Curții imperiale din Viena.

Câte odată se iveau și conflicte între „obștea neguțăto-rească” și ceilalți credincioși ai bisericii Sf. Nicolae, ca de pildă cu ocazia discuțiunii asupra mijloacelor bănești care aveau să acopere cheltuielile pe care le cerea susținerea școlii. (V. Bârseanu, Ist. Anexe, 48 a—49 a). Indată ce însă a intervenit o personalitate atât de respectată ca protopopul Popazu, lucrurile s'au aplanat și negustorii cu întreaga obște au sprijinit cu toată dragostea și cu multă abnegațiune pe inițiatorul întemeierii școlii centrale din Brașov.

Breșla negustorilor din Șchei, văzându-se atât de strânsă de măsurile de asuprire luate din partea Sașilor, își avea, într'un timp, un apărător al intereselor ei profesionale, ceea ce nu era de loc pe placul Sașilor. Această nemulțumire și-o exprimă Magistratul într'o informațiune pe care o dă Guvernului (a. 1799) cu privire la cererea bisericii Sf. Nicolae pentru acordarea unui ajutor „din casa alodială” pe seama școlii românești, afirmând că acest ajutor nu trebuie să i se acorde bisericii, deoarece are destulă avere și și-ar putea susține școala sa foarte bine dacă nu s'ar risipi banii pentru alte lucruri, de ex. pentru ținerea unui procurator al negustorilor, care capătă anual leafă de 200 fl. (Bârseanu, Ist. 11).

Restricțiunile de import și export erau foarte aspre, vămile foarte mari. De aceea nu e de mirare că Șcheii practicau și contrabanda. Pentru a o împiedeca, Sașii au închis șanțul dintre Turnul negru și zidul din față al cetății, care împrejmuește clădirea în care e adăpostită astăzi arhiva orașului, printr'un lanț greu de fier pe care îl închideau cu un lacăt greu, ca să împiedece, când voiau, transportul mărfurilor pe acolo. Lanțul e amintit mai întâiu la 1546 „ad catenam magnam ad graff” și a fost înlăturat abia în anul 1804. (Burzenland, III, partea I, 46).

⁴⁾ Braga pe care o preparau femeile din Șchei nu semăna cu cea cunoscută în vechea țară nici ca compoziție, nici ca culoare și nici ca gust.

Dar și dinspre Tâmpa luaseră Sașii măsuri preventive contra contrabandei, căci iată ce ne relatează geograful sas Marienburg, la anul 1813 (Lucas Joseph Marienburg: *Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*, II. p. 343): „La cele două capete ale muntelui (Tâmpa) spre răsărit și spre apus se scobora până acum un zid tare până în zidul cetății (= orașului), fiind apărat fiecare zid de câte un turn puternic, și care în timpuri de războaie serveau la apărarea locului închis unde pășteau vitele Brașovenilor, iar în timp de pace aveau să împiedece delictul (Prävarication) Șcheilor (Obervorstädter) cu mărfuri oprite”. Se înțelege că după ce nu se mai încasau taxele de mai înainte la porțile cetății, începând cu anul 1766, dar mai ales în urma dispozițiilor drepte, umane, civilizate ale împăratului Iosif II, aceste măsuri nemaiavând nici un rost, magistratul nu s'a mai îngrijit de întreținerea în bună stare a acestor ziduri și turnuri. Din zidul dinspre Curmătură se mai văd încă și astăzi unele resturi până la oarecare înălțime pe coasta Tâmpei.

Iar când Șcheii se plâng contra asupririlor pe care aveau să le îndure din partea vameșilor dela Câmpina, iată ce scrie Brâncoveanu-Vodă la anul 1707, cinstitului Sfat al Brașovului: „Numai ni să pare că și Șcheaii dumneavoastră să vor fi purtând cam rău, că nu vor să umble pe drumul cel mare al vămii, pe unde au umblat și mai înainte, ce fieștecare pe unde-i voia, pe alte poteci ș'au făcut drumul, de umblă, și vameșii neputând în-gădui, ei apoi bagă iar vina vameșilor, del zic că le fac alte obiceiuri”. (Iorga, *Brașovul și România*, 1905, p. 412).

Deși între contribuabili sunt amintiți Români din Blumăna și Brașovechiu încă pe la sfârșitul secolului al 15-lea, și cu toate că populația acestor două cartiere a crescut până la sfârșitul secolului al 18-lea într'atâta încât Brașovechenii la 1783 își cîădesc biserică proprie, totuși despre o clasă mijlocie înche-gată a populației românești din aceste cartiere nu se poate vorbi. Meserile cele mai mult practicate în aceste cartiere sunt lemnăria (= dulgheria) și zidăria.

În scurt timp, după 1781, elemente înzestrate cu deosebite însușiri de negustori, oșelite în lupte grele de concurență, curajoase, venite din Șchei, din Săcele sau din alte localități, și mai ales din Macedonia, învingând toate greutățile care li se puneau în cale, pătrund în „cetate” și pun stăpânire pe aproape întreg comerțul intern și levantin, înființând la 1838 gremiul levantin, trezind astfel gelozia și teama comercianților sași, care nu odată își dau pe față această teamă.

Se știe că Magistratul sășesc se servea, în timpurile mai vechi, de pisari români (preoți sau alți cărturari) pentru descifrarea scrisului cu chirilice, dar cunoscut fiind interesul negustorilor sași pentru menținerea relațiilor comerciale cu Țările

Românești, precum și teama de a nu fi trași pe sfoară, nu e exclus ca și între ei să se fi găsit unii care să fi putut citi chirilicele, exercitând astfel un control sigur asupra celor scrise de pisari români în corespondența lor cu țările vecine. Un lucru e sigur că în jumătatea secolului al 17-lea Paul Benkner, un descendent al cunoscutei familii de patricieni sași, care, după ce a terminat „gimnaziul” săsesc cu distincție, s'a apucat de negoț, trecând adeseori munții pentru a merge la Câmpulung, București, Pitești și în alte părți, știa să scrie cu chirilice. (v. C. Lacea : Un Sas din Brașov care scria cu chirilice, în revista Țara Bârsei, 1929, Nr. 3).

Vieata economică desfășurată de Români în cetatea Brașovului, prin răsunetul ei, prin extinderea ei, a atras mai mult atențiunea cercetătorilor asupra sa, decât cartierele din afara zidurilor cetății. Cu toate acestea, chiar fiind vorba numai de negustorii români din cetate, nu s'a făcut distincțiunea care, după părerea noastră, e absolut necesară pentru a putea pătrunde în evoluția acestei mișcări economice. Și anume, afară de negustorii români trecători care veneau din alte părți, mai ales din Macedonia, rămăneau câțva timp la Brașov și apoi treceau mai departe spre a se stabili în alte centre comerciale, vom deosebi patru categorii de negustorii români din cetatea Brașovului. Cea dintâiu categorie o formează așa numiții „sudiți turci”. Iată ce spune despre ei părintele protopop Bartolomeiu Baiulescu (în Monografia comunei bisericesti gr. or. române a Sfintei Adormiri din cetatea Brașovului. Brașov, 1898, p. 7). „În înțelesul păcii făcute între Austria și Turcia la anul 1699 la Carloviț și în anul 1718 la Pasaroviț... sudiții turcești, sub cari se înțelegeau Greci, Români și Bulgari, aveau dreptul să facă negoț în Austria, în Ungaria și în Transilvania. Acești sudiți turcești, pe baza pașaportului lor, erau îndreptățiți să poarte negoțurile lor fără să fie îndatorați a-și înprotocola firmele sau a-și declara capitalul lor”. Odată cu infiltrarea „sudiților turci” în centrele comerciale din fosta monarhie austriacă, negustorii noștri au de luptat și cu concurența și intrigile acestora, constituiți și aici la Brașov, ca și aiurea, într'o societate numită „companie grecească”, privilegiată încă de principii ardeleni și mai târziu de Leopold I în anul 1701. (Bârseanu, Ist. 19). Din compania grecească făceau parte și Români și alte neamuri.

Cetățenii români din cetate, pentru a se deosebi de „compagniști”, se numeau cu un titlu latinesc „Cives graeci” sau românește „civi” sau „neguțători civilisti” sau „cetățean și negustor” (Gologan, 66), sau „neguțătoriu” sau, după nemțește, chiar „burgheri” sau „bürgeri”. Dușmănia dintre cele două tabere a culminat în lupta pe care au dus-o Români pentru stabilirea drepturilor asupra bisericii ortodoxe, numite, din cauza ritului,

„grecească” și larg înzestrată de principele Grigorie Brâncoveanu.

A doua categorie o formau negustorii români care nu locuiau în cetate, fiindu-le interzis din partea Magistratului să-și cumpere case acolo, având în cetate numai „bolta” sau „cămara” sau „scaunul” (dacă erau măcelari) sau „cantorul”, unde puneau la cale afacerile lor. Când Românii au obținut dreptul de a-și cumpăra și clădi case în cetate, erau negustorii care aveau case și în Șchei și în cetate, ca Rudolf Orghidan sau familia Boghici, sau alții care locuiau, până la un timp, în Săcele, iar în cetate aveau numai bolta, ca Secăreanu, care mai târziu ajunge proprietarul unei case mari în ulița Fânarilor, sau fratele bunicii mele Stam Blebec, care s'a stabilit la Brașov numai la 1852, când s'a însurat a treia oară, cu Bălașa, fata negustorului Nichifor din Prund, când și-a schimbat și portul mocănesc cu hainele nemțești, stabilindu-se în casa sa proprie, pe Ulița Neagră (astăzi strada Regina Maria nr. 17), având și altă casă în Ulița Șcheilor (astăzi strada Mureșenilor nr. 3), unde era pe vremuri restaurantul „Impăratul Roman”. În care se adunau des intelectualii români pentru a pune la cale multe treburi naționale. Ca aceștia doi mai erau și alții.

Altă categorie o formau apoi negustorii români care aveau case numai în cetate, ca, în Ulița Șcheilor, Ioan Gh. Ioan, Ioan Popovici (poreclit Putrezire-ai!), Ciurcu, Constantin de Steriu, în Târgul straielor: Bucur Popp, Dim. Ionciovici, apoi în Ulița Fânarilor fratele bunicii mele Vasile Lacea, Ioan Secăreanu, Iordache David, S. Datco, Radu Radovici, Stănescu, Boambăn, Mocanu etc. În Ulița Neagră (str. Regina Maria 1) avea casă și prăvălie Grădinar. În piață am putut identifica următoarele case care au fost proprietăți ale negustorilor români: în Târgul Grăului (nr. 3, la biserica Sf. Adormiri) Constantin Boghici, nr. 19 Ioan Iuga, nr. 20 Gh. Ștefanovici, unicul profesorului universitar I. Ol. Ștefanovici, nr. 21 Teclu, tatăl profesorului universitar și membru al Academiei Române N. Teclu, Eremia colț cu str. Hirscher, Teclu avea casă și în Ulița Mare (str. Prundului) nr. 41. În Ulița Vămii (astăzi str. Regele Mihai) nr. 5 Ghiță Bucur Popp. În Șchei, cei din apropierea bisericii Sf. Nicolae și cei mai înstăriți locuiau în Malu Ciurcului, porțiunea dinspre Cacova a străzii numite astăzi C. Brâncoveanu, unde locuiau familiile Hagi Ciurcu, Leca, Corbu, Dima, Bogdan, Neguț, Enghiurliu, Andreiu Lupan, apoi în partea dinspre cetate a aceleiași străzi, în Ulița Furcoale⁵⁾, locuiau familiile Boghici, Furcă, Nicolau, Mincu, Dușoiu, Petcu, etc. Alții locuiau în Ulița Mare, ca Măciucă, Pădure, Orghidan, Teclu, Ancăn, Andreiu Buntoiu, Andreiu Popovici, Teodor Nicolau, Popazu, sau în preajma bisericii: Carca-

⁵⁾ Numită astfel după numele soției cofetarului macedonean Furcă.

lechi, Nichifor, măcelarul, Prișcu, Manole, Burbea, Furnică, Stinghe, Măzgăreanu, etc. Dar, afară de aceștia câțiva, o mulțime de alți negustori și meseriași își aveau casele în celelalte părți ale Șcheilor.

Mulți dintre negustorii și meseriași din Șchei, cu toate că nu făceau agricultură, și-au păstrat portul țărănesc până pe la începutul acestui secol, care port aducea cu acela al Românilor din sudul Dunării (v. Dacoromania, IV, 363), se deosebea de acela al Secelenilor⁶⁾ și al celorlalți Români din satele învecinate. Unii negustori din cetate purtau încă anteriorul oriental și giubeaua, până la un timp, iar cei din Săcele umblau în portul lor mocănesc, după cum se poate vedea din portretul pictat de pictorul Frala al lui Vasile Lacea, care portret mai înainte era atârnat în dreapta celui al lui Șaguna, iar acum străjuște, împreună cu alt ctitor al școalelor îmbrăcat românește, ușa intrării în sala festivă a liceului Șaguna⁷⁾.

S'ar putea alcătui, cu oarecare aproximație, un tablou de câteva familii de negustori brașoveni în care profesiunea s'a moștenit din tată în fiu, dar numărul acestor familii ar fi foarte mic, deoarece fiii de negustori, mai ales aceia care au studii academice, rareori îmbrățișează cariera părinților. Dacă aceștia erau pierduți pentru comerț, mulți dintre ei erau productivi pe alte terene, aducând însemnate servicii neamului nostru.

Mai multă continuitate se constată în meserii. E și explicabil. Meseriașul își exercită meseria sa în sau pe lângă casă și, în felul acesta, copiii prind de multe ori nesiliți dragoste de meseria tatălui. Astfel vedem mai multe generații ale aceleiași familii practicând aceeași meserie din tată în fiu.

Carte învățau viitorii negustori și meseriași în școalele existente încă de pe la sfârșitul secolului al 16-lea în Șchei, în preajma bisericii Sf. Nicolae și apoi la școalele „centrale”, la liceu sau școala reală sau comercială, după înființarea acestora. Unii din cei care nu intrau în școala comercială, se mulțumeau

⁶⁾ Aceasta e forma corectă, consacrată prin uz: **Secelean**, nu **Săcelean**. Așa se și scriu aceia pe care-i cheamă Seceleanu. Domnul care a introdus forma urită, neromânească Săcelean, știe de sigur că nu poate zice: un mărișor sau un bățișor, deși zice: un măr, un băț. Există în limbă armonie vocalică, o influență a accentului, etc. Deci: **Săcele**, dar **Secelean**! Trebuie să asculte de sfatul unui învățat ca Densușianu, Secelean el însuși după mamă, de al Seceleanului Soricu, cel cu atâta simț de limbă, și să nu schimonosească forma veche corectă.

⁷⁾ Bietul Vasile Lacea nici în mormânt n'a avut liniște. Mormântul său era cel dintâiu, la dreapta, cum intrai în cimitirul bisericii Sf. Treimi de pe Tocile. Epitropul Șt. Chicomban, fără să anunțe familia, a pus de a ridicat lespede de pe mormântul lui Lacea și a mutat-o mult mai în sus, pe același rând, cedând locul familiei Frigător.

cu un curs de contabilitate de câteva luni, cum țineau profesorii N. Orghidan, Teohar Alexi, I. C. Panțu și alții. Cu limbile străine, mai ales cu germana, se deprindeau ușor în orașul nostru. Ce bine reiese răvnă după carte și în special după cunoștința de limbi străine din ceea ce scrie marele negustor de mai târziu de pe piața Brașovului și mare proprietar rural și urban Stan Blebea în autobiografia sa (publicată de noi în revista Țara Bârsei, a. 1929, pp. 26 și urm.): „Eu după ce am ajuns la 821 și 822, m'au luat dela școala rumânească și m'au dat la un dascăl grecesc, în târgu Cernatului, ședea un boeri. După ce s'au dus boeri(i) m'am dus la Sent Gherghi (Sfântul Gheorghe) și m'au dat la școala ungurească,, vo doi ani, și vo doo luni la remtească. Și de acolo m'au luat și m'au dat la Câmpina, iar la Grec, vro 6 luni, și primăvara, la 824, m'au dus la Țara Rumânească, la Ialomia, la satu Pribegi, unde avea tată-meu oi multe și cai vro 450". În felul acesta ajungeau unii să vorbească bine câteva limbi și să se poată descurca în altele pe care le învățau în contact cu diferiți negustori străini. De câtă învățătură se împărtășeau negustorii brașoveni, ne pot face dovadă și următoarele cazuri: În anul 1828 fu ales ca învățător la școala dela biserica Sf. Nicolae, Nicola Nicolau, „negustor scăpătat, însă om cu învățătură și umblat în lume, totodată — probabil — și editor și autor de cărți”. (Bârseanu, Ist., 17). Iar fiul marelui negustor Ioan Gheorghe Ioan, al aceluia care pe la 1870 trata cu guvernul din București chestiunea legării căilor ferate din Muntenia cu cele din Ardeal, prin Brașov, funcționează ca profesor suplinitor la școala comercială din Brașov, în anul 1881/2. Gremiul neguțătoresc înființat mai ales pentru intensificarea comerțului levantin, se străduiește să înființeze școale pentru cafe, pentru pregătirea viitorilor negustori și meseriași.

Dar nu numai de educația băieților se îngrijeau Brașovenii, ci și de a fetelor care, de regulă, după ce terminau școala primară românească, urmau la școala „civilă” săsească sau cursurile unui pension francez al domnișoarei Vautier (din Ulița Fănarilor nr. 1), în care au crescut și și-au făcut educația și câte trei generații din aceeași familie. Era vestită această școală și peste hotare. Când am funcționat acolo ca profesor de limba franceză, la sfârșitul veacului trecut, aveam printre eleve și două Bulgăroaice din Bulgaria.

Cunoștințele practice și le însușeau sau completau tinerii negustori sau ca angajați ai firmelor mari din Budapesta sau Viena, sau în călătoriile lor de afaceri pe la târgurile din Budapesta, Viena, Lipsca, Graț, Triest, Brăila, Galați, Constantinopol și în alte centre comerciale, sau bătând târgurile din provincie, cu carele încărcate cu mărfuri de tot felul.

Pătrunși de adevărat spirit negustoresc, meseriașii și negustorii brașoveni căutau să satisfacă cerințele clienților pe cât

se putea mai bine. Astfel aduceau stofe care erau la modă în regiunile pe unde umblau ei, sau meseriașii, cum erau de pildă cojocarii, nu numai că crăiau pieptarele și cojoacele după croiul diferitelor provincii românești, dar aplicau pe acestea și înfloriturile particulare diferitelor regiuni, cum am văzut că se făcea în „lucrătoarea” cojocarului Irodion Neguț.

„Jupânii” se îngrijeau și de creșterea morală-religioasă a „băieților” care învățau meseria la ei. Ei nu căutau să-și crească băieții numai cu statul, ci și cu exemplul. Astfel se știe că țineau posturile și se împărtășeau împreună cu membrii familiei și cu băieții din prăvălie, pe care îi sileau să se ducă Dumineca și sârbătoarea la biserică. Așa făcea pe la mijlocul secolului trecut negustorul brașovean stabilit la București, Ion Manu, ginerele lui Stan Blebea, și așa făceau și stăpânii firmelor brașovene: Teclu, Ștefanovici, Eremia (zisă și „Eremias” sau „Mandrăgiu”) și, de sigur, că și alții. Se înțelege că la biserică trebuiau băieții să se ducă spălați și curăț îmbrăcați. Iată cel mai bun control asupra igienei angajaților. Și cultivând credința strămoșească în ei, desvoltau totodată și dragostea de neam și limbă.

Dela înființarea casinei române în cetatea Brașovului (1836), educația socială, profesională și politică a negustorilor ia un nou avânt, căci acolo, la casină, se puneau la cale nu numai afaceri comerciale, dar și manifestații politice și sociale în slujba colectivității naționale.

Ucenicii dela meserii abia după ce s'a înființat, la stăruința inimosiului protopop Bartolomeiu Baiulescu „Asociațiunea pentru sprijinirea învățăceilor și sodaliilor meseriași români” (aprobată în anul 1874⁸⁾), au început să aibă o educație mai îngrijită. Funcțiunea de secretar al acestei asociații o îndeplineau mai ales profesori dela liceul numit astăzi „Șaguna”. Câtva timp am făcut și eu această slujbă. La îndemnul protopopului Baiulescu, tot profesori dela acel liceu țineau cursuri serale cu ucenicii români, iar comitetul Asociațiunii se interesa de plasarea, instrucțiunea și tratamentul ucenicilor și calfelor din partea meșterilor.

La orice ocazie, vechii negustori din Șchei sunt gata să facă sacrificii, să lupte pentru credința strămoșească. Sprijinesc orice mișcare pornită din sânul bisericii ortodoxe, înzestreză biserici cu odăjdii, cu icoane, cu clopote, etc. Unii din ei plecau, cu toate greutatea călătoriei, la Hagialâc, de unde se întorceau mai întăriți în credință, mai înțelegători pentru ajutorarea de aproape și mai bine văzuți de ceilalți. Chiar dacă se înstrăinau de locul lor natal, și trăiau în alte părți, unii din ei cu gândul la cei de acasă, făceau diferite danii pentru binele acestora. Astfel negustorii Niță Manu și Frigător, îmbogățiți în Țară, au

⁸⁾ „Reuniunea sodaliilor români din Sibiu” o înființase alt preot, Cris-tea la 1867.

cheltuit bani grei pentru clădirea unor chilii, pentru adăpostirea femeilor bătrâne, în curtea bisericii Sf. Treimi de pe Tocile.

Se știe că Români din Șchei au fost cei mai aprigi apărători ai ortodoxiei contra unirii cu biserica apuseană. Cu toate acestea istoria trebuie să recunoască că, atunci când erau interese naționale în joc, ortodoxia trecea pe al doilea plan. Marele negustor Gh. Nica, la stăruința căruia se înființează în cetate o școală cu două clase, al căreia prim inspector a fost el, înțelegător, cum era, cheamă pe Gheorghe Barițiu, pe Mureșeni la Brașov, se slătuește zilnic în casa sa cu ei pentru treburile școlărești și naționale. Om cu vederi largi, nu-i păsa că prietenii săi îl porecliseră „Tata uniților”. Cu uniții puna la cale înființarea „Gazetei de Transilvania”, și tot în casa sa se întrunesc la 1848 Cneazul G. Cantacuzin, G. Sion, M. Balș, Alecsandri, N. Ionescu, Carp, Brătianu, Negri, Stoica cu Barițiu, Andreiu Mureșeanu, Iacob Mureșeanu, etc. (Baulescu, 160—161). Între studenții dela Cluj, colegi și prieteni cu Avram Iancu, Ion Cavalier de Pușcariu (în „Notițe despre întâmplările contemporene. Sibiu, 1913, p. 30), citează câteva nume de fii de negustori brașoveni, „toți oameni cu parale și Români pe față”. Negustorul Ioan I. Pantazi, cumnatul lui Costache Secăreanu, prefectului legiunii române din Țara Bârsii, a fost unul dintre cei mai înflăcărați sprijinitori morali și materiali ai mișcării naționale din 1848. (Gologan, 67). La înființarea „Tribunei” la Sibiu, în anul 1884, între cei zece fondatori găsim cinci Brașoveni, între care sunt negustorii Ioan Dușoiu, Diamandi Manole și marele industriaș Ghiță Bucur Popp. Zece ani mai târziu cu câtă bucurie am văzut scoborînd din trenul Brașovenilor care veneau să-și manifeste sentimentele naționale și de solidaritate la procesul Memorandului la Cluj, o seamă de negustori de frunte. Cu aceleași gânduri veniserăm și noi, un grup de studenți dela Universitatea din Budapesta. Dar nu numai manifestările naționale trezite dincoace de Carpați găseau spinițe înțelegătoare și gata de jertfă între negustorii brașoveni, ci orice mișcare cu caracter național avea răsunet imediat și puternic în societatea brașoveană, în fruntea căreia steteau negustorii. În războiul pentru independență în fruntea acțiunii pornite de Brașoveni stau inimosul și neînfricatul Diamandi Manole și Stănescu. (v. **Sextil Pușcariu**: Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal, București, 1927, p. 20.

Dar vechii negustori căutau nu numai să se instruiască pe sine, ci și să deștepte plăcerea cititului și la alții. Astfel dintr'un catastif vechiu al bisericii Sf. Nicolae (p. 91) aflăm că negustorul secelean Dumitru Fulga Lacea, stabilit la Brașov, plătește lui Rad(u) Dum(a), la 1780, o sumă oarecare ca să scrie (copieze) un mineiu pe luna Septemvrie și-l dăruiește bisericii, unde se păstrează până astăzi.

Având înțelegerea vremurilor, pentru răspândirea cărții, frații Constantin și Ioan Boghici și Rudolf Orghidan, în tovărășie cu senatorul sas v. Schobeln, înființează, la începutul secolului trecut, o tipografie în cetate, în care tipăresc cărți bisericești. În anul 1837 apare în tipografia lui I. Gött „Pravila comerțială”... tălmăcită din limba „germanicească” de Emanoil I. Nichifor și dată la tipar cu cheltuiala lui Gheorghe Nica. Un an mai târziu se tipărește în aceeași tipografie, „cu toată cheltuiala d-lui Rudolf Orghidan, cetățean și neguțător, „Gramatica românească și nemțească... întocmită de un prietin al nației” (învățătorul Dim. Leca) (Bârseanu, Ist., 21—22). La 1837 începe să apară și revista „Foaia Duminecii” sub îngrijirea lui Ioan Boghici și Rudolf Orghidan, după modelul revistei germane „Sonntagsmagazin”, redactor fiind Ion Barac.

Încă pe la 1835 negustorii se frământau cu gândul să înființeze o școală de comerț românească în Brașov. Contribuția morală și mai ales materială a negustorilor brașoveni la înființarea „școalelor centrale române gr. or.” cu gimnaziu, mai apoi liceu complet, școală reală și comercială e de neprețuit (v. Bârseanu, Ist. și Baiulescu). Pentru recunoașterea gimnaziului din Brașov și pentru alte treburi obștești se trimit la anul 1852 în delegație la Viena din partea bisericii Sf. Nicolae negustorul I. Jippa, iar din partea bisericii din cetate alt mare negustor Gh. Iuga, care se prezintă la Curte condusă de marele arhieru Șaguna. (Bârseanu, Ist., 91—92).

Ajungând unii dintre negustorii brașoveni la o bună stare materială, ceea ce o dovedesc socotelile lor și impozitele și vămile mari pe care le plăteau, împinși de sentimente umanitare, erau foarte darnici față de cei nevoiași, și mulți se gândeau, la alcătuirea dietei lor, să lase o parte din avere pentru ajutorarea săracilor, mai ales a negustorilor scăpătați, la înzestrarea fetelor (de negustori), etc. Mulți au lăsat sume importante pentru ajutorarea ucenicilor, alții pentru elevi silitori, etc. Mulți dintre ei, și nu numai cei mai bogați, dar și meseriași mai mici, aveau obiceiul de a trimite pușcăriașilor („robilor”) din „țucausu” (din germanul Zuchthaus) din Ulița Fânariilor nr. 1, câte o oală de sarmale sau, în post, de găluști de post sau alte bucate la zile mari sau la pomeni. La nunți, la botezuri, la înmormântări se vedea belșugul, am putea zice luxul, oamenilor aceștia cu dare de mână. La înmormântarea multora se plătea nu numai la bisericile românești, dar și la biserică neagră, taxa pentru trasul clopotelor în timpul trecerii convoiului și al prohodului. De bogăția lor mai dau dovadă, pe lângă foile de zestre, inventarele și testamentele rămase, și insinuările Magistratului Brașovului către stăpânire despre luxul negustorilor din Schei. Iată ce scriau Sașii la 1736 referitor la luxul Șcheilor: „Cine va vede la prazdnici (i) lor cu ce avuția și cu ce înbrăcare de (h)ăini de matasa,

de aur⁹⁾, și de pietrele cele scumpe, cu care muerile lor sânt îmbracate, nimica nu ne putem îndoi de . . . avuția lor”.

În fruntea „Reuniunii femeilor române pentru ajutorarea fetitelor orfane și sărace”, înființată la mijlocul secolului trecut, sta de regulă ca președintă sau soția sau fata unui negustor.

Pe cât erau negustorii și meseriașii brașoveni de conservativi în unele privințe, ca în credință, obiceiuri familiale, observând tradiția neamului și a familiei, pe atât erau de adaptabili, în alte privințe, ca față de progresul modei, de maniere sociale, etc. Lucru foarte firesc. Negustorii mai ales umblând după afaceri, prin atâtea orașe mari din apus și din răsărit, și văzând evoluția modei, ca oameni cu dare de mână, căutau să fie și ei la modă, să nu rămână în urma altor negustori români sau străini. Așa că Români, și mai ales Româncele, erau aceia sau acelea care introduceau stoffe și croiu la modă în Brașov, cum erau pe vremuri crinolimele, turnurile, etc. Până la primul războiu mondial, balurile date de societatea brașoveană, în fruntea căreia se găsea clasa negustorilor, erau cele mai elegante baluri din Brașov, și tineri din cei mai de ispravă veneau în pețite la familiile de negustori de aici. Axentie Severu de pildă era ginerele bogătaşului Stan Blebea. (v. C. Lacea: Amintiri despre Axentie Severu, în Țara Bârsei, nr. 5 din 1931).

Sunt cunoscute obiceiurile „junilor” din Șchei (v. Ion Mușlea: Obiceiul Junilor brașoveni. Cluj, 1930). În Miercurea Paștilor, pe lângă „junii de companie” iau parte la serbarea „dintre chetri” și la convoiul care pleacă spre seară către oraș și bărbați mai în vârstă, grupați în diferite grupuri. Se știe că ceata „junilor alghi” era formată la început aproape numai din măcelari (v. C. Lacea: Contribuție la istoria „Junilor” brașoveni, în Țara Bârsei, a. 1929, pp. 32—35), dar înainte vreme ieșeau „între chetri” la această serbare, călări sau în căruțe (cu familiile lor) și negustorii din Șchei, fruntea Șcheilor. Lăsăm să urmeze informația pe care a primit-o Pitiș dela un bătrân din Șchei: „În copilăria mea” — ceea ce ar veni cam pe la începutul secolului trecut — „mi-aduc aminte, erau negustori bătrâni de mergeau între Chetri tot călări, că erau în Șchei altă dată negustori mulți . . . Când negustorii de Român au început să se mute în cetate, au lăsat și obiceiul de nu mai mergeau între Chetri cu junii”. (G. I. Pitiș: Sărbătoarea Junilor la Paști, în Rev. Nouă II, 1889; retipărit într-o broșură cu același titlu, Brașov, 1890, p. 27).

Că clasa cea mai de frunte în societatea brașoveană o forma negustorimea, se vede și din următoarele accepțiuni ale cuvântului „negustor” la Șchei. Negustor, om bogat și boier erau si-

⁹⁾ Aluzie la sălțile și ghirdanele de galbeni mici și mari pe care le purtau femeile din Șchei la gât.

nonime. Într'o poveste publicată de Dr. Stinghe în teza sa de doctorat citim la început : „Într'o dimineață, — cum ine (=vine) boierii din țară să-ce (= se duce) un boier din țară la biserică”. Iar mai jos despre același : „Atunci negustoru s'au dus la bătrânu 'n casă”. (Jahresber. VIII, 70). Mai de mult, când își îmbrăca câte o femeie mai săracă din Șchei băiatul frumos în zile de sărbătoare, îi zicea : „Parcă ești un băiat de negustor”. Pentru ea nu putea fi nimenea mai elegant. Pitiș spune că la botez „la de-i de negustor ... o 'ncălzește (apa, iarna)”. (Conv. Lit. XXXVI, 556). Iar în altă parte, când vorbește de cununie, zice : „De era nuna avută, de vrun negustor ceva, vro cocoană, când era de ocolea, arunca confeturi peste mireasă” (Rev. N. I, 150). Vinerea era și este și astăzi târg de săptămână în Brașov. Câtă importanță dau Brașovenii acestei zile, reiese și de acolo că „dacă se naște (copilul) Vinerea cătră sară, zice că au născut în spartul târgului”. (id. Conv. Lit. XXXVI, 548).

La ocaziuni mari, negustorii brașoveni nu se dădeau îndărăt dela cheltuieli fabuloase, dela primiri princiare. Amintim numai fastul cu care a fost primit Șaguna la 7 Septembrie 1851, când venise la Brașov să pună piatra fundamentală la clădirea „gimnaziului” românesc, cu care ocazie fiind găzduit la marele negustor Ioan Pantazi, acesta, pe lângă alte pregătiri costisitoare, a adus un bucătar special dela Viena, ca să facă cum se cuvine cinstea casei. (V. Bărbăntu, Ist. 72—73, Gologan, 68). Cu victorul arhiepiscop Andreiu Șaguna făcuse cunoștință Pantazi la Budapesta, unde înființase la anul 1849, după ce se potolise revoluția, o filială a afacerilor sale de cereale, și unde era în relații de prietenie cu veriile lui Șaguna, marii negustori frații Grabovschi de Apadia (v. Gologan, 67).

Se înțelege că, din lipsa de informațiuni scrise, nu putem preciza contribuția negustorilor și meseriașilor brașoveni la activitatea desfășurată de luminații preoți și de iscusitul diacon Coresi dela biserică Sf. Nicolae, nici nu putem arăta în ce măsură au luat aceia parte la luptele populației românești din Șchei contra asupririlor venite din partea Magistratului săsesc, dar din informațiile pe care le avem putem trage concluzia că contribuția negustorilor și meseriașilor români din Brașov la întărirea credinței strămoșești și la lărgirea orizontului negustorilor pentru o organizare superioară a vieții individuale, naționale și colective, a fost mare. Realizările înfăptuite de negustorii și meseriașii brașoveni, strămtorați, în urma așezării lor atât de nefavorabile, între dealuri și zidurile cetății, trebuie să fie cu atât mai mult apreciate, cu cât ele porneau din inițiativă proprie, nefiind sprijiniți de autorități, ba din contră mereu stânjeniți de acestea. De câtă energie, răbdare și dârzenie n'a fost nevoie pentru înfăptuirea acestor realizări !

Pentru toate acestea clasa de mijloc a societății brașovene

merită toată recunoștința neamului întreg, căci lumina și îndem-
nurile pornite din acest centru românesc au străbătut departe, mai
departe decât s'ar crede la primă privire, dacă ținem seama de
toți aceia care au trecut prin școala teoretică sau practică sau a
amândurora a negustorilor și meseriașilor brașoveni sau a școale-
lor întemeiate de ei. Și de aceștia au fost mulți, mulți de tot,
contribuind de acolo unde se găseau și se găsesc la intensifica-
rea economiei noastre naționale, la realizarea unui viitor mai
bun al neamului nostru.

CONSTANTIN LACEA

Profesor onorar al Academiei de Comerț
Membru de onoare al Academiei Române

Regulamentele germane de contabilitate

Este cunoscut că în Germania încă din anul 1937 s'a reglementat contabilitatea și calculația, ambele cuprinse în noua denumire „Rechnungswesen” și cărora li se mai adaugă statistica și bugetarea.

Profesorul Kalweram succesorul lui Schmalenbach în cartea sa¹⁾ arată marea importanță a acestei reglementări :

„Prin decretul ministrului economiei naționale și al comisarului general al prețurilor din 11 Noembrie 1937 s'au publicat principiile de bază ale organizării contabilității (Buchführungsgrundsätze), cari înseamnă o piatră de hotar în dezvoltarea economică și comercială. Influența lor depășește „Rechnungswesen”-ul, pentru că ele sunt în stare să influențeze adânc felul de conducere al întreprinderilor, dispozițiunile dirijării lor și formarea costurilor. (Betriebsgebarung, Unternehmerdisposition und Kostengestaltung)”.

Decretul precizează în ce privește problemele de bază ale „Rechnungswesen”-ului²⁾ :

„Scopurile noi ale economiei germane cer dela întreprinzător o producție mărită și o economicitate pronunțată. Condiții esențiale pentru îndeplinirea acestor mari misiuni este cunoașterea temeinică și cuprinderea complectă a întregului proces de producție. Prin aceasta un „Rechnungswesen” bine zidit este elementul de bază în această transformare nouă a organizării întreprinderilor. Economia generală și în special scopurile planului de 4 ani (Vierjahresplan) pretind, ca socotelile tuturor întreprinderilor să fie întocmite după principii și norme comune. Dezvoltarea unitară a „Rechnungswesen”-ului trebuie să rezulte din colaborarea tuturor întreprinzătorilor. Schimb reciproc sistematic a experiențelor în special în ce privește cercetările de stu-

1) *Kontenrahmen und Betriebsrechnung Teil 2* din 1941, pag. 7.

2) Folosesc numirea de origine „Rechnungswesen”, negăsind expresie românească nediscutabilă.

diu comparativ între întreprinderi, este între altele mijlocul de a atinge acest scop.

Decretul conține principii pentru organizarea unei contabilități ordonate, un cadru de conturi și un exemplu de plan de conturi cu lămuriri”.

Temeiurile de bază ale organizării contabilității pleacă dela expunerea celor patru scopuri de bază ale „Rechnungswesen”-ului. (Reproduc textul original):

a. Buchführung und Bilanz (Zeitrechnung, Ermittlung der Bestände und des Erfolges);

b. Selbstkostenrechnung (Stückrechnung, Preisbildung, Kostenüberwachung und Preisprüfung auf Grundlage der Selbstkosten);

c. Statistik (Vergleichsrechnung);

d. Vorausplanung (betriebliche Vorscheurechnung- Überwachung der Betriebsgebarung und Disposition²⁾).

Jedes Glied des Rechnungswesens hat besondere Aufgaben, ein eigenes Anwendungsgebiet und eine eigene Erkenntniskraft. Da die Glieder nicht lose nebeneinander stehen, sondern in enger Zusammenarbeit sich ergänzen, bilden sie ein geschlossenes organisatorisches Ganzes.

Aceste ultime cuvinte spuse cu autoritatea indiscutabilă a profesorului Kalweran cred că retează scurt orice discuție și orice îndoielă supra „Rechnungswesen”-ului.

Aproape la 5 ani după legiferarea contabilității în Germania la 12 Iunie 1942 apare un regulament special „Kostenrechnungsrichtlinien der eisen- und metallverarbeitenden Industrie”, întocmit pentru cele 5 grupe ale industriei grele germane :

Industria electrică

Industria automobilă

Mecanica și optica

Industria avioanelor

Industria de mașini.

Pentru noi care ne găsim în faza de reglementare a contabilității noastre, deci acolo unde era în această privință Germania la 1937, este foarte important și interesant de știut, cum s'a aplicat în practică reglementarea germană și care a fost termenul pentru perfectarea ei.

Material prețios în această privință ne dă prefața acestui regulament, semnată de cei cinci președinți ai sindicatelor respective.

„Prin decretul ministerului economiei naționale germane și al comisarului general pentru formarea prețurilor din 16 Ianuarie 1939 s'a ordonat industriilor noastre, ca pe baza celor cuprinse în „Allgemeinen Grundsätze der Kostenrechnung”, dată

²⁾ Vezi Rentrop—Kayser : Preisüberwachung und Preispolitik.

de ministerul economiei naționale și comisarul prețurilor, să prezintăm „directive pentru calculația costurilor” pentru grupele noastre de industrie”.

„Aceste directive au fost aprobate prin decretul ministerului economiei naționale din 7 Martie 1942. Ele au fost aprobate apoi și de :

Ministerul aerului

Comisarul general pentru armament și munițiuni

Comandamentul suprem al armatei

Căile ferate germane și

Oficiul de control (Z. A. V.)”

Să reținem aceste trei date: 11 Noembrie 1937, 16 Ianuarie 1939 și 7 Martie 1942, care arată etapele de înfăptuire a acestei transformări contabile. Aceasta pentru acei dela noi cari cred că e de ajuns să se decreteze o nouă reglementare pentru ca imediat transformarea socotelilor să fie un fapt împlinit.

Foarte importantă și instructivă pentru noi este și următoarea recomandăție pe care semnatarii acestei prefațe o fac membrilor sindicatelor respective :

„Recomandăm deci firmelor membre să studieze cât mai urgent conținutul acestor directive și să le pună la baza „Rechnungswesen”-ului lor. Totuși ne dăm seama că singuraticelor firme din grupurile noastre nu le va fi ușor în vremuri de război să execute lucrări de transformare în socotelile lor, cerute de aceste directive. Trebuie să admitem totuși că întreprinderile vor înțelege pe deplin importanța unui „Rechnungswesen” alcătuit în mod unitar, și deci chiar de pe acum vor căuta să se acomodeze acestor directive, căci prin aceasta ar evita discuțiile așa de lungi și neplăcerile la controlul prețurilor (zeitraubenden Diskussionen und Missverständnisse bei Preisprüfungen vermeiden werden können).

Nicăeri nu am văzut mai clar exprimate avantajele personale ale singuraticelor întreprinderi în a se acomoda dispozițiilor legale.

Un interes deosebit se arată aici și micilor întreprinderi cari nu pot suporta o echipare contabilă nouă care este peste puterile lor.

„Die Kostenrechnungsrichtlinien nehmen Rücksicht auf die unterschiedliche Grösse der Betriebe und sehen für kleinere Betriebe vereinfachte Verfahren vor. Wesentliche Schwierigkeiten dürften daher bei keiner Betriebsgrösse auftreten”.

Tot așa de important e și următorul pasaj pe care spre mai mare eficiență îl reproduc iarăși în original :

„Der Zweck dieser gemeinsamen mit den Behörden und öffentlichen Bedarfsträgern aufgestellten Richtlinien liegt vor allem darin, dass einheitliche Auffassungen über alle wichtigen

das Rechnungswesen betreffenden Fragen herbeigeführt worden sind :

Bei sorgfältiger Beachtung dieser Richtlinien sind auch alle einschlägigen Kalkulationsvorschriften der „Leitsätze über die Preisermittlung auf Grund der Selbstkosten bei Leistungen für öffentliche Auftraggeber“ „L. S. Ö.“

der „Leitsätze über die Preisermittlung auf Grund der Selbstkosten bei Bauleistung für öffentliche Auftraggeber“ „L. S. B. Ö.“

der Verordnung über die Baupreisbildung (Baupreisverordnung) sowie

der Ausführprüfungen erfüllt“.

„Zu den vorliegenden Richtlinien wird derzeit von den beteiligten Wirtschaftsgruppen ein gemeinsamer Kommentar verfasst, der dann als authentisches Erläuterungswerk für den Bereich der beteiligten Wirtschaftsgruppen anzusehen ist. Dieses wird durch besondere Beispiele und zusätzliche Erläuterungen der beteiligten Wirtschaftsgruppen an einzelnen Teilen ergänzt werden.

Wir bitten daher unsere Mitgliedsfirmen, die Kostenrechnungsrichtlinien als einen positiven Schritt zur Vereinheitlichung aller kostenrechnerischen Auffassungen anzusehen, die sich bei allen Streitfragen über Kosten und Preise für alle Beteiligten vor-
 teilhaft auswirken wird“.

Acest regulament de contabilitate are următoarele capitole :

Allgemeine Bestimmungen

Betriebsabrechnung

Kalkulatorische Kostenarten

Kalkulation

Ergebnisrechnung.

O precizare prețioasă și care pune capăt atâtor discuțiuni este aceea referitoare la compoziția costului. In subcapitolul: „Kosten — Aufwendungen — Erträge — Ergebnis“ se dă această precizare⁴⁾:

a. Kosten

Kosten sind wertmässiger Güter- und Dienstverzehr zur Erstellung von Leistungen. Daher sind in der Kostenrechnung nicht die Ausgaben, sondern der wirtschaftliche Werteverzehr im Abrechnungszeitraum massgebend.

b. Kosten und Ausgaben.

Kosten und Ausgaben brauchen nicht übereinzustimmen. Entstehen die Ausgaben vor dem Verbrauch, so werden sie aktiviert oder zeitlich abgegrenzt. Entstehen sie nach dem Verbrauch, so werden die Kosten möglichst durch Bildung von Rückstellungen oder durch Rechnungsabgrenzung erfasst.

⁴⁾ Op. cit. pag. 2.

c. Betriebliche Aufwendungen (Kosten) und neutrale Aufwendungen.

Für eine richtige Kostenrechnung sind zu unterscheiden

1. betriebliche Aufwendungen d. h. solche, die in einem Abrechnungszeitraum für Leistungen verbraucht werden. (Kosten)

2. neutrale (betriebsfremde, aussergewöhnliche u. ä.) Aufwendungen, sind zwar für das Unternehmen Aufwendungen im Sinne der handelsrechtlichen Gewinn- und Verlustrechnung, dürfen aber nicht in die Kostenrechnung einbezogen werden.

d. Erlösschmälerungen und Kosten

Die Erlösschmälerungen und Umsatzberichtigungen haben keinen Kostencharakter. Sie werden in der Klasse der Erlöskonten verbucht

e. Gewinnverwendung und Kosten

Aufwendungen, die einer verdeckten Gewinnausschüttung gleich kommen und die Bildung stiller und offener Reserven betreffen die Kostenrechnung nicht"

„Folgende Aufwendungen sind nicht als Kosten sondern als neutrale Aufwendunge zu behandeln :

a. Betriebsfremde Aufwendungen

b. Aussergewöhnliche Aufwendungen

c. Tatsächliche Zinsaufwendungen, bilanzmässige Abschreibungen und eingetrene Wagnisverluste

d. Aus dem Erfolg zu deckende Aufwendungen. Die Aufwendungen a bis d sind in der Klasse der Abgrenzungen zu verbuchen.

Betriebsfremd sind Aufwendungen, die weder unmittelbar noch mittelbar dem eigentlichen Betriebszweck, also nicht der Herstellung und dem Vertrieb von Erzeugnissen oder Leistungen dienen z. B.

1. Aufwendungen für nicht dem Betriebszweck dienende Vermögensteile; Betrieblich nicht genutzte Grundstücke; an Fremde vermietete Gebäude; stillgelegte Anlagen, soweit sie nicht betriebsnotwendige Reserveanlagen darstellen.

Nicht dem Betriebszweck dienende Konzessionen, Patente, Lizenzen, Marken- u. ä. Rechte.

Beteiligungen, soweit sie nicht in besonderen Fällen als betriebsnotwendig anzusehen sind.

Nicht dem Betriebszweck dienende Wertpapiere, Hypotheken, Darlehen, Forderungen und Anzahlungen.

2. Besondere Schenkungen und Stiftungen, Sonderausgaben für Repräsentation, soweit sie nicht der Werbung des Betriebes oder sonst zur Förderung des Betriebszwecke dienen.

3. Aufwendungen für stillgelegte fremde Betriebe (ausser Gemeinschaftshilfe der deutscher Wirtschaft".

O altă precizare importantă e aceea referitoare la Erlösschmälerungen și Umsatzberichtigungen :

„Erlösschmälerungen und Umsatzberichtigungen sind keine Kosten, sie werden zu Lasten der Klasse der Erlöskonten gebucht und beeinflussen dadurch das Betriebsergebnis.

Hierzu gehören z. B.

vom Unternehmer, gewährte Rabatte (Mengenrabatte, Umsatzrabatte, Saisonrabatte, Treurabatte).

Preisnachlässe (soweit nicht Verpflichtungen aus Mängelrügen oder aus Gewährleistung).

Ausgaben auf Grund marktregelnder Verträge von Waren (Retouren) aus fehlerhaften Rechnungserteilung, aus an öffentliche Auftraggeber an erstattenden Preisminderungsbeträgen und dgl. ergeben“.

Relativ la compoziția costului aici găsim o specificație mai detaliată și în acelaș timp nouă*):

A. Fertigungsmaterial

B. Fertigungslöhne

C. Gemeinkostenlöhne

D. Gehälter

E. Soziale Aufwendungen

F. Instandhaltung, Werkzeuge, Brennstoffe, Energien, sonstige Gemeinkostenmaterial.

G. Steuern und öffentliche Abgaben

H. Verschiedene Kostenarten.

Aici se precizează și chestia mult discutată a salariului patronului.

„Bei Einzelkaufleuten und Personalgesellschaften ist als Entgelt für die Arbeit der im Betrieb ohne feste Entlohnung tätigen Unternehmer ein „Kalkulatorischer Unternehmerlohn“ in der Kostenrechnung zu Betrieb mitarbeitenden Angehörigen des Unternehmers kann ein ihrer Tätigkeit entsprechendes Entgelt kalkulatorisch verrechnet werden.

Der Kalkulatorische Unternehmerlohn ist unabhängig von den tatsächlichen Entnahmen des Unternehmers in der Höhe des durchschnittlichen Gehaltes eines Angestellten mit gleichwertiger Tätigkeit in einem Unternehmen gleichen Standortes, gleichen Geschäftszweiges und gleicher Bedeutung zu bemessen, wobei die Grösse des Betriebes und die Anzahl der in im tätigen Unternehmer zu berücksichtigen sind“.

Aceste câteva precizări arată greutatea de adaptare la noua organizare pentru întreprinderile în cauză. Aceasta și explică întârzierea dela 1937 la 1942 pentru reglementarea principalelor ramuri ale industriei germane. Toți autori germani în specialitate recunosc pe față aceasta.

Ar fi deajuns să dau o singură părere în această privință.

* pag. 6—8.

Karl Berg în cartea sa^{o)} arată în prefața dela prima ediție în anul 1939, această greutate, precum și necesitatea de a învinge :

„Ebenso wie es einmal eine Zeit gab, zu der der Jahresabschluss vielen Kaufleuten grundsätzlich als eine besondere geheimnisvolle Wissenschaft erschien, so sind heute die neuzeitlichen Fragen der praktischen Organisation des Rechnungswesens, insbesondere Kontenpläne und Einzelheiten der Kostenrechnung für manche Kaufleute noch ein Buch mit sieben Siegeln. Durch die allgemeine Verpflichtung zur Umstellung auf neuzeitliche Verfahren der Buchhaltung und Kostenrechnung auf Grund von Regierungsverlassen, Verordnungen, und Anordnungen der Leiter der einzelnen Wirtschaftsgruppen wird jedoch jeder Kaufmann gezwungen, sich mit diesen Dingen jetzt möglichst schnell eingehend vertraut zu machen. Er muss danach seine praktische Arbeit ausrichten.

Der bisherige Aufbau der Buchhaltung und Kostenrechnung entspricht den neu gegebenen Anordnungen in den meisten Fällen nur zum Teil oder überhaupt nicht. Unklar sind manchen Kaufleuten vor allem die neuzeitlichen Fragen der innenbetrieblichen Aufwand- und Ertragsrechnung. Die Darstellung dieses Gebietes in einer umfassenden und gut verständlichen Weise ist nicht einfach da es sich hier um die schwierigsten Fragen des Rechnungswesen handelt”.

Cum am spus, ne găsim în pragul reglementării și la noi a contabilității. Comisiunea respectivă a și fost numită și lucrările ei sunt în curs. E necesar pentru aceasta în primul rând ca opinia publică să fie pregătită pentru această reformă, iar cei chemați la plicarea ei, din vreme și în timp util informați asupra ei, condițiuni cari condiționează succesul.

Personal am deosebita satisfacție că propunerea mea formulată cu ocazia conferinței mele din primăvara aceasta, ținută la Institutul italian de cultură, s'a realizat mai curând decât m'ași fi putut aștepta. Rămâne acum ca toți să punem umărul pentru desăvârșirea ei în interesul economiei noastre în general și în interesul unei bune contabilități în special.

I. GARBACEA

^{o)} Betriebsbuchführung. Die Technik der innerbetrieblichen Rechnungslegung nach den neuen Grundsätzen und Richtlinien für Buchhaltung und Kontenrechnung 1941.

Dincolo de burghezii și capitalism

— O contribuție mică la studiul unei probleme mari —

I.

CE ESTE BURGHEZIA.

Examinăm, aci, unele probleme pe cari le ridică existența și afirmarea uneia din păturile societății moderne, burghezia. Ne vom opri mai mult asupra stărilor sociale și economice din vremea noastră, făcând doar puține și scurte popasuri în vremurile îndepărtate de noi. Lăsăm pe seama altora căutarea meticuloasă a adevărilor istorice, colectarea de informațiuni privitoare la pătura burgheză dela noi și de maiurea; vom folosi informația despre trecut numai în măsura în care ea ne va aduce o lămurire importantă și utilă pe seama stărilor zilelor noastre.

„Unii au contestat, pur și simplu, existența claselor sociale, iar alții au contestat existența intereselor specifice de clasă și legitimitatea luptei de clasă. Contestarea evidentelor nu poate intra în cadrul unor preocupări cu caracter științific. Clasele sociale există, originea lor este foarte îndepărtată, le vedem lupțând, ridicându-se sau decăzând; ele sunt sursele atâtor interese contradictorii cari alimentează luptele politice și sociale ale vremii noastre. Ceeace ar întâmpina greutăți — poate insurmontabile — ar fi încercarea de a defini precis noțiunea de clasă socială și mai ales de a împărți societatea în clase precis delimitate între ele; dar existența unui lucru nu poate fi contestată pentru simplul motiv că dimensiunile lui nu pot fi matematic precizate, sau pentru că liniile lui despărțitoare nu sunt, în amănunte, perfect evidente”¹⁾.

„Impărțirea societății umane în clase — susține A. Loria — și în subclase după repartiția veniturilor, nu este un fenomen caracteristic al timpului nostru, ci este un fenomen tot atât de vechiu ca și societatea umană; dar pe când astăzi constituirea claselor nu este recunoscută juridicește, nici nu se sprijinește pe criterii riguroase de morală, de religie, de drept, în secolele trecute clasele aveau un caracter de absolută impenetrabilitate. Numărul și natura claselor erau fixate; existau sancțiuni cari fixau pe om în limitele clasei în care se născuse, îl fixau pentru toată viața, împiedecându-l să iasă”²⁾.

¹⁾ Victor Jinga, Curs de Economie Națională, partea I-a, pag. 9.

²⁾ Achille Loria, Economia politică, pag. 252, 1927.

Ierarhia claselor sociale, cu diversitatea de putere, avere și onoruri pe care o aduceau și o aduc, a fost unul din instrumentele esențiale care a ajutat progresul social. Atunci când un individ nu mai are înaintea sa niciun obiectiv de atins, nici o treaptă socială de urcat, nici o ambiție de ridicare de satisfăcut, spiritul de emulație, dorința activă de a ajunge nu îl mai însuflețesc. Egalitatea socială completă — susține Schmolter — ar fi moartea societății*).

Dar, alături de adevărul pe care îl cuprind afirmările de mai sus, un alt adevăr se impune deasemenea: deosebirea de clase crescând, amenință unitatea unui popor, relațiunile de afecțiune dintre diversele lui pături, pacea lui socială internă, armonica și permanenta lui ascensiune. O oarecare diversitate de clase sociale nu păgubește unui popor, bineînțeles dacă prin aceasta se menține și se dezvoltă sentimentul de solidaritate socială, de unitate politică; dacă comunitatea de idealuri naționale, morale și sociale nu este sdruncinată. Și apoi, între diversele categorii sociale circulația de persoane și valori trebuie să fie liberă și continuă, să nu fie exclusivisme de clase și de caste, ci o afecțiune și o conviețuire clădite pe stima și dorința de colaborare permanentă.

Legal, desființarea claselor sociale privilegiate a fost aproape pretutindeni decretată. De fapt însă omeniirea nu s'a emancipat încă de constrângerile economice care o împietresc în mod inexorabil și o stratifică în multe clase, dintre cari fiecare are privilegiile sale, bucuriile și bunăstarea în proporție cu averea pe care o stăpânesc. Acesta este un adevăr desolant al vremii noastre; un număr oarecare de persoane trec hotarele claselor în cari au apărut, dar imensa majoritate a societății își duce viața în limitele clasei în care s'a născut; cei săraci mor săraci, proletarii vor naște alți proletarii, fiii de țărani rămân ceea ce au fost părinții lor, cei bogați vor avea urmași tot bogați.

Prin urmare, problema existenței, structurii, dezvoltării și luptei claselor sociale — cu toată falsa omogenizare a politicii totalitare — rămâne și în zilele noastre deschisă.

În acest studiu preocuparea noastră s'a fixat, în primul rând, asupra micii burghezii, asupra așa zisei clase mijlocii.

Dar ce este burghezia ?

Întrebarea nu este deloc deplasată, deoarece deși cuvintele „burghezic” și „burghez” sunt des întrebuințate, totuși — și poate tocmai din cauza deseii întrebuințări — ele sunt lipsite de claritate. Că așa este, ne vom da seama din câteva definițiuni cari vor urma, luate la întâmplare.

În dicționarul Larousse, burghez însemnează „o persoană în-

*) Gustav Schmolter, Lineamenti di Economia nazionale generale, trad. de L. Eusebio, 1919, în Biblioteca dell'economista, pag. 609.

stărită care locuiește în oraș". În dicționarul italian Melzi, burghezul este „un cetățean din clasa mijlocie” și în dicționarul lui Littré, burghez înseamnă „un om fără distincție, fără gust”.

Molière pune în gura unuia din personajele din comedile sale această replică malițioasă : „Ceiace spui tu este pur și simpiu burghezesc”.

Zeletin spune: „se înțelege prin burghezie clasa socială, care se ocupă cu valori de schimb, adică cu mărfuri; prin aceasta ea se deosebește de acele clase cari produc pentru satisfacerea nevoilor proprii, cum au fost multă vreme, și în bună măsură au rămas și astăzi, păturile agrare”⁴⁾.

În Enciclopedia Română a lui C. Diaconovich găsim că burghezul este „un cetățean din clasa de mijloc, în opozițiune cu nobil”.

André Siegfried în una din lucrările sale întrebându-se ce este burghez, propune această definiție: „este cineva care are rezerve. Tip social complex, în care neîncrederea și simțul măsurii se îmbină cu ambiția, în care egoismul de clasă coexistă cu devotamentul pentru această clasă, în care materialismul atinge cultura desinteresată, burghezul, în fond, caută în proprietate independența, independența care îi garantează nivelul de viață prin care se distinge din punct de vedere social și care se transmite apoi moștenitorilor numelui”⁵⁾.

Condimentată politicește, definiția fostului deputat de Meurthe și Moselle, G. Izard, este următoarea: „Clasa de mijloc nu este nici în Confederațiunea Generală a Muncii și nici în Confederațiunea Generală a Patronatului, organ camuflat al trusturilor... Ea cuprinde pe comercianți, industriași mici și mijlocii, meseriași, membrii profesiunilor liberale și din ce în ce mai mult pe agricultori”. Deputatul Izard s'a servit de criteriul următor: „Clasa de mijloc are interese deosebite de acelea ale clasei muncitorești; ea are interese opuse acelorale clasei... superioare, acelorale trusturilor. Ea nu este solidară cu trusturile împotriva clasei muncitorești; ea este solidară cu clasa muncitorească contra trusturilor”⁶⁾.

Iar G. Lecomte, membru al Academiei Franceze, într'o conferință ținută la Universitatea Analelor din Paris despre „Dramele clasei mijlocii”, după ce constată că această clasă este grav amenințată în Franța, spune: „Orice Francez care nu aparține acestor două clase extreme — proletariat și plutocrație — poate fi considerat că aparține claselor mijlocii. Cei cari aparțin acestor clase își trag mijloacele de existență din munca lor și din venitul unui capital. Ceiace le caracterizează în mod esențial este rolul pe care îl atribuie posesiunii unui capital; din

⁴⁾ Ștefan Zeletin, *Burghezia Română*, 1925, pag. 10.

⁵⁾ André Siegfried, *Tableau des partis en France*, 1931, pag. 18.

⁶⁾ *Le Mois*, nr. 76—1937, pag. 75.

acest punct de vedere răspândirea valorilor mobiliare a fost factorul esențial al dezvoltării numerice a claselor mijlocii⁷⁾).

Și enumerarea definițiilor ar putea continua. Chiar și numai cele prezentate aci ne învederează greutatea de a cuprinde într-o definiție lapidară și precisă fizionomia și structura burgheziei în general și aceea a clasei mijlocii în special. După cum vedem, unii acordă însemnătate așezării geografice a burgheziei legându-i existența de oraș, altul se referă la considerațiunea de care se bucură în societate, altul funcțiunilor pe cari le îndeplinește, sau isvorului de unde își asigură existența; în unele definițiuni preponderază funcțiunea politică, în altele cea socială sau economică. Am putea, prin urmare, spune, câți oameni atâtea înțelesuri pe seama unor expresiuni atât de des întrebuințate, cum sunt „burghezie”, „burghez”, „clasă mijlocie”.

Burghezia, în sens economic și social, — sens care aci ne interesează în primul rând — este clasa socială care se ocupă cu prelucrarea produselor și schimbul lor iar viață burgheză însemnează viață orășanească în sistem de muncă capitalist. Credem că în această îndoită definiție am cuprins înțelesul just al noțiunilor cu cari ne vom întâlni foarte des în această expunere.

Dacă admitem că burghezia întrunește toate sau majoritatea condițiunilor pentru a fi considerată clasă socială, atunci trebuie să admitem, implicit, că — structural și ca expresiune — această clasă socială s'a diferențiat în timp și îndeletniciri, încât — înlăuntrul ei — avem multe categorii și subcategorii, pentru că multe sunt funcțiunile pe cari ea le îndeplinește și foarte variate sunt și mijloacele de cari ea se folosește în desfășurarea activității ei.

Mozaicul burghez poate fi totuși adus la câțiva numitori. Oricât de divergente și neunitare ar fi mișcările indivizilor aparținători acestei clase, totuși putem desprinde unele caracteristici generale ale acestei pătri sociale.

Burghezia cuprinde : a) pe cei cari produc mărfuri și aceștia sunt industriașii și meseriașii; b) pe cei cari pun în circulație aceste mărfuri, adică pe comercianții de tot felul, și c) pe acei cari ajută cu mijloace financiare atât producția cât și circulația, adică pe bancheri și conducătorii de întreprinderi financiare. Această diviziune simplifică prezentarea funcțiunilor variate pe cari le îndeplinește burghezia și are, deci, din punct de vedere științific, o valoare relativă. Viața socială și economia modernă modifică continuu și sporește fizionomia, structura și funcțiunile pătreii burgheze. Apoi, transformarea vieții rurale prin civilizație și spor de necesități cari aduc cu sine îndepliniri de funcțiuni noi și tot mai multe, face ca spațiul rezervat activității și influenței burgheze să se tot întindă; în țările cu econo-

7) Conferența, 1 Aprilie 1938, pag. 456.

mie agricolă și pastorală preponderentă, ivirea și afirmarea burgheziei înseamnă ivire și sporire de activitate comercială, industrială, bancară, înseamnă ivirea confortului, a buneii stări, cultură, noi orizonturi, sau, într'un cuvânt mai cuprinzător, înseamnă pătrunderea civilizației. Este, deci, ușor de înțeles câte probleme secundare, dar totuși importante, se leagă continuu de problemele principale ale burgheziei, clasă socială în permanentă prefacere, adaptare și dezvoltare. Rândurile „burghezilor” sporesc mereu, tot mai multe fapte au caracter și sunt de natură burgheză. Întrebarea: unde începe și unde sfârșește burghezia, primește din ce în ce un răspuns tot mai vag, tot mai puțin precis.

DE CÂND EXISTĂ BURGHEZIA ?

Werner Sombart susține că burghezia s'a născut odată cu capitalismul. Sare, îndată, o altă întrebare: dar capitalismul când s'a născut ?

Răspunzând deodată la ambele întrebări, Sombart spune: în secolul al XIV-lea în Franța, în secolul al XVI-lea în Spania, în secolul al XVIII-lea în Germania, etc.

Dar, noțiunile de „burghezie” și „capitalism” nu sunt sinonime și deci stările sociale și economice care le corespund nu sunt identice.

„Nu posesiunea capitalului — susține Aynard — caracterizează pe burghezul din evul mediu. În această privință noblețea și clerul posedau infinit mai mult. Dar burghezul întrebuințează banii săi, puțini sau mulți, după o manieră care îi este proprie”⁹⁾.

Burghezia — susține Aynard — are anumite particularități morale și psihologice; ea nu este creațiunea lumii moderne, expresiune socială a capitalismului, ci o formațiune spirituală care există oriunde și oricând i-a fost permis să adune capitaluri în monetă și să le fructifice. Burghezia este rezultatul unui proces social petrecut în părțile de jos ale societății; ea s'a format, în apus, de jos în sus. „Istoria corporațiilor de meseriași — scrie Aynard — este istoria economică a burgheziei”⁹⁾.

Pierre Jolly, într'un studiu substanțial¹⁰⁾ susține deasemeni că burghezia mică a apărut pretutindeni înaintea burgheziei mijlocii și mari, întemeiat pe împrejurarea că meseriași erau organizați în corporații și în Roma antică, că asemenea colegii de meseriași existau în Galia romană, în gildele germane și anglo-saxone.

⁹⁾ Joseph Aynard, *La Bourgeoisie française*, pag. 18.

⁹⁾ Joseph Aynard, *La Bourgeoisie française*, pag. 68.

¹⁰⁾ Pierre Jolly, *La mystique du corporatisme*, pag. 21.

Unele funcțiuni ale burgheziei fiind îndeplinite din vremuri nereținute nici de istorie, cercetarea originii burgheziei ar trebui să se întreprindă paralel cu cercetarea celor mai vechi civilizații. O asemenea cercetare nu intră aci în preocupările noastre.

Succesiunea fazelor istorice ale evoluției burgheziei este, în general, înfățișată astfel: burghezia comercială, apoi industrială și financiară.

Legând — asemenea lui W. Sombart — existența burgheziei de aceea a capitalismului, Șt. Zeletin spune: „Burghezia străbate trei faze deosebite, după fazele de dezvoltare ale capitalismului însuși: comercial, industrial și financiar. ... Predominanța capitalismului comercial dă naștere fazei mercantile a burgheziei; predominanța capitalului industrial aduce era liberalismului; iar vremea noastră, în care capitalismul de bancă stă să absoarbă ambele forme de mai înainte ale capitalului, alcătuiește faza imperialismului”¹¹⁾.

Profesorul V. Madgearu ne prezintă aceeași evoluție. „Care este schema normală a evoluției burgheze? — se întreabă Madgearu și răspunde: E simplă: întâi se naște capitalismul comercial, capitalismul comercial se transformă în capitalism industrial și acesta, în sfârșit, în capitalism financiar. Motorul acestei evoluțiuni este pretutindeni invazia capitalismului din țări mai înaintate, însă calea transformărilor este diferită, după structura economică internă din fiecare țară”¹²⁾.

Cei doi autori români leagă existența burgheziei de aceea a capitalismului. Ori, chiar dacă am lua de bună definiția burgheziei dată de Zeletin: „clasa socială care se ocupă cu valori de schimb, adică cu mărfuri”, totuși îndeletnicirea pe care o atribuie Zeletin burgheziei nu o leagă pe aceasta, în mod necesar și logic, de capitalism. A se ocupa cu valori de schimb, adică cu mărfuri, nu înseamnă, neapărat, a activa în sistem capitalist. Această legătură ni-se înfățișează și mai puțin indispensabilă dacă ținem seama de definiția dată de noi, mai înainte, burgheziei. Aci, ar trebui să ne întoarcem iară la aprecieri privitoare la originile burgheziei și acelea ale capitalismului; dacă reținem complet cele susținute mai înainte în această privință, o asemenea întoarcere nu este necesară. Se poate spune cu mai multă temeinicie și servind — se pare — mai bine adevărul, că fazele de mare dezvoltare și afirmare ale burgheziei au coincis cu acelea de mare dezvoltare și afirmare a capitalismului; burghezia și-a îndeplinit toate sau o parte din funcțiunile sale și înainte de a se fi afirmat capitalismul și aceste funcțiuni vor trebui să fie îndeplinite, într'o formă sau alta, și dacă regimul capitalist va slăbi sau va dispărea complet.

¹¹⁾ Șt. Zeletin, Op. cit. pag. 18.

¹²⁾ V. N. Madgearu, *Agrarianism, Capitalism, Imperialism*, 1936, p. 91.

Burghezia este o noțiune și o realitate socială, capitalismul este o noțiune funcțională; a fi burghez înseamnă a aparține unei categorii sociale, a fi capitalist înseamnă a dispune și a mânui într'un anumit fel anumite valori materiale. Da, de burghezie capitalistă putem vorbi.

Nici noțiunea de „capitalism” nu trebuie legată de ideea de „capital”. Capitalismul este un sistem de activitate economică și socială, capitalul este o valoare întrebuințată în procesul creării de noi valori. Capitalismul poate dispărea, capitalul există independent de sistemul economic și social. În sclavaj, servaj, capitalism, comunism, etc., capitalul este mereu prezent, necesar.

Mercantilismul a fost o primă perioadă de dezvoltare mai însemnată a burgheziei occidentale. Mercantilismul a fost un sistem de politică economică: inaugurarea intervenționismului de Stat în viața economică.

Pentruca practicarea mercantilismului, să fie posibilă, a fost necesară existența unor State unitare, cu o putere centrală eficientă în manifestările ei. Mercantilismul nu a creat Statele moderne naționale, centralizatoare, unitare și omogene — cum spune Zeletin¹³⁾ — ci a întărit și a dezvoltat aceste funcțiuni și însușiri ale Statelor moderne.

Mercantilismul a fost întâia formă de politică economică dirijată de Statele moderne în vederea atingerii unor țeluri precise în economia generală a Țărilor. Subliniem, în Statele moderne, deoarece comerțul dirijat a fost cunoscut și în Roma și Grecia veche (comerțul și transportul cerealelor mai ales) și chiar și mai înainte. Comerțul — în epoca mercantilistă — era vehiculul care trebuia să transporte peste hotare produse naționale și să aducă înapoi contravaloarea lor, de preferință în aur. Nici când nu a fost mai pronunțat cultul pentru balanța comercială a Statelor ca în epoca mercantilistă; ceiace este pulsul și temperatura corpului pentru medicina contemporană, era — pentru viața economică și bogăția unei țări — balanța comercială pentru Statele occidentului european în veacurile XVI—XVIII¹⁴⁾.

Mercantilism a însemnat: tutelă stăruitoare a Statului, protecționism, centralism. La dăpostul acestui protecționism, comerțul și mai ales industria s'au dezvoltat mult. Industria — în concepția mercantilistă — trebuia protejată pentru că numai prin ea se da valoare mare bunurilor economice, valoare care fiind exportată, aducea înapoi alte valori și în primul rând aur.

Protecția a dus la dezvoltarea și întărirea industriei și deci la sporirea averii și fortificarea burgheziei. Ocrotirea Statului nu mai era necesară; dimpotrivă, amestecul lui în viața economică stânjenea pe comercianți și industriași. Burghezia vrea ca

¹³⁾ Șt. Zeletin, Op. cit. pag. 19.

¹⁴⁾ V. Jinga, Prefaceri și orientări ale burgheziei române, 1938, pag. 9.

Statul să îndeplinească numai anumite funcțiuni în legătură cu ordinea, sănătatea și instrucția publică, lăsându-se exclusiv în seama indivizilor inițiativa, conducerea și dezvoltarea vieții economice.

Ideologia acestor stări și revendicări este liberală. Liberalismul s'a impus mai întâi în Anglia, în 1846, prin desființarea taxelor pe cerealele importate, desființare care a urmat luptei înverșunate condusă de Richard Cobden; după desființarea acestor taxe a urmat generalizarea libertății comerțului. Libertatea comercială este introdusă apoi în Franța (1860), în Prusia (1862) și în celelalte State germane. Aci este vorba de liberalism ca politică economică, deoarece liberalismul ca doctrină este mult mai vechi.

Ideea de libertate a fost strâns legată de nașterea și dezvoltarea burgheziei. Atât în faza burgheziei preponderent comerciale, cât și în aceea a burgheziei industriale — și mai ales în aceasta din urmă — libertatea a fost o condițiune esențială a activității economice. Schimb nu pot face, în general, decât numai oamenii liberi, învoielile și contractele nu pot interveni decât numai între oameni liberi. Schimbul fiind îndeletnicirea primară a burgheziei, el aduce prețuirea, înțelegerea și revendicarea libertății.

Este necesară libertatea pentru ca orășanul să poată vinde țărănilor și să poată cumpăra dela ei, pentru ca circulația mărfurilor să nu fie împiedecată, pentru ca Statul să nu apese cu taxe și biruri negocierea de bunuri, pentru ca să se poată face — între oameni liberi — înțelegeri, contracte, angajamente, etc. Burghezia putându-se desvolta prin și între oameni liberi, este firesc ca ea să dorească și să lupte pentru desființarea privilegiilor, pentru egalizarea oamenilor în fața legilor, pentru o cât mai răspândită dreptate socială.

Revendicările acestea presupun o organizare politică; iau ființă partidele politice în spirit și cu doctrină liberală. Burghezia își însușește ideologia liberală ducând-o până la consecințele extreme; aceeași burghezie nu va ezita să ceară stăruitor și sprijinul efectiv al Statului atunci când interesele și voința ei de expansiune îl vor reclama.

Mobilul acțiunii micii burghezii fiind numai acela al satisfacerii intereselor ei imediate, libertatea nu putea fi pentru ea un ideal general de viață, ci doar un instrument nemijlocit necesar unor afirmări și revendicări limitate. Libertatea micii burghezii era doar un privilegiu de grup, de grupuri constituite în vederea unei mai bune organizări a meșteșugurilor și a altor îndeletniciri. Libertatea ca o condiție esențială în dezvoltarea tuturor indivizilor, a speciei umane, ca ideal a cărui realizare să reverse binefacerile asupra tuturor, umează să se afirme deodată cu sporirea și dezvoltarea burgheziei.

Mica burghezic nu angajează în frământările ei interesele altor pături ale societății. Orașele medievale și acelea ale evului modern sunt mici centre de viață liberă, a căror influență politică și socială externă este redusă. Satele din preajma acestor orașe și acelea de pretutindeni trăesc în întunerecul și suferințele iobăgiei. Marii latifundiari sunt atotputernici, în conducerea provinciilor și a treburilor Statului cuvântul și voința lor sunt hotărâtoare. Desvoltarea burgheziei în spirit, cu posibilități și tehnică capitaliste, însemnează angajarea și a țărănimii în acest progres, țărănime care, în interesul burgheziei și și în acela al ei propriu, dorește și luptă pentru libertate. Capitalismului industrial îi trebuiesc muncitori pe cari și-i poate procura numai într'un regim de libertate, de desfacere a lumii dela sate de toate silniciile și oprimările marilor proprietari de pământ. Aceste necesități ale capitalismului burghez duc la reclamarea libertății pe seama tuturor. Burghezia ridică un drapel în cutele căruia își găsec exprimare îndurările și suferințele tuturor celor oprimați. Spiritul de revoltă împotriva opresorilor prinde tot mai mult, se întinde mereu; exploziile încep să turbure tăcerea tristă a celor obidiți și liniștea cu profit a celor îmbuibăți.

Se deschide era revoluționară. Inceputul l-a făcut burghezia engleză prin revolta dela 1688; mișcarea engleză a rămas numai între hotarele Angliei. Revoluție cu răsunset și influență mondială a fost aceea a burgheziei franceze dela 1789. Parisul a devenit centrul revoluționar al Europei; lozincile, vigoarea și entuziasmul revoluționar francez au dat lumii cea mai puternică afirmare de masse înregistrată până atunci de istorie. Ideea de libertate a însuflețit permanent pe revoluționarii francezi, sforțările și sacrificiilor cărora se datorește, în primul rând, sfărâmarea privilegiilor de clase și de caste.

Inceputul secolului al XIX-lea este caracterizat de ofensiva întreprinsă în țările occidentale de burghezic. Desvoltarea comerțului peste țări și mări, aplicațiunile tehnice tot mai intense în industrii și mijloace de comunicațiune, paralel cu dorința viie și viguros manifestată pentru emancipare a masselor, sunt tot atâtea împrejurări cari contribuiesc la ascensiunea și consolidarea puterii burgheziei. Se inițiază o vastă acțiune de organizare, un proces a cărui desăvășire ridică noi și importante probleme politice, sociale și economice.

„Ce stă la capătul acestui vast proces de organizare — se întreabă Zeletin — în care e absorbit capitalismul în timpul de față? E oare societatea socialistă? În linii generale — spune tot Zeletin — răspunsul e afirmativ, deși asemenea lucru nu se poate prevedea în amănunte. Atâta numai se poate spune că prin noua evoluție capitalismul își sapă singur groapa. Când el va isbuti să închee grandioasa sa operă de organizare, stabilind o desăvășită coordonare între puterea de producție și nevoile sociale,

atunci va suna și ceasul său din urmă. Căci capitalism — continuă Zeletin — și în genere civilizație capitalistă, nu poate exista decât în cadrul în care s'a născut: acela al perspectivelor infinite. Numai acestea deslănțue și întreprin goana după infinit: aceea necurmată năzuință după acumulare, în care orice câștig nu are decât rostul de a sluji ca punct de plecare spre altul mai înalt, și astfel mai departe — la infinit. În acest spirit e plămădită întreaga civilizație a erei capitaliste. De aceea, îngrădiți orizontul producției, dați-i un câmp prins în limite clare și hotărâte și capitalismul cu întreaga sa civilizație se va stinge ca peștele pe uscat: îi lipsește elementul vieții, infinitul. Așa se face că actuala fază de dezvoltare, în care capitalismul se organizează, adevărat își prescrie lui însuși sfere mărginite de activitate, nu mai e la dreptul o fază capitalistă, ci o fază de declin a capitalismului”¹⁵⁾.

Dezvoltarea antitetică a capitalismului a fost înfățișată de mulți cercetători. Menționăm aci unele aprecieri făcute de F. Fried:

„Încetul cu încetul lucrurile își schimbă fața: capitalismul a proclamat libertatea și egalitatea, el a devenit liberalism și democrație; însă teza se întoarce împotriva ei înșiși, ea își creiază propria antiteză. Acționarii primesc dreptul de vot, de supraveghere; adunarea generală, consiliul de supraveghere cresc. Din antreprenor, Emil Rathenau devine membru în consiliul de administrație. ... Acțiunea separă în mod necesar proprietatea de întreprindere”¹⁶⁾.

„Șefii întreprinderii nu cunosc pe proprietarii acesteia, proprietarii nu cunosc întreprinderea. Această separațiune este deja fructul unei idei care cuprinde în ea reacțiunea: întreprinderea devine independentă. Ea începe să-și trăiască viața proprie, nepăsându-i de proprietatea anonimă, necunoscută și schimbătoare. ... Acționarii se găsesc deodată în fața unei administrațiuni feudale și autonome; democrația se transformă în oligarhie, în autocratie... Proprietatea a abandonat întreprinderea; întreprinderea abandonează deci proprietatea. Proprietatea a devenit o masă amorfă, îmbucătățită, desinteresată; întreprinderea rămâne o unitate independentă. Oamenii se aranjează pe puntea de comandă a vasului, independent de masa necunoscută a armatorilor lor; deoarece, cine erau armatorii? Oameni cari nu se ocupau de vas, cari trăiau pe uscat... Pe măsură ce se dezvoltă întreprinderea, ea se transformă în întreprindere tot mai independentă... Câștigul este proprietatea acționarului, câștiguri pe cari însă nu le-a realizat el. Dreptul său de vot, ca de altfel toată adunarea generală, nu sunt decât o farsă; el nu este decât

¹⁵⁾ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, 1927, pag. 86—7.

¹⁶⁾ Ferdinand Fried, *La fin du capitalisme*, 1932, pag. 168—170.

„animal pentru vot”; el se mulțumește cu un dividend, dovadă formală a proprietății lui și care evoluiază, tot mai mult, spre o rentă. Și prin această proprietate pierde ultima sa trăsătură capitalistă... Acțiunea a creat o clasă de fermieri feudali, noua noblete industrială care este o nobletă formată din funcționari; ceastă nouă nobilime plătește arenze, dividende, unei mase anonime și amorfe care devine în fiecare zi mai mare, mai anonimă, până se confundă, încet, cu întregul „public”¹⁷⁾.

Acțiunea transformatoare, am putea zice revoluționară, pe care au întreprins-o, cu și fără voia lor, marile întreprinderi industriale capitaliste, a fost subliniată de mulți scriitori.

„Nașterea marelui industrii — spune Pierre Lucius —, într’un colț al lumii, a răsturnat pentru un secol și jumătate echilibrul economic universal. Industria europeană a strivit industriile meșteșugărești naționale. Economiiile specializate se substituie economiilor mixte”¹⁸⁾.

Aparatul de producțiune al Europei a crescut considerabil; criza a arătat că acest aparat poate să rămână și neîntrebuințat, cu întregul cortegiu de nenorociri pe care îl aduce această neîntrebuințare.

Crizele regimului capitalist dinaintea de război erau crize de creștere. Se deslănțuia criza atunci când dezvoltarea economică depășea cerințele de moment ale societății sau când creșterii acestor exigențe nu îi corespundea imediat un spor corespunzător de bunuri economice.

În preajma marelui război, liberalismul economic era de mult intrat în domeniul nostalgiei; el putea fi dorit și invocat, dar dispăruse din foarte multe manifestări vii ale economiilor naționale și ale economiei universale. Industrializarea Statelor agrare se făcea cu ocrotirea de fiecare zi a Statului; expansiunea Statelor industriale se făcea, deasemenea, cu sprijinul efectiv al aparatului de Stat. O libertate de mișcare aparentă mai exista jos, în lumea și activitatea celor mai modești; dependența acestora de marii furnizori — fabricanți sau mari comercianți — era evidentă. Această dependență a fost și este în continuă creștere.

Doctrina care câștiga tot mai mult teren era: sus, să stea Statul, cu toată autoritatea lui, deoarece fără această forțe cari își compet terenul s’ar anihila; Statul să coordoneze aceste forțe, îndrumându-le pe căile eficienței maxime pe seama colectivității. Jos, să domnească libertatea individuală și aceea a asociațiunilor profesionale. Numai că, coexistența autorității de Stat intervenționiste cu aceia a liberalismului claselor și profesiunilor

¹⁷⁾ Ferdinand Fried, *La fin du capitalisme*, 1932, pag. 172—174.

¹⁸⁾ Pierre Lucius, *Faillite du capitalisme ?*, 1932, pag. 184.

mai modeste nu poate dura și atât timp cât durează, rezultatele se soldează în detrimentul celor de jos.

Nici individualism liberal care duce la aservirea celor slabi de către cei tari, nici socialism care institue dictatura mediocrității, era lozinca, care cucerise foarte mulți adepți. Această lozinică — filtrată prin experiențele ce au urmat — nu a pierdut mult din autoritatea și actualitatea ei. Viața economică și socială a zilelor noastre curge și astăzi pe vadul celor două preferințe: dictatura individului și dictatura colectivității. Preferințele „teoretice” sunt transformate și îmbinate de realitate, după vreme și împrejurări. Exclusivismul monist în doctrină a fost de mult denunțat de cercetătorii cari nu vor — pentru că își dau seama că nici nu pot — să aducă pe făgașul dorințelor viața care se exprimă — zi de zi — prin impulsivitatea și forța atâtor factori de atâtea feluri, ponderabili și mai ales imponderabili.

În timpul primelor ei afirmări, burghezia toată are acelaș destin. Diferențierile nu întârzie însă să se ivească; funcțiunile pe cari orășenimea era chemată să le îndeplinească sunt foarte numeroase. Pe măsura acestor funcțiuni se produc, cu timpul, deosebiri în pătura burgheză, deosebiri cari, mai târziu, așează în poziții de adversitate diversele ramuri ale acestei importante pături sociale.

Mica burghezie există de când există aglomerările urbane. O fizionomie socială și economică compactă ea a căpătat din secolul al XI-lea până în secolul al XV-lea. Civilizația orașelor libere italiene din aceea vreme a fost prelnică dezvoltării micii burghezii care ajunsese la o ridicată însemnătate socială și economică. Dezvoltarea micii burghezii a urmat apoi în Belgia și Olanda, în sudul Germaniei și în Elveția. În Anglia și Franța, mica burghezie nu a jucat un rol social prea important în secolele menționate.

Tiparul caracteristic al vieții micii burghezii din evul mediu a fost acela al breslelor. Asociaționismul de breaslă înlesnește dezvoltarea calitativă a activității micii burghezii și totodată reglementează această muncă prin disciplina și ierarhia pe cari le impun breslașilor. Breslele devin fortărețe în cari își organizează apărarea intereselor lor meșteșugari evului mediu și aceia ai începutului evului modern; breasla devine o putere economică și politică luată în considerare. Impotriva breslelor — din cauza atotputerniciei și uneori a abuzurilor lor — se ridică alte interese orășânești, interese și din afară de zidurile orașelor cari se considerau lezate de aceste asociațiuni a căror forță o constituiau organizarea lor puternică și puternicul lor sentiment de solidaritate.

Afirmarea ideologiei liberale venea, de sigur, să isbească și în factorul spiritual al vieții de breaslă: coeziunea și constrângerile acceptate și impuse breslașilor.

Individualismul liberal susținea că nici o constrângere nu trebuia să apese asupra indivizilor. Ori, asociațiunile profesionale, breslele, se opuneau aproape totdeauna exprimării libere a voinții individuale. Colectivitatea asociată, prin forul ei ierarhic superior, impunea voința ei tuturor breslașilor; se ajungea câteodată la practicarea unui absolutism sau unei tiranii de breaslă creatoare de vii nemulțumiri.

Revoluția franceză dela sfârșitul veacului al XVIII-lea a luat atitudine împotriva tuturor asociațiunilor, disolvându-le; printre acestea erau și breslele de meseriași. Legea Le Chapelier — promulgată la 17 Iunie 1791 — prevedea în articolul 1 :

„Desființarea oricărui fel de corporație de cetățeni fiind una din bazele Constituțiunei franceze, este interzis de a le restabili sub vreo formă oarecare”. Și articolul al 2-lea adăuga :

„Cetățenii aceleiași stări, sau profesioniști, antreprenori, acei cari au prăvălie deschisă, muncitorii sau companiștii unei anumite meserii, nu vor putea, atunci când se vor afla la un loc, să-și numească nici președinți, nici secretari, nici sindici, nici să țină registre, să ia hotărâri, să furnizeze regulamente privitoare la pretinsele lor interese comune”.

Astfel, revoluția franceză a refuzat să recunoască comunitățile de interese care unesc persoanele cari exercită aceeași meserie, întemeiată pe principiile abstracte formulate de către filozofii secolului al XVIII-lea.

Revoluționarii francezi au crezut că suprimând asociațiile și corporațiile eliberează pe individ, sufocat de constrângerile acestora. Dar libertatea neorganizată și nedisciplinată duce la autotuternicia unuia, a câtorva, a unei oligarhii care — prin putere economică și politică, oprimă pe cei slabi și desorganizați. Omul slab și izolat devine un instrument în mâinile marelui întreprinzător care îi cumpără, după bunul lor plac, puterea de muncă. Se deschide, astfel, pentru muncitori o perioadă întunecată de suferință și privațiuni.

Țărănimea emancipată juridicește vine să îngroașe rândurile proletarilor dela orașe, adâncind mizeria acestora, la care adaugă tot mai multă mizerie proprie. Anarhizarea factorilor de producțiune în numele unui liberalism greșit înțeles și rău aplicat, transformă viața socială a secolului al XIX-lea într'un vulcan a cărui răbufnire probabilă neliniștește continuu societatea veacului trecut.

Muncitorimea suferă mult; mizeria sufletească și trupească s'a așezat stăpână pe viața și destinul ei. În asemenea împrejurări, Karl Marx formulează sistemul care arată răspicat adâncimea prăpastiei dintre patronii-capitaliști și muncitorii-proletari. Marx spunea muncitorilor că burghezia a fost exclusivă beneficiară a revoluției franceze și că soarta muncitorimii — prin în-

tărirea societății capitaliste — era definitiv pecetluită. O „lege de aramă” — spunea Marx — reglementa salariile muncitorilor, salarii cari nu ar crește niciodată peste suma de bani necesară unei familii de muncitori pentru ca să nu moară de foame. Traiul de atunci al muncitorimei din țările industriale ale apusului venea să confirme această teză și, totodată să întetească lupta de organizare și de emancipare a muncitorimii.

Sfatul de a se organiza se da muncitorimii cu nesocotința legii care interzicea constituirea de asociațiuni. Propaganda pentru popularizarea revendicărilor muncitorești era foarte vie.

Pe seama patronilor desființarea breslelor a dus la un îndoit rezultat. La început, un rezultat bun: eliberarea de constrângeri și ivirea unei vii emulațiuni care a dus la îmbunătățirea și perfecționarea metodelor lor de producțiune. Însă, atunci când debușeele începură să se restrângă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apărură urmările rele ale concurenței desordonate.

În asemenea împrejurări, necesitatea de a se coordona eforturile individuale a fost simțită, în acelaș timp, atât de muncitori, cât și de patroni. Și un eveniment deosebit de important s'a întâmplat în Franța în anul 1884: prin cunoscuta lege Waldeck-Rousseau s'a recunoscut membrilor aceleiaș profesioni dreptul de a se asocia și de a forma sindicate și federațiuni de sindicate.

Între categoriile sociale extreme — proletariet și patroni — mica burghezie avea, anonim și modest, o existență precară. Așezată pe linia de mijloc a revendicărilor sociale, posedând mijloace de producțiune modeste, neîmpinsă de condițiunile mediocre de trai nici spre orgoliul celui puternic și nici spre disperarea proletarului, mica burghezie nu se afirma nici prin isbânzile mari ale indivizilor izolați și nici prin cuceririle impunătoare ale vreunor asociațiuni. Ea împărțasea și împărțesește soarta când a celor puternici — mai ales când aceștia sunt în suferință — când a celor slabi.

Când organismul economic este în criză, repercusiunile acesteia asupra clasei mijlocii sunt imediate. Privitor la rezultatul acestor crize asupra unităților economice ale micii burghezii, F. Fried se exprimă astfel:

„Evoluțiunea normală a crizelor aduce cu sine, în mod necesar, prăbușirea întreprinderilor mici și slabe, mai târziu și aceia a întreprinderilor mijlocii, pe când întreprinderile mari și puternice pot să se mențină și să-și procure avantajii absorbând, pentru aproape nimic, întreprinderile mici și mijlocii. Încercarea unei crize le lasă, cum s'ar spune, ca pe niște lucruri fără stăpân, pe marginea drumului. Astfel, după fiecare criză, marile întreprinderi se mai măresc și absorb, cu violență, pe cele mici. Rezultatul evoluțiunei capitaliste este deci o concentrare a capitalului care crește din criză în criză, până în ziua în care ea își găsește limita naturală în faptul că totul este contopit, nemaî

fiind de absorbit întreprinderi mici și mijlocii. Astfel concurența naturală este eliminată ca și factorul esențial al unei impulsuni noi, al unui avânt nou și al unei crize noi. Această fază este atinsă îndată ce tehnica nu mai poate oferi nimic nou. Ajuns acest moment, economia capitalistă și-a încheiat misiunea sa istorică; ea este înlocuită lent printr'un sistem, o ordine nouă, nu fără ca acest proces de înlocuire să nu producă oarecari crampe și oarecari turburări¹⁹⁾.

Cele spuse mai sus de Fried aveau nevoie de oarecari precizări. Aprecierea generică, că crizele aduc prăbușirea întreprinderilor mici și mijlocii nu este verificată, totdeauna, de realitate. În unele țări și în unele momente ale crizelor, cad, de preferință, întreprinderile mari a căror capacitate de adaptare la crize este, în general, mai mică decât aceea a întreprinderilor mici. Atelierele și micile industrii se strecoară mai ușor prin rețeaua deasă a crizelor economice decât întreprinderile mari dependente de centre de aprovizionare și de debușuri îndepărtate, avizate exclusiv la munca streină salariată care poate lipsi, amenințate de improductivitatea marilor capitaluri investite și de exigențele fiscului cari sunt mai presante și mai supărătoare în timpul crizelor. Prin statistici minuțioase s'a dovedit — mai les în Elveția — că micile întreprinderi agricole au fost mai puțin atinse de criza mare economică recentă, ele putându-se adapta mai ușor la împrejurările nefavorabile aduse de aceasta, decât marile întreprinderi agricole. Trebuie însă să reținem: este mai mare rezistența la criză a întreprinderilor mici și mijlocii de orice fel, dacă sunt asociate în vederea unor cumpărări și vânzări colective mai avantajoase, pentru menținerea prețurilor, a ieftinătății și accesibilității creditelor, pentru apărarea intereselor lor generale față de exigențele instituțiilor de drept public, etc.

Clasele mijlocii neorganizate ca forțe colective sunt lovite greu de vicisitudinile și concurența regimului capitalist, de evoluția tehnicii pe care ele nu și-o pot însuși, de evoluția ideilor de progres pe cari ele nu le cunosc și din luminile cărora ele nu trag nici un folos.

Francis Delaisi a consacrat studii foarte interesante problemei depopulării claselor mijlocii în Franța²⁰⁾. În perioada 1906—1931 — spune Delaisi — au dispărut 243.000 întreprinderi agricole mici și mijlocii. În industrie, în acești 25 ani, micile întreprinderi au pierdut 322.000 oameni, deci 139.000 patroni, 183.000 muncitori. În schimb, industria mare și-a sporit efectivul cu 524 mii persoane, deci cu 51%; ea a absorbit persoanele abandonate de mica industrie și mai mult de un sfert din excedentul abandonat de agricultură. „Astfel — spune Delaisi — se desvoltă o cla-

¹⁹⁾ Ferdinand Fried, op. cit. pag. 194—5.

²⁰⁾ Revista „Vendredi” din Ianuarie, Februarie și Martie 1937.

să mijlocie nouă, însă a cărei însemnătate socială e cu atât mai mare cu cât ea dă de lucru unui număr crescând de muncitori și de funcționari. În comerț, în acelaș interval de timp, numărul magazinelor mici a crescut ușor (cu 4% și personalul lor cu 11%). Comerțul mijlociu a sporit mult; numărul stabilimentelor comerciale a crescut cu 86% și personalul lor cu 284 mii persoane, deci s'a dublat".

Concluziunea lui Delaisi este : „țărănimea se proletarizează într'un ritm lent, dar continuu. Acelaș lucru cu mica industrie; comerțul mic n'a făcut decât să se mențină. Dimpotrivă, în ciuda concentrării și dezvoltării prodigioase a marilor întreprinderi, industria de mijloc, comerțul de mijloc n'au încetat de a spori continuu".

Constatările acestea le vom lega, mai pe urmă, de altele privitoare la evoluția claselor de mijloc. Pentru o mai bună înțelegere a fenomenelor micii burghezii, este necesar să urmărim un alt șir de fapte și idei a căror dezvoltare influențează direct și indirect datele problemei care ne interesează pe noi aci mai îndeaproape.

CAPITALISMUL, IN TIMP ȘI IN ESENȚĂ

Am spus că „burghezia”, „capitalismul”, sunt noțiuni cari, deseori, sunt socotite identice; am arătat — sumar — că fiecare din aceste două noțiuni își au înțelesul și fizionomia lor, fără ca să indicăm, precis, hotarul despărțitor dintre ele. Dealtfel, acest lucru nu este nici prea ușor și — poate — acum nici măcar posibil.

Fără a risca o definițiune care n'ar putea fi nici completă și nici pe deantregul precisă, este preferabil să arătăm câteva caracteristici ale regimului capitalist, cari sunt :

proprietatea individuală, producția pentru schimb, expansiunea creditului, separațiunea tot mai adâncă de interese între deținătorii mijloacelor de producțiune și angajații lor, accentuarea separațiunei între clasele sociale, lupta pentru profit, stabilirea prețurilor, a dobânzilor și a profitului prin jocul concurenței, atmosfera prielnică speculațiunilor de tot felul, etc.

Caracteristicile acestea ale capitalismului pot fi toate întâlnite și la burghezie, sau mai bine zis în activitatea burgheză ? Da și nu. Da, când burghezia activează în sistem și spirit capitalist, nu, atunci când burghezia îndeplinește funcțiuni cari nu reclamă și nu implică ținerea în seamă a metodelor, spiritului și deprinderilor capitaliste. Dealtfel vârsta burgheziei și a capitalismului nici nu începe și nici nu se sfârșește odată.

„Intre veacul XV—XVI se îndeplinește cea mai mare revoluție în dezvoltarea burgheziei: e nașterea capitalismului. De atunci atât principiul producției, cât și organizarea socială, apucă alte

căi. Micul burghez, la fel cu țăranul, muncea numai pentru acoperirea nevoilor sale; dar noul mânăitor de marfă, capitalistul, pierde din vedere nevoile proprii; el muncește pentru mărirea la infinit a unei sume de bani, a capitalului” — scrie Șt. Zeletin. Iar, puțin mai departe, continuă: „leagănul capitalismului este nord-vestul germanic al Europei; el se naște în Olanda, de unde radiază spre Franța și Anglia, iar din aceasta din urmă spre Germania și America”²¹).

Certificatul de naștere dat de Zeletin capitalismului greșește prin exces de precizie. Dealtfel, Zeletin — în această privință — se află în tovărășia ilustră a lui W. Sombart care, deasemenea, așează data nașterii capitalismului cam în aceiași vreme. Incercarea de a vorbi precis despre evenimente și lucruri neprecizabile este plină de risc. Capitalismul nu s'a născut nici într'un deceniu și nici măcar într'un secol anumit.

Fără a ne extinde asupra precizării noțiunii de „capitalism”, am văzut totuși că încercarea este și grea și, poate, și zadarnică. Greutatea și zădărnicia au întâmpinat-o și au constatat-o și acei cercetători cari s'au ocupat îndeaproape și aprofundat cu problema capitalismului. Dacă nu putem obține precizări destule sau complete asupra noțiunii însăși, cum am putea să înfățișăm date exacte asupra ivirii fenomenului respectiv? Am expus caracteristicile mai de seamă ale capitalismului; câteva, unele sau majoritatea din ele le întâlnim în vremuri foarte îndepărtate, în orice caz dincolo de secolele XV—XVI, de care ne vorbește Zeletin.

Oamenii primitivi nu au cunoscut schimbul, dar au practicat timp îndelungat primirea și trimiterea de daruri. Relațiunile pur economice între oameni au fost stabilite prin piețe și târguri. Sistemul darurilor reciproce era legat de ospitalitatea arătată călătorilor, de simpatia și omagiul arătat unor anumite persoane; în piețe și în târguri legăturile și învoielile nu se fac pe temeuri sentimentale, ci rezultă exclusiv din împrejurări și imperative economice. Schimbul și producția pentru schimb sunt o particularitate a sistemului capitalist.

Cât privește originea ideii și a faptului proprietății, discuțiunile au fost lungi și extrem de variate; această problemă rămâne deschisă pentru cercetători. Originea proprietății solului a fost în mod deosebit explicată; partizani mulți, serioși și convinși are astăzi teza preexistenței proprietății colective, cât și aceea a preexistenței proprietății individuale. Se pare că înainte de a fi existat proprietate individuală sau colectivă, a existat o foarte lungă perioadă în care a lipsit, în general, ideea de proprietate de orice fel, totul fiind la dispoziția tuturor, sau o parte întinsă de pământ fiind, devalma, în folosința vreunei seminții, trib, etc., Iată deci și acest atribut al capitalismului — proprie-

²¹) Șt. Zeletin, *Burghezia Română*, pag. 13—14.

tatea în general și cea individuală în special — îl întâlnim, din vremuri îndepărtate, sub o formă sau alta.

„Capitalismul este deosebit de noțiunea de proprietate — spune Lucien Romier. Timp de mii de ani, proprietatea a fost cunoscută sub formele și regimurile cele mai deosebite înainte de a fi apărut civilizația zisă capitalistă. Capitalismul este, de asemenea, deosebit de noțiunea de economie (cruțare) și chiar — cuvintele înșeală — de noțiunea de capital. Orice bun nepotecat, mobilier sau imobiliar, reprezintă, pentru posesorul său, o economie. Dacă bunul dă un venit, el este un capital. Dar capitalul poate să rămână în afară de capitalism. Acesta a fost cazul, până la război, cu aproape toată agricultura țărănească și cu o mare parte a industriei meșteșugărești.

Capitalismul — continuă L. R. — în figura sa istorică, se definește cum urmează: dezvoltarea întreprinderilor umane prin expansiunea creditului. Vechiul capitalism folosea creditul. Noul capitalism abuzează. Puțin importă, pentru definiție, uzul sau abuzul: este vorba totdeauna de sporirea capitalurilor prin credit”^{21.a)}

Capitalismul a fost identificat și individualizat în epoca civilizației vechi grecești și romane.

„Economia romană, — spune Toutain — la sfârșitul Republicii, era dominată de progresele și influența bogăției mobiliare, a capitalului. Această evoluție a fost mai puțin provocată de o dezvoltare considerabilă a industriei și a comerțului propriu zise, decât de succesul politicii externe a Statului și de urmările victoriilor Romei. Originile capitalismului roman trebuie să fie căutate în prăzile imense asupra popoarelor învinse, prăzi făcute în cursul campaniilor militare, tributuri luate în numele cetății victorioase, rechiziții fără înfrânare și scrupule ale concesionarilor și agenților de afaceri, beneficii ale operațiunilor financiare făcute de bancheri, etc. Publiciști și teoreticieni moderni atribuesc regimului capitalist răspunderea războaielor cari au turburat lumea sub ochii noștri. În cursul secolelor cari au precedat imediat era creștină, regimul capitalist s'a născut la Roma din războaie”²²⁾.

Iată câteva imagini ale vieții capitaliste din epoca romană, redate de autorul menționat mai înainte, precum și de alții.

„Acționarii societăților de publicani (concesionarii străngerii veniturilor Statului) se recrutau în toate clasele, între senatori, cărora legea le interzicea de a lua parte personală la adjudicări publice, între cavaleri, cari se consacrau de preferință marilor afaceri, chiar dintre cetățeni de condițiuni modeste, cari găseau în aceste acțiuni plasamente remuneratoare”... „Impotriva

^{21 a)} „Si le capitalisme disparaissait”, Hachette, Paris, 1933, p. 179-80.

²²⁾ J. Toutain, L'économie antique, 1927, pag. 320.

acestor puternice companii, guvernatorii provinciilor nu îndrăsniră sau nu au vrut să întreprindă nimic²³⁾.

„Consecințele cele mai importante ale organizației fiscale și ale abuzurilor cărora ea le dedea loc, au fost afluența de capitaluri considerabile la Roma, apariția marilor averi dintre care cele mai faimoase atingeau mai multe zeci de milioane de franci, o mișcare de fonduri mai înainte necunoscută” ... Banca și operațiunile de bancă câștigătoare atunci la Roma un loc preponderent. Vinderea, cumpărarea și schimbul de monete deveniseră necesare de când Roma atrăgea mulți streini, originari din regiunile și din orașele cele mai deosebite²⁴⁾. „Aceste valori dau locul la o veritabilă speculațiune. Au fost la Roma adevărate panici financiare²⁵⁾.

„Bancherii încasau câștiguri serioase din transacțiunile pe cari le făceau asupra acțiunilor societăților. Ei primeau deasemenea depozite în cont curent; ei aveau agenții sau corespondenți în provincii; ei furnizau clienților lor cambii²⁶⁾.

„Marea industrie a epocii imperiale cunoștea organizațiuni de o anvergură de tot superioară, unele private, altele publice și oficiale. Principalele ateliere ceramice ale Italiei și ale Galiei, acelea din Arezzo în Etruria, din Graufesenque, Lezoux și altele, oferă fizionomia de manufacturi puternice, expediind departe produsele lor, asigurându-și aproape monopolul comerțului îndepărtat ... Maestrul sticlărilor Frontin conducea o fabrică considerabilă, ocupând sute de muncitori sau agenți, posedând sucursale și ateliere deosebite, unde fiecare avea contra-maestrul său, sclav sau independent de patron ... Stabilimente de acest fel nu puteau să se desvolte și să prospereze decât dacă proprietarii lor dispuneau de fonduri de rulment considerabile. Astfel s'a putut spune că industria, în ultimele secole ale anticității, devenise, cel puțin în parte, capitalistă. Trebuie totuși să nu se exagereze acest caracter, mai ales de a nu prea generaliza această evoluție. Economia domestică nu dispăruse; micile meserii erau încă numeroase în orașe și la țară²⁷⁾.

Camille Jullian vorbește și dânsul de o modestă burghezie industrială și chiar de o democrație meșteșugărească, „cari au fost, în cele mai bune vremi ale Imperiului, forța pacifică și muncitoare a societății²⁸⁾” nu numai în Galia, ci aproape pretutindeni.

²³⁾ J. Toutain, op. cit., pag. 316.

²⁴⁾ J. Toutain, op. cit., pag. 317.

²⁵⁾ G. Bloch, *La république romaine*. 1913. pag. 187.

²⁶⁾ T. Frank. *An economic history of Rome to the end of Republic*, 1920. pag. 232, (citată de Toutain).

²⁷⁾ J. Toutain, op. cit., pag. 339—391.

²⁸⁾ C. Jullian, *Histoire de la Gaule*. vol. V, pag. 311, 1908.

Nici industria de Stat nu era necunoscută în acele vremuri. „Existența de fabrici municipale și de fabrici de Stat nu este demonstrată de documente precise decât pentru secolul al III-lea și al IV-lea. Este însă legitim să admitem că acest regim industrial exista din secolul al II-lea și chiar din cel dintâi după Cristos” — spune Toutain²⁰⁾.

„Este verosimil că chiar din secolul I și II guvernul imperial a rezervat atelierelor de Stat fabricarea armelor și a mașinilor de război” — susține Toutain (pag. 391); „erau, la depozitul fiecărei legiuni, ateliere speciale destinate mai ales, se pare, întreținerii și reparațiunii armelor, dar cari, aceasta se înțelege, erau organizate pentru a putea să le și fabrice”²⁰⁾.

„Astfel — scrie Toutain — în primele secole ale erei creștine, în occident ca și în orient, munca industrială, activă și prosperă, a cunoscut toate formele, toate modalitățile dela munca domestică, executată în fiecare casă în jurul căminului, până la fabricațiunea oficială organizată în ateliere de Stat. Sub toate aceste forme, industria epocii imperiale a folosit mâna de lucru servilă și mâna de lucru liberă, aceea a sclaviilor la oraș și, la țară, aceea a muncitorilor salariați, deseori grupați în corporații al căror rol social era considerabil. Lipsind documente precise, este cu neputință să se determine proporția respectivă a sclaviilor și a salariaților, să se măsoare importanța unuia și a celuilalt element în randamentul muncii și în ansamblul producțiunii”²¹⁾.

Am văzut câteva aspecte ale vieții financiare și industriale ale economiei romane. În centrele urban ale Imperiului roman trepida o intensă viață economică. Descrierile făcute de cercetători temeinici asupra acestor centre ne înfățișează atâtea fapte, momente și metode de activitate cari au în ele unele, mai multe sau chiar toate atributele regimului capitalist; de sigur, dimensiunile activității economice erau pe aceea vreme mult mai restrânse, viața, în general, curgea pe vaduri mai simple și de volum mic. Chiar Statul lua asupra lui unele funcțiuni economice cari erau, mai ales, în legătură cu înarmarea și aprovizionarea armatei.

Viața comercială completa cadrul vieții economice romane cu ritm, sens și metode asemănătoare cu acelea ale vieții financiare și industriale.

„Activitatea comercială s'a exercitat, în lumea romană, sub forme și modalități tot atât de variate ca și la popoarele moderne... Imperiul roman a cunoscut piețe comerciale cu un caracter care s'ar putea numi internațional, sau cel puțin inter-

²⁰⁾ J. Toutain, op. cit. pag. 391.

²⁰⁾ R. Cagnat, L'armée romaine d'Afrique, ed. 2, 1912, pag. 387.

²¹⁾ J. Toutain, op. cit. pag. 392.

regional... În afară de aceste piețe a căror importanță și activitate se explică ușor, alte orașe datorită situației lor geografice, jucau în interiorul unor anumite provincii un rol analog... În fiecare oraș, comercianții se grupau, ca și muncitorii și industriașii, în corporații... Ideea de asociație a fost una din trăsăturile originale ale economiei romane³²⁾.

Comerțul de bancă nu lipsea; tranzacțiunile comerciale erau ajutate de el.

„Tranzacțiunile comerciale importante și interregionale se aranjau mai puțin prin plăți în numerar, cât mai ales prin operațiuni de bancă, făcute la Roma chiar prin argentinari, ale căror butici se găseau aproape de for sau în cartierele vecine, și prin numulari, cari făceau verificarea — și dacă era nevoie — și schimbul de monete³³⁾. Și unii și ceilalți trebuiau să respecte anumite reguli fixate prin lege; ei erau supuși controlului Statului. În Orient, sistemul bancar exista deja de mult.

Epoca istorică de care ne ocupăm a cunoscut nu numai aspecte economice generale de felul celor prezentate mai sus, ci și unele manifestațiuni speciale asemănătoare cu unele din vremea noastră. Fixarea prețurilor maxime nu este un procedeu aparținând numai vremii noastre.

„Pentru a determina scăderea prețurilor cari n'au făcut decât să se urce în cursul secolului al III-lea, Dioclețian a publicat în 301 faimosul său Edict al maximumului. După o largă expunere de motive, unde împăratul desvultă, nu fără elocvență, rațiunile de utilitate publică cari au provocat intervenția Statului, documentul indică remediul necesar, stabilirea unui preț maxim, aplicabil tuturor articolelor și care în nici un caz nu va trebui să fie depășit. Acest principiu general este urmat de tabloul prețurilor. Articole alimentare, materii prime, obiecte fabricate, onorariile profesiunilor liberale, salariile muncitorilor sunt obiectul unei enumerări pe cât de complete pe atât de minuțioase³⁴⁾. Rezultatul acestei măsuri a fost o scumpire imediată a tuturor lucrurilor; aplicarea riguroasă a sancțiunilor prevăzute n'a dus la nici un rezultat. A fost necesar să se renunțe la respectarea prevederilor Edictului. Iulian a încercat să reinnoiască experiența în anul 362; ea a eșuat ca și aceia din 301.

Întâlnim, după cum se vede, destule imagini ale unei vieți economice intense în care se întâlnește inițiativa particulară cu inițiativa asociată și de Stat, producția industrială cu comerțul și banca.

În Roma imperială, activitatea economică a Statului era

³²⁾ J. Toutain, op. cit. pag. 404—8.

³³⁾ Th. Mommsen și J. Marquardt, *Manuel des antiquités romaines*, 1887, vol. X, pag. 80.

³⁴⁾ L. Homo, *L'Empire romain*, pag. 350 și urm.

mare. Intregul comerț de cereale era efectuat de Stat. Atât cumpărarea, cât și vinderea, precum și transportul și distribuția la consumatori erau aproape exclusiv în mâinile Statului. Întreprinderea privată, comerțul liber, se putură desvolta abia în vremea decadenței Romei. În epoca imperială nu s'a căutat să se împiedece comerțul privat, ci s'a căutat chiar să se încurajeze acest comerț prin privilegii și îndemnuri, deoarece magazinele publice nu reușeau totdeauna să acopere nevoile Romei și să reguleze prețurile.

Deoarece Statul roman stăpânea aproape exclusiv comerțul de cereale, lipsesc aci aproape cu totul reglementările și taxările vamale cari erau foarte dezvoltate în Grecia.

Distribuirile gratuite de cereale ademneau tot mai mult plebea fără pământ a Italiei, care se 'ngrămădea la Roma. Distribuția gratuită de cereale, precum și vânzările sub prețul piețelor italiice, aduseră ruina agriculturii italiice. Concurența cerealelor italiice mai era îngreunată prin faptul că prețul de transport pentru cerealele africane și siciliene spre Latium era mai mic decât costul transportului dinspre Etruria, Campania și chiar Italia de nord. Taxe vamale de import n'au existat niciodată la Roma²⁵).

Activitatea economică a unei părți importante — cea mai importantă — a lumii vechi nu se manifesta, după cum am văzut, cu respectarea unor norme rigide de un anumit fel, nici în limitele unui anumit sistem; ca și în vremea noastră și atunci viața economică curgea pe mai multe feluri de vaduri, oamenii ținându-se — mai totdeauna fără să-și dea seama — fie de un sistem, fie de altul. Inițiativa particulară, inițiativa asociată, înțelegerile industriale și comerciale, intervenționismul de Stat prin reglementări sau prin practicarea directă a industriei sau comerțului, toate aceste forme de activitate, precum și altele se întâlneau în vremea și la lumea despre care ne-am ocupat.

Mai târziu, în țările europene, activitatea economică se tot intensifică. În unele părți ale Europei, economia popoarelor a fost sdruncinată și răsturnată de năvălirile barbare. Migrațiunile popoarelor dinaintea evului mediu aduc comerțului marea neajunsă a întreruperii lui; pe la sfârșitul acestor migrațiuni abia dacă se mai găsesc, cel puțin în Europa, căi mondiale mai de seamă pentru comerț.

Să urmărim, sumar, evoluția comerțului important al cerealelor în această vreme.

În vechime, depozitele de cereale erau în jurul Mării Negre și Mediteranei, pe când în evul mediu ele se deplasară în jurul mării de răsărit. Totuși nu se poate vorbi decât de un comerț de coastă, pe când în interior, pe uscat, atât în vechime

²⁵) V. Jinga, Producția și comerțul cerealelor, 1936, pag. 64.

cât și în evul mediu comerțul de cereale, în mare, este aproape necunoscut.

Atât în vechime, cât și în evul mediu, procurarea de cereale pe seama populației era una din preocupările cele mai importante ale Statelor și ale orașelor, deoarece comerțul nu era dezvoltat în înțelesul de astăzi. Orașele evului mediu, mai cu seamă, aveau regulamente potrivit cărora toate cerealele trebuiau duse pe piață, neputând fi vândute la țară sau oriunde, în afară de oraș. Adeseori se stabileau cantitățile maxime de cereale ce puteau fi negociate de comercianții singuratici, interzicându-se altora — pentru orașele respective — comerțul acesta. De aceia în evul mediu nu s'a putut dezvolta un comerț adevărat de cereale, el fiind posibil numai în orașele situate la mare sau pe fluviu²⁶⁾.

Comerțul, deci, este în evul mediu ca și transporturile maritime, mult înapoia comerțului din timpul Imperiului roman. Statele se închid nu numai reciproc, ci și în interior luptă provincie contra provincie, teritoriu contra teritoriu, oraș contra oraș, până în secolul al XVIII-lea și parțial până în secolul al XIX-lea prin opriri la export și vămi.

Comerțul de cereale al țărilor sud-europene la sfârșitul evului mediu, acela al Ligii hanseatice cu Anglia, al Țărilor de jos și al Scandinaviei în marea de nord și răsărit, nu se poate asemăna cu comerțul mondial de cereale al Romanilor. Abia în sec. al XVII-lea se reface — cuprinzând toate popoarele Europei — schimbul în mare al produselor economice. Olandezii sunt purtătorii și mijlocitorii acestui comerț, care se desfășoară mai cu seamă între nord-vestul Europei și țăările mediterane și care pune în mișcare, în unii ani, enorme cantități de cereale. Amsterdam ca piață intermediară, Danzig ca port principal de export al cerealelor poloneze, sunt punctele centrale ale acestui comerț²⁷⁾. Apoi trecu Londra în locul Amsterdamului ca primă piață de cereale a Europei, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Comerțul Londrei a devenit cu vremea atât de important, că ajunse la primul loc în Europa.

Soarta comerțului de cereale era împărțită și de celelalte ramuri ale comerțului. Comerțul dirijat fie de State, dar mai ales de orașe, restricțiunile de tot felul — la transporturi și la vămi — timiditatea inițiativei particulare, dovedesc decăderea profundă la care ajunsese acest ram important al vieții economice în decursul evului mediu.

Secolele XVI, XVII și cele următoare aduc vieții economice o înviorare necunoscută de câteva secole. Migrațiunile popoarelor se împușinează enorm, Statele se consolidează putând ga-

²⁶⁾ Jöhlinger, Praxis des Getreidegeschäftes, pag. 1 și 7.

²⁷⁾ „Acta Borussica“ — Die Getreidehandelspolitik der Europäischen Staaten vom 13. bis 17. Jahrhundert.

nanta și organiza mai bine ordinea și siguranța tranzacțiilor și transporturilor, se descopăr noi căi comerciale pe mări și oceane, cari scurtează mult drumurile de mai înainte, industria este prefuită pentru putința ce o are de a creia valori economice mai mari decât agricultura. Aceste împrejurări au determinat, de sigur, pe unii cercetători să susțină că în această vreme ia ființă capitalismul, identificându-l pe acesta cu prosperitatea și învierea vieții economice din acele timpuri. Dacă orice progres economic a însemnat ivire sau afirmare capitalistă, de sigur că susținerea menționată ar fi îndreptățită. Ceiace este capitalismul am văzut și cum unele din atribuțiile lui le-am întâlnit și în economia veche grecească și romană, deasemenea am văzut. Cu nimic nu pare îndreptățită afirmațiunea că, capitalismul s'ar fi născut după încheerea evului mediu și nu mai înainte.

S'ar putea — în urma celor scrise de noi mai sus — să se spună: ei bine, dacă, capitalismul a existat din vremuri atât de îndepărtate și îl întâlnim, din plin, și în vremea noastră, aceasta nu înseamnă că acest sistem economic are durată extrem de lungă, conținând însușiri și posibilități cari să-l mențină încă câteva sau multe veacuri? Răspunsul afirmativ la această întrebare nu face inutilă orice discuție privitoare la „sfârșitul”, „falimentul”, „decadența”, etc., a capitalismului? Altă întrebare.

Dacă am crede că ideea de „capitalism” derivă din aceia de „capital” și că realitățile exprimate prin aceste două cuvinte sunt interdependente, sunt în raport de cauză la efect, capitalismul ar fi regimul de totdeauna al vieții economice a omenirii. Ori, lucrurile nu stau așa. Capitalul este o substanță, o avere, un patrimoniu care servește la producerea altei substanțe, alter averi, altui patrimoniu; îl întâlnim oriunde și oricând omul depune, săvârșește o activitate economică. Indiferent de natura regimului — sclavagiu, servagiu, mercantillism sau comunism, etc., capitalul există, este folosit în producțiune. Capitalismul este un regim economic, un mănunchi de norme și am putea spune și de instituțiuni caracteristice pe cari nu le întâlnim decât într'un timp anumit și în împrejurări anumite; dar, aceste norme, acest regim ca să existe nu trebuie, neapărat, să fie generalizat. El nu exclude coexistența și a altor norme, sau chiar regimuri, fiecare cu sfera, importanța și influența lor. Am putea chiar spune că niciodată și niciunde nu a existat un regim capitalist pur, sau un regim economic de altfel exclusiv. Nici n'am avut, nici nu avem și nici nu vom avea un monoregim economic. Pluralismul regimurilor, aceasta este realitatea economică de totdeauna. Un Stat, o Țară, o epocă anumită sunt botezate într'un fel sau altul — capitalist, socialist, etc. — după cum preponderază în activitatea lor economică și în structura lor socială normele unuia sau altuia dintre sisteme.

Preponderarea capitalismului în anumite țări și în anumite

epoci a fost atribuită, de unii autori, peregrinării Evreilor cari ar fi fecundat, pe rând, cu priceperea lor pentru afaceri, cu inițiativele, ostenele și riscurile lor, viața economică a diverselor popoare și ținuturi.

Răsturnarea acestei afirmațiuni s'ar putea face cu argumente luate din istoria îndepărtată și mai apropiată. Nu aci este locul pentru o asemenea desbatere.

Întregul Stat izraelit s'a bazat pe agricultură. Fiecare izraelit avea un ogor inalienabil care se moștenește din tată în fiu. Ogorul izraelit nu era supus niciunei influențe capitaliste; nu avea valoare de capital, nici nu era un obiect de speculație, ci putea fi numai folosit un anumit timp. Dacă Izraeliții ar fi stăruiți în săezarea lor agrară, nu ar fi apus așa de timpuriu ca Stat.

Evreilor organizați în Stat le lipsea orice aptitudine de a deveni o mare forță comercială și politică. Odată cu decăderea marelui Stat al lui David și Solomon, încetară cu totul întreprinderile comerciale ale Evreilor.

În acea vreme poporul cel mai înzestrat cu spirit comercial din răsăritul Mediteranei erau Fenicienii. Tot ce aparține comerțului: măsuri, greutăți, monete, arta de a socoti, precum și navigația comercială, sunt atribuite Fenicienilor.

Werner Sombart susține că ivirea capitalismului a fost pricinuită de așezarea — din loc în loc — a Evreilor. Sombart afirmând că nașterea capitalismului s'a întâmplat în secolul XV și XVI, se poate să lege această dată de peregrinările Evreilor alungați din orașele multor țări; aceste alungări s'au petrecut în Portugalia, Spania, în unele orașe germane și italiene. Evreii împreună cu importanțele lor averi se îndreptară dela sud spre nord; prosperitatea economică ivită concomitent cu aceste peregrinări a determinat pe unii scriitori să atribue Evreilor meritul de a fi întemeiat era capitalistă și de a fi pionieri ai civilizației. Sombart se exprimă, în această privință, astfel: „Ca soarele trece Izrael peste Europa; unde ajunge el, acolo se ivește o viață nouă. De unde pleacă Izrael, acolo se descompune tot ceiace înflorise până atunci²⁸⁾).

Patetica afirmațiune a lui Sombart nu corespunde adevărului. Multe civilizațiuni economice s'au ivit și s'au dezvoltat fără concursul „soarelui” evreesc; și este curios cum multe State preferă „descompunerea” de care vorbește Sombart, „înfloririi” pe care tot d-sa pretinde că ar provoca-o prezența și activitatea economică a Evreilor.

Max Weber atribue Evreilor o îndemănare specială în mânăuirea formelor inferioare și distructive ale capitalismului: specula, spoliațiunea, supracomercialismul, mituirea, corupția în

²⁸⁾ W. Sombart, Die Juden und das Wirtschaftsleben, Lipsca, 1911, pag. 15.

generaŃ Weber susŃine cĂ între creatorii capitalismului constructiv, ai marelui civilizaŃii capitaliste, nu se gĂseŃte nici un evreu. Tezei lui Sombart îi opune L. Brentano constatarea sa : cĂ Rusia Ńi mai ales Polonia cari au o atĂt de numerosĂ populaŃie evreiascĂ, n'au jucat — totuŃi — nici un rol în dezvoltarea capitalismului³⁹⁾. Dealtfel Ńi în România, care are o populaŃie evreiascĂ destul de numeroasĂ, civilizaŃia capitalistĂ nu s'a dezvoltat în mod deosebit. AceiaŃ constatare se poate face Ńi pe seama altor țari Ńi ținuturi.

„SPIRITUL” CAPITALIST

Prezentarea unor fapte materiale ale vieŃii economice ne-au servit sĂ încercĂm lĂmurirea unor începuturi ale burgheziei Ńi capitalismului, sĂ precizĂm cuprinsul unor noŃiuni Ńi sĂ înfĂŃiŃsem unele împrejurĂri cari au influențat, direct sau indirect, cristalizarea fenomenului a cĂruia cercetare ne-am propus sĂ o întreprindem aci.

Totdeauna Ńi pretutindeni, felul anumit al unei voinŃi, intensitatea Ńi importanța faptei creatoare, desfĂșurarea unei acŃiuni Ńi sensul unor concluziuni se inițiazĂ Ńi se desĂvĂrșesc prin impulsul unor sentimente, dupĂ regulele unei anumite mentalități, în cadrul Ńi cu mijloacele puse la 'ndemĂnĂ de o anumitĂ psihologie. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Burghezia capitalistĂ, dela începutul ei, a avut un fel particular de a înțelege viața, un mĂnunchi de deprinderi specifice, un mod anumit de a prețui munca, onestitatea, raporturile dintre oameni.

Voința de a specula pentru un cĂștig cĂt mai mare de bani este veche. Scrierile lui L. B. Alberti abundĂ în descrieri Ńi considerațiuni cari dovedesc pĂnĂ la ce grad era rĂspĂndit cultul lui Mammon în Florența secolului al XIV-lea. În fiecare paginĂ bogăția este celebratĂ ca un bine suprem Ńi indispensabil; toatĂ populația pare preocupatĂ de îmbogĂțire: „toți nu gĂndesc decĂt sĂ cĂștige Ńi sĂ se îmbogĂțeascĂ”, „cĂștigul, iatĂ obiectul tuturor ideilor Ńi preocupĂrilor”, etc.

Alberti, el însuŃ dintr'o familie de oameni de afaceri, ne spune cĂt prețuia ai sĂi onestitatea Ńi cĂt țineau la bunul lor nume : „NiciodatĂ nu a fost în familia noastrĂ vreunul care în afaceri sĂ nesocoteascĂ buna credință Ńi onestitatea, mereu ținute în seamĂ în familia noastrĂ”.... „Totdeauna în orice contractare ai noștri au observat cea mai mare simplitate, cel mai mare adevăr Ńi din acest punct de vedere suntem cunoscuți în Italia Ńi în afarĂ de Italia ca foarte mari comercianți”⁴⁰⁾.

³⁹⁾ L. Brentano, *Die Anfänge des modernen Kapitalismus*, pag. 165-66.

⁴⁰⁾ L. B. Alberti, *Della famiglia*, edit. G. Mancini, 198, pag. 133-4.

Burghezia florentină din secolul al XIV-lea își are deja morala ei în afaceri, morală la care — după spusele lui Alberti — cel puțin o parte din această burghezie ținea mult. Mai târziu această morală a fost transformată în tradiție pe care o respectau cu gelozie familiile burgheze mai reprezentative. S'a încropit, cu vremea, o mentalitate burgheză ale cărei manifestări pot fi urmărite până în timpul nostru. Această mentalitate, printre altele, manifesta un deosebit interes pentru ținuta morală a burghezului, comerciant, meseriaș sau industriaș.

Marele Benjamin Franklin, care se îndeletnicea și cu negoul, scrie în memoriile sale : „Pentru a-mi consolida creditul și pozițiunea mea comercială, eu mă îngrijeam să fiu nu numai muncitor și sobru, ci și de a evita toate aparențele de a părea altfel. Eu mă 'mbrăcam modest; nu mă făceam niciodată văzut în locuri unde lumea se deda la distracții josnice, eu nu mergeam niciodată la vânătoare, nici la pescuit“⁴¹).

Înșușirile necesare întreprinzătorului capitalist și mentalitatea acestuia au evoluat cu timpul, ele trebuind să se adapteze mereu schimbărilor condițiunii de viață. Evoluția spirituală a burghezului a ținut pas cu evoluția vieții sociale, economice și politice.

Funcțiunile îndeplinite de întreprinzătorul capitalist evoluează concomitent cu evoluția capitalismului însuși; fiecare funcțiune nouă, sau fiecare transformare a unei funcțiuni vechi implică și o prefacere a mentalității, o transformare a spiritului capitalist.

Mai înainte, am înfățișat câteva elemente constitutive ale capitalismului. Într'o definiție pe care o dă capitalismului Sombart evidențiază însemnătatea omului, a funcțiunilor pe cari el le îndeplinește, a însușirilor cari îi sunt necesare. „Noi numim „capitalism“ — spune Sombart — organizarea economică, care comportă colaborarea regulată a două categorii diferite ale populațiunii : posesorii de mijloace de producțiune cari împlinesc în acelaș timp funcțiunile de conducere și muncitorii avizați exclusiv la muncă și neposedând nimic; această organizare fiind înțeleasă în așa fel că reprezentanții „capitalului“, deci ai rezervei de bunuri necesare activării și funcționării procesului economic, sunt subiectele economice, însărcinate totodată cu inițiativa și cu responsabilitatea : inițiativă în ce privește caracterul și orientarea de dat vieții economice, responsabilitate cât privește rezultatele obținute în urma inițiativii lor“⁴²).

Această definiție a lui Sombart cuprinde însemnate elemente

⁴¹) Memoires of the Life and Writings of Benj. Franklin, written by himself, 1833, vol. I, pag. 103, citat de W. Sombart în *Le Bourgeois*, 1926, pag. 154.

⁴²) W. Sombart, *Les Juifs et la vie économique*, Paris, 1923, pag. 211; tradus de Dr. S. Jankélévitch.

de natură psihologică și de natură tehnică. Găsim, aci, o definiție a capitalului : „rezervă de bunuri necesare activării și funcționării procesului economic”. Activitatea capitalistă Sombart o crede posibilă numai prin cele două categorii : posesorii de mijloace de producție care conduc, iau inițiative și își asumă răspunderi și muncitorii avizați exclusiv la muncă și neposedând nimic.

Deci, — după Sombart — capitalistului îi trebuiesc însușirile : să conducă, să aibă inițiativă și să-și știe asuma răspunderi. Într'un alt studiu al său, Sombart susține că : „sufletul întreprinzătorului capitalist format se compune din : dragoste pentru câștig și spirit întreprinzător, virtuți burgheze și facultate de calcul”⁴³). Prin facultate de calcul, Sombart înțelege puțința de a încheia bine convenții, contracte, de a angaja personal de tot felul, de a ști cumpăra și vinde, de a mânui bani și alte valori.

Dupăce constată că „fiecare epocă sau perioadă a capitalismului are tipul ei de burghez”, Sombart adaugă că „ar fi greșit să se creadă că în zilele noastre există un singur tip mijlocu de întreprinzător; ca și în primele faze ale capitalismului, noi avem astăzi mai multe categorii de capitaliști, fiecare animată de un spirit deosebit de al celorlalte”⁴⁴).

Walther Rathenau completează portretul omului de afaceri schițat mai înainte, spunând : „Eu n'am văzut niciodată un om de afaceri care să facă din câștig obiectivul principal al activității lui, și eu pot afirma că acela care nu visează decât cum să câștige bani pentru sine, nu va deveni niciodată un mare om de afaceri”⁴⁵). Interesul pentru întreprinderea sa umple viața și dă activității omului de afaceri un sens. W. Rathenau se exprimă în această privință într'o formă admirabilă : „Obiectul asupra căruia își concentrează omul de afaceri întreaga sa activitate și întreaga sa grijă, tot orgoliul și toate dorințele sale, este întreprinderea sa, oricare ar fi ea : comerț, uzină, bancă, întreprindere de navigație, teatru, cale ferată. Această întreprindere este pentru el o ființă viie, în carne și oase, care, grație contabilității sale, organizației sale, are o existență economică independentă. Omul de afaceri nu are altă preocupare decât aceea de a face din întreprinderea sa un organism prosper, puternic și plin de viitor”⁴⁶).

Dar, nu poate fi o afacere „prosperă, puternică și plină de viitor”, în înțeles capitalist, dacă nu realizează un profit, dacă

⁴³) W. Sombart, *Le Bourgeois*, trad. de Dr. S. Jankélévitch, Paris, 1926, pag. 183.

⁴⁴) W. Sombart, *Le Bourgeois*, pag. 200.

⁴⁵) W. Rathenau, *Reflexionen*, 1908, pag. 81.

⁴⁶) W. Rathenau, *Reflexionen*, 1908, pag. 82.

nu compensează pe întreprinzător cu câştiguri mari, chiar cât mai mari. Concentrarea orgoliului și a dorințelor asupra întreprinderii devine amplă și vine numai după ce întreprinzătorul și-a consolidat întreprinderea sa, după ce a adunat destule rezerve materiale proprii pentru ca goana după câștig să nu-l mai mențină într-o continuă tensiune, adică după ce a ajuns la standardul de viață și de posibilități al acelorora din cari făcea parte și în mediul cărora trăia marele întreprinzător și totodată și mare scriitor, Walther Rathenau.

Ceiace caracterizează pe întreprinzătorul capitalist este, mai ales, intensitatea activității, preocuparea asiduă pentru afaceri, goana după succes, agitația de fiecare minut pentru problemele întreprinderii sale. Problemele sufletești, ale inimii și ale spiritului, părăsesc tot mai mult pe omul de afaceri, pentru care începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor pornește și se încheie dela și în întreprinderea sa. Afacerile, ele și numai ele, stăpânesc mintea, sufletul, energia întreprinzătorului.

Această încordare continuă ne-a înfățișat-o, plastic, Kellermann în romanul său „Tunelul”, când caracterizează personagiul principal, pe erou, extrem de activ și agitat, zicând: „Creator al unui tunel, el a devenit sclavul acestuia. Creerul său nu cunoștea alte asociațiuni de idei decât mașini, tipuri de vehicule, stațiuni, aparate, cifre, metri cubi și cai-vapor. El devenise strein de aproape toate senzațiunile umane. El nu mai avea decât un singur amic: acesta era Lloyd. Deseori cei doi bărbați își petreceau împreună serile. Ei erau așezați în fotolii și... tăceau”.

Ne-am putea întreba: aceste însușiri ale omului de afaceri se obțin prin exercițiu, prin presiunea continuă a faptelor care cer să fie gândite și coordonate, prin moștenire?

Sombart spune că „După părerea mea, este un fapt incontestabil că toate manifestările spiritului capitalist, toată structura psihică se întemeiază pe „predispoziții ereditare”⁴⁷⁾.

Dar, „predispozițiile ereditare” înseamnă o limitare a capacității de întindere a capitalismului la hotarele națiunilor, păturilor sau familiilor burgheziei capitaliste, adică: cine a fost va fi capitalist și cine este, va avea urmași așezați pe același drum. Dacă, capitalismul ar fi numai un complex de factori spiritali, această teorie ar putea să aibă o anumită îndreptățire; ceea ce este capitalismul, știm și din ceea ce știm putem afirma că posibilitatea de a fi, de a deveni capitalist nu o are numai acela care a avut înaintași de acest fel, ci toți acei cari prin însușiri, pregătire, împrejurări și mijloace voiesc să intre în indeletniciri și într'un fel de viață care este acel al capitalismului.

Imprejurări sociale și economice anumite, deprinderi de un

⁴⁷⁾ W. Sombart, *Le Bourgeois*, pag. 238.

anumit fel, au transformat o societate, o parte din societate în sens. și cu structură capitalistă; comerțul, industria, banca — cele trei mari instituțiuni ale capitalismului — și-au făcut loc în economia națională a tuturor țărilor civilizate. Indemânarea mai mare a unor națiuni în ordinea vieții capitaliste provine din împrejurările speciale de viață pe cari le-a trăit, din cadrul material și spiritual pe care l-au lăsat înaintașii; dar, această îndemânare mai mare se obține prin exercițiu, cadrul material rezultă din sporul de averi, iar factorul spiritual își are și el un punct de plecare și posibilități de dezvoltare în toate societățile progresiste. Țări cu economie pastorală și extensiv agrară, popoare de pescari și vânători au intrat, cu vremea, în orbita capitalismului; unele stăruiesc mai mult, altele mai puțin în această etapă a vieții economice și sociale, dar toate pot intra în ea și pot eși atunci când cred că mai-binele se poate obține pe altă căi, prin alt fel de muncă și cu alte metode.

Pentru a înfățișa caracteristicile temperamentului burghez, Sombart merge cu considerațiunile lui mai departe. „Omul are ca trăsătură caracteristică fundamentală sau luxuria sau avariția (opoziție pe care cei vechi o cunoșteau deja și căreia scolasticii îi acordau o importanță particulară): anumiți oameni sunt indiferenți față de bunurile interioare și exterioare pe cari ei le resping; pe când alții acumulează bunurile, le cultivă, veghează asupra lor și își propun să nu cheltuiască niciodată mai mult decât au, fie în avere spirituală, fie în forțe, fie în averi materiale, fie în bani. Scurt, opoziția pe care eu încerc să o stabilesc aci este aceeași pe care Bergson a formulat-o creînd o deosebire între ceiace el numește **om deschis și om închis**. Aceste două tipuri fundamentale: omul care cheltuiește și omul care teazurizează, temperamentul seniorial și temperamentul burghez (ceticitorul a bănuit desigur, că eu identificam pe unul din aceste tipuri fundamentale cu temperamentul burghez) se opun categoric unul celuilalt în toate împrejurările, în toate întâmplările vieții”... Dar, — spune tot Sombart — opoziția pe care noi o semnalăm se întinde încă și mai departe. Pe când cel ne-burghez trece prin lume fericit de a trăi, de a contempla, de a reflecta, burghezul, el, își trece vremea rânduind, educând, instruind. Acela visează, acesta plănuește și calculează. Încă copil fiind, Rockefeller trecea drept un calculator îndemănatec. El făcea cu tatăl său, medic în Cleveland, afaceri în regulă. „Încă copil — scrie el în Memoriile sale, eu aveam un mic registru (pe care eu îl numeam „registru de socoteli” și pe care îl păstrez și acum), în care eu treceam regulat veniturile și cheltuelile mele”. El trebuia să aibă această deprindere „în sânge”. Nici o putere a pământului nu ar fi putut constrânge pe tânărul Byron sau pe

tânărul Anselm Feuerbach să țină, și să păstreze, un asemenea registru de socotebi⁴⁸⁾.

Imediat, Sombart adaugă : „Unii (adecă ne-burghezii) sunt artiști (prin predispozițiile lor, dar nu în mod necesar prin profesiunea lor), ceilalți sunt funcționari. Unii sunt făcuți din mătase, ceilalți din lână”.

Separatiunea netă pe care o evidențiază Sombart nu există, în realitate, în forma aceasta. Iar exemplele date nu sunt convingătoare. Desigur, comparând temperamentul unui burghez de rasă pură cu acela al unui poet romantic, contrastul este evident. Dar, nici burghezia capitalistă, nici „ne-burghezia” nu sunt alcătuite din temperamentele de substanță extremistă; în aceste două mari grupuri sociale preponderază persoanele cu însușiri medii, adecă : „visează”, „contemplă” și burghezii, după cum „calculează” și „rânduiesc” uneori și ne-burghezii. Am amintit mai sus, pe W. Rathenau care era, în acelaș timp și mare burghez capitalist, precum și scriitor distins și filosof. Din memoriile marelui inventator Beniamn Franklin am văzut ce grije mare purta el comerțului pe care îl întreprindea. Lui Voltaire îi plăcea mult să facă și negustorii, iar multor mari comercianți și industriași le-a stat bine și scriind subtil despre cele mai abstracte probleme ale spiritului omenesc. Dacă ar fi adevărat că burghezul se naște din burghezi — cum spune Sombart — și că „predispozițiile ereditare” ne determină îndeletnicirea și destinul, cum se explică faptul că din rândurile burgheziei de mijloc au ieșit și apoi s’au înălțat genii ca Shakespeare, Goethe, Dante, Kant, Rembrandt, Pasteur, Napoleon, etc. ? Iată de ce am crezut că considerațiunile lui Sombart privitoare la geneza și natura temperamentului burghez necesită oarecari corectări.

Un alt cercetător al capitalismului — F. Fried — se exprimă astfel despre capitalist: „Capitalistul este un om de carne. Un om care instinctiv este atașat lumii sensibile, fie că aceasta este pământul, uzina, marfa, banul. Activitatea sa economică nu constă în meditațiuni, ci în fapte; el nu reflectează, el creiază prin instinct; el nu este gânditor, ci artist. Ca artist, speculațiunea ese o trăsătură a caracterului său, după cum simțul culorii este o trăsătură a aceluia care pictează, sau sensul melodiei și al armoniei este o trăsătură a caracterului muzicianului⁴⁹⁾”.

După ce înfățișează unele aspecte ale întreprinderii moderne, Fried continuă : „Întreprinzătorul capitalist începe deci să piardă rațiunea sa de a fi. „Flair”-ul său este înlocuit prin contabilitate, prin speculație, prin calcul, memoria prin creion, instinctul prin statistică și prin studiul conjuncțiunii. Artistul creator devine un savant metodic și chibzuit. Carnea devine spirit⁵⁰⁾”.

⁴⁸⁾ W. Sombart, *Le Bourgeois*, pag. 243—245.

⁴⁹⁾ F. Fried, op. cit. pag. 163.

⁵⁰⁾ F. Fried, op. cit., pag. 166.

Fried consideră pe capitalist „atașat lunei sensibile”, „creator prin instinct”, „artist” care devine apoi „savant metodic”. Portretul capitalistului ni-l arată mai complex, jocul de umbre și lumini mai viu, culorile mai variate; opoziția: vis — calcul, contemplare — rânduială, artist — om de afaceri, pe care o evidențiază Sombart, nu apare lui Fried ca esențială.

Conduita economică a întreprinzătorului modern este subordonată — spune Sombart — în cea mai mare parte, următoarelor reguli :

- a) Raționalizare absolută, sau aproape, a întregii activități;
- b) Economia este organizată exclusiv pentru producția de bunuri de schimb;
- c) Clientul este căutat, s'ar putea zice, luat cu asalt: procedeu familiar la capitalistul modern, pe cât a fost de străin capitalistului stil vechi;
- d) Pentru a oferi publicului avantagii reale, se nizuește să se scadă prețul de cost și prețul de vânzare cât mai mult posibil;
- e) Se reclamă o libertate cât mai mare, se cere suprimarea a tot ce se poate opune cursei după câștig⁵¹⁾.

Ultima regulă nu este prea respectată. Capitalistul modern nu cere totdeauna libertate, pentru că nu totdeauna libertatea îl duce spre cel mai mare câștig. Dimpotrivă, apelul la sprijinul Statului este foarte frecvent și ajutorul Statului și al organelor lui din streinătate este des solicitat în comerțul internațional. Libertatea pe care o cere în mod constant și pretutindeni capitalistul este libertatea de a realiza cât mai mari și cât mai multe câștiguri pentru sine, utilizând metodele de lucru pe cari el le crede cele mai potrivite pentru atingerea acestei „rațiuni de a fi”.

De sigur, „regulele” de mai sus privesc marile întreprinderi. Întreprinderile mijlocii și mici, prosperitatea și progresul lor depind încă, în mare parte, și în vremea noastră, de virtuțile burgheze concepute nu ca entități abstracte și despersonalizate, ci ca însușiri făcând parte din caracterul persoanelor cari sunt în fruntea acestor întreprinderi. În vremea noastră, dealtfel, întâlnim spiritul capitalist pur în întreprinderile mari, acolo unde s'au consumat faze de evoluție și rânduri de experiențe.

Întreprinderea capitalistă având câștigul ca obiectiv, tendința spre acumulare indefinită, nelimitată de bogății îi este inerentă. Manifestarea acestei tendințe a fost — spune Sombart — favorizată de împrejurările următoare :

1. de știința naturii, produs al spiritului romano-german, care a făcut posibilă tehnica modernă;
2. prin Bursă, creațiune a spiritului evreesc. Din îmbinarea tehnicii moderne cu bursa modernă s'au născut formele exterioare în cari trebuia să se realizeze tendința spre infinit, care

⁵¹⁾ W. Sombart, *Le Bourgeois*, pag. 216—19.

caracterizează capitalismul în goana sa după câștig;

Acest proces de emancipare găsește un sprijin puternic în :

3. influența pe care Evreii începură să o exercite de prin secolul al XVII-lea asupra vieții economice europene, tendința lor naturală spre câștig nemărginit fiind puternic încurajată prin învățămintele religioase lor. În formarea capitalismului modern, Evreii au jucat rolul unui catalizator;

4. slăbirea restricțiilor pe cari obiceiurile și morala le-au impus, la început, spiritului capitalist, slăbire care a urmat scăderii sentimentelor religioase la popoarele creștine;

5. emigrarea și expatrierea subiecților economice celor mai active și mai dotate cari, odată stabilite pe un pământ străin, nu se mai considerară legate de nici o obligațiune, de nici un scrupul.

Și astfel, capitalismul nu a încetat să crească, să se extindă și să se desvolte.

Sombart încheie temeinica sa „Contribuție la istoria morală și intelectuală a omului economic modern” — acesta este subtitlul cărții sale „Le Bourgeois” — cu o întrebare și un răspuns.

„Forțele uriașului — (adecă ale capitalismului) — vor rămâne ele pe veci intacte ? — se întreabă Sombart.

„Eu cred — răspunde Sombart — că spiritul capitalist poartă în el însuș germenul distrucțiunii sale și al morții sale. Noi am asistat deja, în mai multe rânduri, la manifestațiuni de declin ale spiritului capitalist : în secolul XVI în Germania și în Italia, în sec. XVIII în Olanda și în Franța, în sec. XIX în Anglia. Ori-care ar fi fost celelalte împrejurări cari au contribuit să provoace acest declin, rolul principal revine, incontestabil, unei tendințe inerente spiritului capitalist și care nu va lipsi desigur să și manifesteze achiunea în viitor așa cum a manifestat-o în trecut. Ceiace a fost totdeauna fatalul spiritului de întreprindere, fără de care spiritul capitalist nu se poate menține, este delăsarea în viața rentierului, sau adoptarea de maniere senioriale. Burghezul se ’ngrășe pe măsură ce se ’mbogățește, și el se obicinuește să se bucure de averile sale sub formă de rentă, în acelaș timp în care el se lasă antrenat de lux, crezând că este de bun gust să ducă o viață de gentilom dela țară.

„Dar, un alt pericol amenință încă spiritul capitalist din vremea noastră: biurocratizarea crescândă a întreprinderilor noastre. Ceiace rentierul mai păstrează din spiitul capitalist este suprimat de birocrație.

„Un al treilea pericol este acesta : cu progresul „civilizației”, cifra natalității și prin urmare excedentul nașterilor, scade în mod fatal. Și la aceasta nici un remediu posibil.

„Chestiunea de a ști ceiace se va întâmpla în ziua în care spiritul capitalist își va fi pierdut gradul de intensitate pe care el îl înfățișează astăzi, nu ne interesează aci — spune Sombart.

Uriaşul, devenit orb, va fi poate condamnat să târe carul civilizaţiei democratice. Poate vom asista deasemenea la crepusculul zeilor şi aurul va fi aruncat în apele Rinului. Cine ar şti să spună ?” — cu această întrebare îşi încheie Sombart cartea lui.

Spiritul capitalist nu va dispărea, ci se transformă şi se va transforma mereu. Timpul îl va metamorfoza într'atât, încât identificarea lui în tipare de felul celor pe cari capitalismul ni-le înfăţişează astăzi nu va mai fi posibilă. O privire retrospectivă asupra evoluţiei spiritului capitalist, cu mijloacele pe cari psihologia, sociologia şi istoria ni-le pune la îndemână, ne-ar arăta iuţeala cu care acest spirit s'a transformat dela o epocă la alta, am putea spune dela un deceniu la altul. Ritmul progresului general, propăşirea tehnicei, a civilizaţiei, a culturii, dezvoltarea întregului cadru material al vieţii, prefacerile politice, evoluţia instituţiunilor publice şi particulare, aceia a concepţiilor şi realităţilor sociale, consolidarea sentimentului de siguranţă, a apărării drepturilor şi ivirea asociaţiunilor şi instituţiunilor de ocrotire socială, etc., toate aceste împrejurări şi altele au împins continuu spre mereu noi transformări spiritul capitalist. Transformările ce se vor petrece pe seama spiritului capitalist vor fi atât de multe şi esenţiale, încât spiritul capitalist nu va mai fi spirit capitalist; şi în acest viitor care a început mai de mult să-şi feasă pânza şi care va ajunge curând la încheeri incontestabile, va trebui căutat şi, de sigur, că se va şi găsi un alt nume care să exprime realitatea spirituală din acea vreme. Capitalismul va fi apus atunci, .aşa cum apun toate lucrurile lumii acesteia.

Chiar sub ochii noştri, spiritul capitalist a suferit transformări evidente. Cuprinsul şi ataşamentul pentru unele idei sunt altele după izbucnirea marelui crize economice în 1929, decât înainte de această criză. Ideea de proprietate individuală, creditul, încrederea subiectelor economice între ele, temeinicia convenţiilor, schimbul de produse între State, libertatea economică, sunt tot atâtea atribute ale spiritului capitalist cari au slăbit, s'au transformat considerabil în nu mai mult decât zece ani. În vremea noastră, ritmul transformărilor e mai viu, prefacerile în orice domeniu al vieţii sunt mai rapide. Evoluţia care în vremurile trecute se întindea pe secole sau decenii, în vremea noastră se petrece în câteva zeci de ani sau chiar în câţiva ani; într'o viaţă a omului modern se întâmplă prefaceri generale câte s'ar fi întâmplat în viaţa multor generaţiuni de mai înainte. Şi aceste prefaceri privesc mediul, cultura, mentalitatea, atitudinea generală faţă de viaţă şi problemele ei. În vâltoarea acestor prefaceri este intrat şi capitalismul; cum va eşi din ele şi când, de sigur, nu se poate anticipa. Ceiace se poate spune precis este că se va transforma. Dincolo de această prezicere nu se poate merge.

MUNCITORII, AȘA CUM SUNT

Subiect al sistemului capitalist nu este numai burghezia. Prin felul ei de muncă, prin psihologia și îndeletnicirile ei, burghezia a fost și este pârghia sistemului capitalist. Ideologia și interesele burgheziei sunt, deseori, în opoziție cu ale celorlalte categorii sociale și, în primul rând, cu ale muncitorimii. Muncitorimea din întreprinderile economice este un factor important în ansamblul activității capitaliste. Prin urmare, pentru a înfățișa mai complet regimul capitalist, este necesar să facem o sumară mențiune și despre situațiunea muncitorimii în cuprinsul acestui regim, o înseilare a spiritului ei în ansamblul spiritualității capitaliste.

Muncitorul aduce întreprinzătorului inteligența sa și puterea sa de muncă; în schimbul acestora, el primește salariul. Întreprinzătorul — proprietar sau conducător de întreprindere — dirijează întreprinderea, își asumă riscul și distribuie beneficiul. Asupra acestei distribuții s'a încins, de mult, o discuție aprigă între patroni și muncitori; aceștia din urmă au vorbit, deseori, prin reprezentanți, dintre cari mulți s'au recrutat chiar din rândurile burgheziei intelectuale.

Există o spiritualitate muncitorească, o conștiință a muncitorimii care să se formeze și să aibă obiective numai în sfera intereselor clasei muncitorești ca atare ?

Doctrina socialistă nu ne-a arătat elementele din cari se compune conștiința muncitorului. Nici măcar nu a încercat să întreprindă această cercetare. Socialismul nu ne-a spus ce este muncitorul ca tip social, ca ființă autonomă și ce poate da și însemna el pentru civilizație ca entitate socială de sine stătătoare. Am aflat din cărțile atâtor scriitori că este socialismul, structura societății, evoluția catastrofală spre marele dezechilibru, ni-s'a spus ce este plus-valuta, cum trebuie înțeles profitul, rolul capitalului și al capitalismului, etc. Dar ni-s'a vorbit foarte puțin despre omul-muncitor, despre sufletul și aspirațiunile sale intime, despre atitudinea lui față de marile probleme ale existenței. Și — este foarte util să recunoaștem — că natura spiritualității muncitorimii cuprinde întreaga problemă a socialismului.

Idealizarea muncitorului, ca de altfel a oricărui tip social, nu servește nici o cauză bună. Muncitorul trebuie privit și înțeles așa cum este, cu însușirile și cu scăderile lui, ca om întreg.

Corespunde muncitorul speranțelor pe cari și-le pune în el cei cari luptă pentru revendicările lui, cei cari îl apoteozează ? Rămâne muncitorul aspru și neînduplecat în aspirațiunile lui cu orice preț, până la tragerea tuturor concluziilor de pe urma desfășurării cauzei pentru care luptă ?

În 1909 a întreprins Levenstein întocmirea unor numeroase autobiografii ale muncitorilor, autobiografii rezultate din străn-

gerea răspunsurilor date de un număr mare de muncitori la un chestionar pus la îndemână de acest cercetător.

Declarațiunile pe cari le-au făcut muncitorii dovedesc că sentimentele lor sunt foarte variate. În general se observă că munca și mediul în care ea se desfășoară sugerează muncitorului sentimente seci, de indiferență și ostilitate față de ceiace fac și de împrejurările în cari trăiesc.

Țesătorul Richter — relatează Levenstein — nu cunoaște nimic mai odios decât propria sa meserie⁵²). Metalurgistul Molter a făcut imposibilul ca să smulgă copiii săi din situațiunea de muncitor și deplânge pe toți acei cari au devenit muncitori.

Într'o altă mare anchetă, Levenstein desprinde aversiunea pe care muncitorii o au pentru lucrul lor și în general pentru muncă. „Se constată în aceste răspunsuri — spune Levenstein — că muncitorii sunt oameni cu dorința pălmașe, cu ochii strălucitori de așteptarea bucuriei ceasului de odihnă”⁵³). Un muncitor declară, fără înconjur : „Munca nu îmi procură nici cea mai mică plăcere. Eu mă duc la lucru, cum ași merge la moarte”. Un țesător declară : „Pur și simplu, eu urăsc lucrul pe care trebuie să-l fac”. Răspunsuri asemănătoare sunt multe. Rezumativ, rezultatul acestei anchete a fost următorul : 1803 muncitori au răspuns la chestionarul lui Levenstein; 307 dintre ei, adecă 17%, au declarat că simt plăcere lucrând (dar deseori pentru motive accesorii sau de caracter personal); 1027 muncitori, adecă 59%, simt un dispreț pentru lucrul ce trebuie să-l facă; 308 persoane, adecă 17,1%, s'au declarat indiferenți față de munca lor, deoarece nu s'au gândit niciodată serios la ea; 161 indivizi nu au răspuns la anchetă. Prin urmare, numai 17% din muncitorii anchetați au declarat că simt bucurie lucrând, dar nimeni n'ar ști să spună dacă răspunsurile lor au fost sau nu sincere.

Ancheta lui Levenstein cuprinde și alte chestiuni. La întrebarea, dacă preferă familia, alcoolul sau agitația socialistă, muncitorii au dat răspunsuri interesante. „Eu nu iubesc familia” — răspunde un miner de 23 ani. Și altul : „când sunt obligat să stau acasă, este ca și când ași sta în pușcărie”⁵⁴).

Și despre viitorul umanității au fost întrebați muncitorii. „Nu — răspunde un muncitor — eu n'am nici o speranță în viitorul umanității. Poporul este încă prea împrăștiat și nu are multă înclinație pentru fraternitate”⁵⁵). „Eu nu mai am nici o speranță, deoarece muncitorii sunt pretutindeni oprimați și pretutindeni sunt considerați ca clasa cea mai de jos”. Un altul,

⁵²) A. Levenstein, *Aus der Tiefe, Arbeiterbriefe*, Berlin, 1909, pag. 88.

⁵³) A. Levenstein, *Die Arbeiterfrage, mit besondere Berücksichtigung der sozial-psychologischen Seite des Grossbetriebs*, München, 1912, pag. 49.

⁵⁴) A. Levenstein, *Die Arbeiterfrage*, etc., pag. 248.

⁵⁵) A. Levenstein, *Die Arbeiterfrage*, etc., pag. 289.

mai filosof, răspunde : „Muncitorul trebuie totdeauna să nădăjduiască, însă nu până la groapă”⁵⁶).

Răspunsuri sunt multe și de multe feluri în ancheta întreprinsă de Levenstein. Unela patetice, altele, poate, sincer entuziaste pentru cauza și lupta muncitorimii, dar majoritatea sunt triste, cu fond protestatar, dovedind lipsă de afecțiune pentru muncă, lipsă de încredere în rezultatele luptelor politice. Se desprinde o deprimare sufletească, apatie pentru întâmplările vieții, indiferență și chiar aversiune față de familie.

Arturo Labriola ne înfățișează, deasemenea, multe părți întunecate din frământările muncitorești. „Eu am asistat — spune Labriola — la zeci de greve în Italia; eu mi-am dat adeziunea mea entuziastă la cea mai mare parte dintre ele. Eu am fost spectator interesat la alte greve din Franța și din Belgia. Cu Hillmann și Giovanitti, am dat concurs marelui greve a croitorilor din Filadelfia în vara anului 1928. Eu cred că pricep câte ceva. Ei bine, aceste greve nu aveau nimic eroic. Muncitorii se decideau greu și se mențineau cu prețul epuizării plămânilor șefilor lor. Rezistența era în funcțiune directă cu speranța lor de a nu fi complet sacrificeți. Dacă apărea pericolul de a fi definitiv licențiați, nu mai putea fi nimeni reținut. Totul se aștepta dela „șefi”. Și când urma eșecul, pe aceiași șefi pe cari aveau obiceiul să-i exalte, îi insultau în mod grosolan. Credulitatea masei și absurda lor încredere în șefii lor nu au egal decât în ușurința cu care ele îi acuză și îi insultă în caz de eșec. Ideea sacrificiului pentru scopul comun era o simplă sugestie oratorică — dealtfel naturală — a șefilor. Dar capitulația venea dela sine îndată ce se atingea un anumit nivel de sacrificii”⁵⁷).

„Ideea celor două lumi — spune socialistul decepționat Labriola — care a sedus pe mulți dintre noi, este absolut fantozică. Tot ceea ce noi știm și ceea ce am experimentat personal, ne duce la o amară constatare și anume că în lumea aceasta nu se descopere decât sentimentele cele mai vulgare și cele mai grosolane ale lumii burgheze : antipatie pentru muncă, dorința pentru câștig facil, amorul pentru lux și mai ales dorința de a evada din hotarele propriei sorți”. Indată ce poate, muncitorul renunță la uzină și se face mic comerciant, comisionar, contabil, „organizator muncitoresc”, deputat socialist, și așa mai departe”⁵⁸).

Iar De Man, spune: „muncitorul ideal al marxismului consacrat numai luptei de clasă și detașat de toate legăturile cari

⁵⁶) Levenstein, Die Arbeiterfrage, etc., pag. 297.

⁵⁷) Arturo Labriola, Au dela du Capitalisme et du Socialisme, Paris, 1932, pag. 142.

⁵⁸) Arturo Labriola, op. cit., pag. 143.

îl atașează mediului capitalist, această ființă nu este din fericire decât o chimeră născută din teorie⁵⁹⁾.

Labriola mai adaugă la cele de mai înainte : „Toți ceeace noi știm despre muncitor, ne obligă să recunoaștem că chiar dintr'un punct de vedere moral, amăsurat capacităților sale intelectuale, el nu are de oferit societății mare lucru... Experiența istorică nu este veselă. Progresul moral al oamenilor nu există; se constată fenomenul contrar. Că individul ar fi astăzi mai fratern, mai uman, mai cinstit, mai drept decât cum era acum o mie sau cinci sute de ani — deci că sentimentele intime ar fi evoluat spre mai bine — acest fapt ne pare extrem de îndoelnic. Ceeace noi numim „evoluțiuni morale”, toate aceste progrese morale cu cari noi ne lăudăm, sunt realizări ale instituțiilor noi (de binefacere, asistență, mutualitate) cari se nasc în societate. Raportul între acest fel de instituțiuni și sentimentele morale subiective ale oamenilor este adesea rău înțeles. Instituțiunile se nasc, în general, dintr'un interes care se opune altui interes. Cea mai mare parte din instituțiunile de binefacere se nasc fie din frică, fie din necesitatea profesională de a da de lucru unei activități în șomaj. În orice caz, legătura între aceste instituțiuni și sentimentele morale individuale nu există absolut deloc⁶⁰⁾.

Scriitorii de mai sus — în tovarășia și a altora pe cari nu este necesar să-i menționăm — voiau să vadă în muncitorime sentimente de mare altitudine, spirit de jertfă, curaj și stăruință îndelungată în cursa revendicărilor. Și n'au văzut. Și par a fi mâhniți. Dar ce preț poate avea întristarea lor când fiecare constatare tristă pe seama muncitorimii o întovărășesc cu o apreciere aproape disprețuitoare pe seama marelui necăjite care ostenește în fabrici, ateliere, uzine și șantiere? Adecă, dumnealor, foști socialiști sau așa ceva, alunecați pe pantă elogierei „virtuților” altor clase sociale, de sigur, considerate mai bune decât clasa muncitorească, vor ca muncitorimea să se dovedească fără prihană, gata de orice sacrificiu, de orice efort, de orice renunțare. Răspunsurile pe cari le-am redat aci — este drept — desvăluie o stare sufletească dintre cele mai deprimante și deprimante, un dor permanent de dezertare, de a schimba cu altul, de a evada din chinga mizeriei și indobitocirii în care trăiește mare parte din muncitorime. Din vina cui este muncitorimea în această situațiune? Cum să se arate încântat de ideea de umanitate un om care este o viață întregă tratat atât de inuman? Ce atașament pentru familie se poate pretinde unui om care vede pe ai săi suferind și răbdând mereu lipsa? Ce poftă mare să aibă pentru lucrul pe care-l face, când de pe urma lui nu câștigă atât cât să poată duce o viață omenească? Răspun-

⁵⁹⁾ De Man, *Au dela du Marxisme*, pag. 64.

⁶⁰⁾ A. Labriola, *op. cit.*, pag. 151—2.

surile pe cari le-am relatat și opiniile pe cari le-am reținut pledează elocvent și convingător pentru cauza clasei muncitorești. Pledează fără voința și intenția celor ce le-au relatat și a celor ce le-au exprimat, pledează pentru muncitorime, iar nu pentru — dimpotrivă — cei cari, cândva, i-au fost aproape.

Muncitorii nu știu, nu vor, nu pot, etc. Cine este de vină? Răspunsul este la îndemâna oricui. Capitalismul a întreprins, în unele țări, inițierea și susținerea unei eficace politici sociale, destinând fonduri mari pentru felurite instalațiuni necesare locuințelor, spitalelor, ridicării culturale, îmbunătățirii generale a condițiilor de trai ale muncitorilor, etc. Salariile au fost îmbunătățite, condițiile muncii ameliorate, orele de lucru împușinate; s'a organizat folosirea șomeurilor; în aproape toate țările civilizate a luat ființă o bogată legislație muncitorească. Condițiunile de viață ale muncitorilor din țările mai puțin civilizate sunt încă nesatisfăcătoare, dar și în acestea se fac sforțări laudabile pentru îmbunătățirea lor.

Cu toate acestea, chiar în cele mai civilizate țări, problema muncitorească rămâne o problemă deschisă. Separațiunea muncii sub toate formele de capital, întreține o mulțime de competițiuni și asperități între patroni și angajații lor, pe cari, poate, numai o radicală schimbare în structura întreprinderilor ar putea să le împușineze sau chiar să le înlăture. Și aci am putea repeta: fiecare societate își are muncitorul pe care îl merită; ridicarea acestuia depinde, direct, de propășirea generală a societății în mijlocul căreia el trăește. Societate capitalistă burgheză nu înseamnă, neapărat, numai burghezia propriu zisă, ci totalitatea grupurilor sociale cari activează în spirit și mai ales în sistem capitalist, cu sau fără voe, aprobând sau desaprobând acest sistem. În acest înțeles am putea întinde cercetarea noastră și asupra mult din calea pe care ne-am propus să mergem acum și asupra poziției altor pături sociale; o asemenea cercetare ne-ar abate mult din calea pe care ne-am propus să mergem acum și aci, amplificând studiul nostru dincolo de hotarele precise pe care ni le-am propus la început.

VICTOR JINGA

Controlul și coordonarea activității întreprinderilor Statului

A. OBIECTUL ÎNTEPRINDERILOR DE STAT ȘI FORMELE DE EXPLOATARE

Statul dispune de un important număr de întreprinderi, pe cari le exploatează direct. Deosebit, Statul mai are întreprinderi concesionate și întreprinderi exploatare în participare cu capitalul particular.

Întreprinderile Statului, exploatare direct, pot fi clasificate după forma de exploatare sau după obiectul lor.

Ca formă de exploatare putem distinge, pe lângă regia publică comercială ce funcționează după sistemul creat prin legea comercializării din 1929, o seamă de derivații din această formă, ca : administrații comerciale, direcțiuni comerciale, direcțiuni generale, direcțiuni speciale, direcțiuni în Ministere, societăți pe acțiuni și administrații publice autonome.

*

a. Ținând seamă de forma de organizare, avem următoarea situațiune a întreprinderilor comercializate ale Statului, exploatare direct de Stat.

I. Regii, case și administrații autonome

1. Casa Autonomă a Monopolurilor C. A. M.
2. Regia Autonomă C. F. R.
3. Regia Publică Monetăria Națională.
4. Casa Autonomă de Finanțare și Amortizare C. A. F. A.
5. Industria Aeronautică Română I. A. R.
6. Regia Publică, Loteria de Stat.
7. Casa de Asigurări a Ministerului de Interne.
8. Domeniile Eforiei Spitalelor Civile.
9. Centrul Național de Românzare.

Administrațiile publice autonome ale Stabilimentelor Industriale ale Armatei :

10. Arsenalul Armatei.
11. Pirotehnia Armatei.
12. Fabrica de Pulbere.
13. Fabrica de Materiale de Protecție.
14. Atelierul Central de Confecțiuni al Armatei.
15. Tăbăcăriia Armatei Bucovăț.
16. Pirotehnia Sadului.
17. Fabrica Mărgineanca.
18. Uzinele Mârșa.
19. Fabricile Ucea.

II. Administrații comerciale.

1. Administrația Comercială a Monopolului Vânzării Alcoolului și Taxelor de Consumație M. A. T.
2. Administrația Comercială a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă P. C. A.
3. Serviciul Maritim Român S. M. R.
4. Navigația Fluvială Română N. F. R.
5. Administrația Comercială a Stabilimentelor Aeronauticii și Marinei Regale A. S. A. M.
6. Administrația Comercială pentru Prospeccțiuni și Exploatare Miniere A. C. E. X.
7. Administrația Comercială a Exploatare Muncii Penale E. M. P.
8. Administrația Comercială Oficiul Național al Cinematografiei.
9. Administrația Comercială a Pădurilor Statului C. A. P. S.

III. Direcțiuni Comerciale

1. D. C. a Pescăriilor Statului P. A. R. I. D.
2. D. C. a Redevențelor și Impozitelor Miniere, administrată ca serviciu comercial.

IV. Direcțiuni în Ministere

1. Direcțiunea Moșiilor Armatei A. M. A.
2. Direcțiunea Colonizărilor din Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării și Inventarului.

V. Direcțiuni Generale

1. Direcțiunea Generală P. T. T.
2. Direcțiunea Generală a Drumurilor de Stat. C. A. D.
3. Direcțiunea Generală a Monitorului Oficial și Imprime-riilor Statului.

4. Casa de Depuneri și Consemnațiuni.
5. Casa Generală de Pensii.
6. Casa Sănătății.

VI. Direcțiuni Speciale.

1. Direcțiunea Specială de pe lângă Ministerul Propagandei Naționale și Oficiului Național de Turism.
2. Direcțiunea Specială pentru ocrotirea și ajutorarea personalului C. F. R. (Casa Muncii C. F. R.)

VII. Societăți pe acțiuni

1. Minele de Aur din Baia-Mare.
2. Uzinele de Fier din Hunedoara.

VIII. Diverse instituții autonome

1. Casa Națională de Economie și Cecuri Poștale C. E. C.
2. Casa Centrală a Asigurărilor Sociale.
3. Casa de Pensii a Teatrelor Naționale și Operelor Române.
4. Casa Invalizilor, Orfanilor și Văduvelor de Război (I. O. V. R.)
5. Casa Sănătății.
6. Fondul Muncii.
7. Oficiul Muncă și Lumină.
9. Consiliul Superior al Transporturilor și Tarifelor.

b. Ținând seamă de **obiectul** pe care-l au, întreprinderile Statului pot fi împărțite în următoarele categorii :

I. Întreprinderi de monopol

1. Casa Autonomă a Monopolurilor C. A. M.
2. Administrația Comercială a Monopolului Vânzării Alcoolului și Taxelor de Consumație M. A. T.

II. Întreprinderi cari exploatează bunuri

1. Administrația Comercială a Pădurilor Statului C. A. P. S.
2. Direcțiunea Comercială a Pescăriilor Statului P.A.R.I.D.
3. Direcțiunea Comercială a Redevențelor și Impozitelor Miniere.
4. Direcțiunea Generală a Monitorului Oficial și Imprimeriilor Statului.
5. Administrația Comercială pentru Prospekțiuni și Explorări Miniere A. C. E. X.
6. Minele de Aur din Baia-Mare.
7. Uzinele de Fier din Hunedoara.

III. Intreprinderi cari îndeplinesc serviciul de comunicație

1. Administrația Comercială a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă P. C. A.
2. Serviciul Maritim Român S. M. R.
3. Navigația Fluvială Română N. F. R.
4. Direcțiunea Generală P. T. T.
5. Direcțiunea Generală a Drumurilor de Stat C. A. D.
6. Regia Autonomă C. F. R.

IV. Instituții financiare

1. Regia Publică Monetăria Națională.
2. Casa Autonomă de Finanțare și Amortizare C. A. F. A.
3. Casa de Depuneri și Consemnațiuni.
4. Casa Națională de Economie și Cecuri Poștale C. E. C.

V. Instituții sociale

1. Casa Generală de Pensii.
2. Casa de Pensii a Teatrelor Naționale și a Operelor Române.
3. Casa Invalizilor, Orfanilor și Văduvelor de Războiu (I. O. V. R.)
4. Casa Sănătății.
5. Fondul Muncii.
6. Oficiul Muncă și Lumină University Library Cluj
7. Casa de Asigurări a Ministerului de Interne.
8. Casa Centrală a Asigurărilor Sociale.
9. Direcțiunea Specială pentru Ocrotirea și Ajutorarea Personalului C. F. R. (Casa Muncii C. F. R.)
10. Direcțiunea Colonizării din Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării și Inventarului.
11. Liga Națională contra tuberculozei.
12. Regia Publică Loteria de Stat.
13. Domeniile Eforiei Spitalelor Civile.

VI. Stabilimente industriale în legătură cu apărarea națională

1. Industria Aeronautică Română I. A. R.
2. Administrația Comercială a Stabilimentelor Aeronautice și Marinei Regale A. S. A. M.
3. Administrațiile publice autonome ale Armatei: Arsenalul, Pirotehnia, Fabrica de pulbere, Fabrica de materiale de protecție, Atelierele centrale de confecțiuni, Tăbăcăria Armatei Bucovăț, Pirotehnia Sadului, Fabrica Mărgineanca, Uzinele Ucea.

VII. Instituții Diverse

1. Oficiul Național de Turism.
2. Ad-ția Comercială a Oficiului Național al Cinematografiei.

3. Centrul Național de Românzare.

Pe lângă aceste întreprinderi exploatare de Stat, mai sunt unele întreprinderi la cari Statul participă, sau cari sunt concesionate; enumerăm mai jos câteva din acestea :

VIII. Regii Mixte

1. Societatea Națională de Gaz Metan „Sonametan” și Lonea.
2. Societatea de Radio-difuziune și Orient-Radio (Rador).
3. Societatea Copșa Mică și Cugir.

IX. Concesiuni

- 1—3. Monopolul Chibriturilor, Telefoanele și Teatrul Național din Chișinău.

B. COORDONAREA ACTIVITĂȚII ȘI CONTROLULUI ÎNTEPRINDERILOR ȘI AVUȚILOR PUBLICE

Întreprinderile Statului, chiar și acelea organizate sub forma regiilor publice comerciale sau a administrațiilor publice autonome, nu pot activa izolat, pentru a aduce rezultate favorabile. Activitatea lor trebuie coordonată.

Ele trebuiesc supuse unui control central, care să se refere rezultatele financiare și la randamentul lor tehnic.

Creierea unui fond comun, din care să se facă investițiuni în ordinea importanței și urgenței, este iarăși o măsură necesară.

În vederea centralizării acestor trei feluri de activități — coordonarea activității întreprinderilor Statului, controlul și politica de investițiuni — se impune înființarea unui organ central, unui oficiu superior de coordonare și control.

Un organ asemănător însă cu atribuțiuni mult mai reduse a existat la noi între 1924—1934.

a. **Consiliul superior de control și îndrumare** creat în 1924 pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului, se compunea din 12 membri, din cari 10 erau reprezentanți ai vieții economice și financiare, iar 2 erau parlamentari.

Atribuțiunile acestui consiliu se refereau numai la regiele mixte și la concesii și se îndreptau în trei direcțiuni :

1. Stimularea activității economice prin darea avizului :

— asupra propunerilor referitoare la întreprinderile comercializate;

— asupra investițiilor neamortizabile în cursul ultimilor 10 ani ai duratei concesiunilor;

- asupra participării capitalului străin;

2. Coordonarea activității economice prin :

— fixarea normelor pentru întocmirea proiectelor de buget și a bilanțurilor tip;

- darea avizului asupra întocmirii și modificării statutelor;
- exercitarea controlului asupra administrării societăților.

Din cele de mai sus se observă că acest consiliu superior avea nu numai rolul de a stimula și coordona activitatea întreprinderilor, ci și rolul de a controla modul de administrare. Atribuțiunea de control nu a trecut consiliului superior ce s'a creat în 1929.

Dintre cei 10 membri, 3 specialiști erau numiți de Consiliul de Miniștri, și când se desbăteau probleme în legătură cu Departamentele, puteau lua parte miniștrii respectivi cu vot deliberativ, cari împreună cu cei doi parlamentari formau majoritatea voturilor, putând da o directivă hotărârilor.

Ceilalți membri erau : Președintele Curții de Conturi, un delegat al B. N. R.-ului, un delegat al Societății Naționale de Credit Industrial, apoi al Consiliului superior al Economiei Naționale, al Consiliului superior al Muncii și în fine al Cooperăției.

b. **Consiliul superior al administrării întreprinderilor și avuțiilor publice**, creat în 1929 în locul Consiliului Superior amintit la punctul a. de mai sus, ce se desființează, se compunea din 22 membri și avea un cadru de activitate mai larg, extinzându-se asupra tuturor întreprinderilor Statului, organizate ca regii publice comerciale, regii mixte, regii cooperative, concesiuni, arendări și închirieri.

Acest consiliu era format în majoritate din specialiști — 12 membri — 4 specialiști în chestiunile economice și financiare, 6 ingineri și 2 jurisconșulți, toți numiți de Consiliul de Miniștri.

Restul de 10 membri erau delegații următoarelor instituții : Banca Națională a României, Asociația Băncilor, Uniunea Camerilor de Comerț, apoi de Agricultură, Uniunea Orașelor, Ministerul de Finanțe, cum și Administratorul Pădurilor și al Pescăriilor. Avea următoarele atribuțiuni :

a. de a stimula și coordona activitatea ministerelor sau autorităților locale în organizarea și administrarea întreprinderilor;

b. de a-și da avizul asupra formei de organizare a întreprinderilor publice, apoi asupra regulamentului de funcționare al regiilor publice comerciale, asupra statutelor regiilor mixte și cooperative și asupra proiectelor de concesiune și caetelor de sarcini ale concesiunilor nereglementate de legi speciale;

c. de a veghea asupra executării programelor de lucru ale întreprinderilor concesionare;

d. de a evalua prin experți aportul Statului și al particularilor;

e. de a urmări rezultatele administrației regiilor și concesiunilor;

f. de a aduna toate datele privitoare la activitatea acestora;

g. de a fixa norme pentru întocmirea bilanțului;

h. de a supraveghea aplicarea dispozițiilor legii comercializării din 1929.

Greșala organizării acestui consiliu superior consta în faptul că nu avea un rol de exercițiu controlul. Cele mai multe atribuțiuni erau în legătură cu organizarea întreprinderilor: îndrumarea organizării, darea de avize asupra fermei, asupra statutelor, regulamentelor, fixarea de norme pentru încheierea bilanțurilor și evaluarea aporturilor. Avizele erau numai consultative. Încă în 1930, aproape toate întreprinderile publice și-au ales forma de organizare.

Deci aceste atribuțiuni încetau după câțiva ani dela constituirea Consiliului. Ca atribuțiuni, cari să-i rămână pentru mai departe: urmărirea rezultatelor administrației, regiilor și concesiunilor, culegerea datelor și vegherea executării programelor de lucru la întreprinderile concesionate.

A aduna date nu însemna a controla. În 1934, în loc de a fi desființat acest consiliu trebuia organizat în vederea controlului și a coordonării activității diferitelor întreprinderi publice.

Din cercetarea felului cum au funcționat cele două consilii superioare în trecut și ținând seamă de situația actuală a funcționării întreprinderilor publice, credem că este absolut necesar să se înființeze un organ central pentru coordonarea activității acestora și pentru exercitarea controlului.

c. **Oficiul Central de Control și coordonare** ar urma să aibă următoarele atribuțiuni :

1. coordonarea activității întreprinderilor publice în vederea colaborării și a asocierii pentru îmbunătățirea condițiilor tehnice și economice de producție.

Autonomia ce s'a acordat întreprinderilor publice a adus nu numai la o libertate de acțiune, ci și la o situație de izolare între ele. Ar trebui să se găsească o cale de colaborare între întreprinderile cari au produse ce pot servi ca materie primă sau semifabricate altor întreprinderi.

Așa de exemplu ar trebui să se stabilească legături între regia mixtă Lonea care produce cărbuni și între regia autonomă C. F. R. care consumă acest produs, sau între Sonametan și Uzinele de fier ale Statului și alte întreprinderi din industria de transformare, a Statului, sau între C. A. P. S. și întreprinderile Statului cari întrebuințează produse lemnoase. Această **integrare verticală** se poate aplica cu foarte bune rezultate și la întreprinderile din industria de război.

Pe lângă integrarea verticală se mai impune o **concentrare orizontală** a întreprinderilor publice ale căror produse sunt supuse oscilațiilor pieții, în privința prețurilor.

2. Constituirea unui fond comun din care să se facă investiții, după urgența și importanța lor, la diferitele întreprinderi publice.

3. Controlul activității întreprinderilor, urmărirea rezultatelor financiare și al randamentelor tehnice și financiare.

În exercitarea controlului să se cerceteze în cadrul posibilităților de producție, ținând seamă de materia primă de care dispune fiecare întreprindere, de mijloacele de producție și de debușul pe care-l au produsele, producțiunea și rezultatele anuale.

Pentru a se executa în condițiuni cât mai eficace acest control, credem necesar ca pe lângă fiecare regie publică comercială, regie mixtă, regie cooperativă sau concesiune, să funcționeze un controlor, care să depindă de Oficiul Central și să fie salarizat tot de acesta.

Azi există câte un comitet de cenzori la instituțiile autonome, care depinde ca salarizare de administrația pe lângă care funcționează; din acest motiv, rapoartele cenzorilor în general nu erau obiective și nu primeau directive dela un organ superior.

4. Pe lângă aceste atribuțiuni, cari se referă la întreprinderile publice, oficiul central de control și coordonare ar mai avea și controlul celorlalte bunuri încredințate diferitelor Direcțiuni și instituții cari depind de ministere și administrații locale, ca :

— moșiile, clădirile, pădurile și întreprinderile constituite legate sau donațiuni pentru școli (Casa Școalelor), spitale, (Casa Sănătății);

— bunurile agricole administrate de Camerele de Agricultură;
— bunurile aparținând diferitelor servicii, afară de cele menționate mai sus.

În primul rând controlul modului de administrare al acestor bunuri cade în competența organelor de inspecție de pe lângă fiecare minister : inspectori financiare în Ministerul Culturii Naționale, Sănătății, Agriculturii, Finanțelor, etc. Până în prezent s'a acordat toată atențiunea controlului actelor de cheltueli și casierilor, neglijându-se cercetarea modului de administrare al bunurilor.

Ca organizare, acest organ central de control pe care-l propunem s'ar prezenta ca în schema de mai jos :

Oficiul Central de Control și Coordonare al Avuțiilor Publice.

Pentru efectuarea controlului ar urma să aibe inspectori generali și inspectori cari în același timp să facă și îndrumarea controlului la : **Întreprinderile publice**, care și în prezent au organe de control (comisiuni de cenzori); **Ministere** cu servicii în subordine, cari și în prezent au organe de inspecție (insp. financiare, dintre cari se pot delega unii pentru legate, donațiuni etc., în privința controlului); **Exploatări comunale**, prin Direcțiunea Exploatărilor Comunale din Ministerul de Interne.

Pentru **coordonarea** activității întreprinderilor publice ar urma să aibe **trei specialiști** în chestiunile : tehnice, economice și juridice, cari ar forma o secțiune aparte, la care s'ar înfruni pre-

ședinții consiliului de administrație ai întreprinderilor publice, ce intenționează să colaboreze: C. F. R., C. A. M., C. A. P. S. etc.

Prin crearea acestui Oficiu Central de Control și Coordonare nu s'ar îngreuna bugetul Statului, deoarece există și în prezent organe de inspecție și control, însă activitatea lor nu este directivă, și salarizarea în special la regiile publice comerciale și casele autonome se face de către acestea direct. Propunem crearea unui fond comun din contribuția întreprinderilor publice, din care să se facă salarizarea acestor organe de control.

Crearea acestui organ central ar aduce îmbunătățiri în condițiunile de funcționare și administrare prin coordonarea activității și controlul întreprinderilor și ar face o repartizare mai judicioasă a investițiilor.

Amintim câteva din greșelile ce s'au făcut în trecut de către întreprinderile Statului :

Nu au continuat producțiunea până la produsul finit, pentru că nu dispuneau de instalații necesare și nu făceau industrializarea tuturor produselor. Amintim cazul Minelor de Aur ale Statului, cari nu prelucrau minereurile în vederea extragerii tuturor produselor, ci au predat piritele unei fabrici particulare, care realiza din producția acidului sulfuric și produselor chimice, beneficii mai importante decât toate exploatările miniere ale Statului. Administrațiile C. A. P. S. și P. A. R. I. D. nu dispuneau de instalații și fabrici îndestulătoare pentru industrializarea produselor.

Din cauza acestei exploatări s'a păgubit întreaga economie națională, exportându-se produse brute ieftine și importându-se produse industrializate scumpe.

Coordonarea și controlul activității acestor întreprinderi sunt măsuri ce se impun de urgență.

Dr. LUCIAN TURDEANU

Caleidoscop ardelean

REFORME INDRASNETE ȘI HOTARE DREPTE

În Ardeal, plugarii încheie lucrările câmpului, iar orașenii aleargă profesional și desbat, controversat, problemele ceasului de față. Cu demnitate și măreție țărâmul serie, iară și iară, pe scoarța fără de sfârșit, apăsând pe coarnele plugului, povestea legăturilor sale indestructibile cu pământul, iar noi, orașenii, ne agităm sterp între filiile și fobiile noastre.

Prestigiul provinciei noastre se întemeiază pe munca devotată și onestă a celor mulți, pe statornicia și dârzenia lor și pe meritul excepțional al unei elite prin a cărei activitate stăruitoare și luminată trebuie să se înalțe în condițiunea ei umană mulțimea satelor și orașelor românești.

Adortori nesățioși ai vietului de aur au ridicat mai puțini pe la noi stările excepționale de acum. Aci, în Ardeal, sunt bogății multe al căror târg, fără noi, este însă altundeva.

O sete de idealism a cuprins pe mulți intelectuali ardeleni trăiți un sfert de veac sub povara unei feniciri facile și a unor deprinderi politice decadente. Iar idealismul, acolo unde există, militează deseori — cum și când poate — pentru accelerarea reformelor sociale și economice, oricât de îndrăsnete, pe seama celor mulți. Acest spirit reformist depășește limitele ce i-au fost cândva conturate de disputa: dreapta — stânga; etichetei inamovibile și inconcludente de om de stânga sau de dreapta, lipită pe capul fiecărui intelectual trebuie să-i ia locul aderarea fățișe, integrală și organică, la reformele radicale cari să dea societății românești așezări mai drepte și mai omenoase.

Nedumeririle din societatea noastră — și sunt destule — își au poate geneza și într-o deficiență a înțelegerii constantelor sigure ale vremii noastre și într-o scădere a capacității noastre intuitive. Paradoxele și absurdul, frecvente în înțeleștarea de astăzi dintre popoare, alimentează continuu aceste nedumeriri.

Problema esențială, dominantă astăzi în Ardeal, este problema hotarelor acestei părți de țară românească; în această privință solidaritatea noastră este absolută, intransigența noastră totală. Instinctul de conservare etnică și conștiința spațiului nostru național sunt coordonatele viguroase, de căpetenie, ale ființei și spiritualității noastre. Pentru că, în esență, suntem o națiune dârză, cuminte și sănătoasă, în care oamenii de ispravă se pot deosebi prin talente, puncte de vedere și funcțiuni, dar se aseamănă și devin solidari prin virtuțile și idealurile lor.

ȘCOALA, AȘA CUM ESTE

Învățământul nu poate decât să pregătească în vederea încercărilor vieții, cari sunt încercările supreme. Nu atât școala, cât mai ales viața creează elitele, elite de cari avem nevoie pretutindeni. Trebuie să credem fiecare în însemnătatea muncii prin care contribuim la prosperitatea comună.

A avut și are, de sigur, încă multe lipsuri învățământul de toate gradele. Învățământul de ieri era făcut — și este încă prea mult și astăzi — pentru un copil, pentru un tineret abstract, primit la școală fără a se ști nimic despre el și fără a se ține seamă de inclinațiunile sau structura lui sufletească și fizică.

Se fabricau indivizi gata de a se întoarce împotriva societății care i-a produs, sau rămânând indiferenți față de ea; unii se considerau emancipați, pe când ei erau detașați de societate. Școala devenise, prea adeseori, mediul în care se milita pentru idealuri și cu metode streine de spiritul și de obiectivele de totdeauna ale învățământului.

Dar școala nu este și nu poate face totul. Din nimic ea nu poate făuri un conținut sufletesc tineretului. Ea primește copiii cu „cei șapte ani de acasă“, expuși continuu influențelor societății și ispitelor mediului. Cu câtă dreptate se poate rosti în școală povestea legendarului Manole: „Ziua se clădea, noaptea se surpa“.

Criza școlii reflectează și crizele societății; de câte ori și-a schimbat societatea românească idealurile și afectivitățile în decursul vieții unei singure generații? Putea, oare, școala să creeze, în asemenea condiții, o concepție, un suflet unitar tineretului?

Tineretul nostru de astăzi, sub nici un raport, nu este inferior tineretului de altădată. Nu vrem să așezăm virtuțile aureolate și estompate ale trecutului împotriva defectelor ușor vizibile ale prezentului, după cum nu vrem să susținem nici că tot ceiace vine după, însemnează progres.

În marea sa majoritate, tineretul român este dornic de a se instrui și muncitor. El firește, necesar, ca ceilalți tineri să vadă viața altfel decât cei vârstnici, pe cari trebuie să tindă să-i depășească. Numai când tineretul nu va aduce puncte noi de vedere — uneori în contradicție cu ale celor vârstnici — numai atunci vom putea vorbi de falimentul școlii și de o mare criză a tineretului român.

Tineretul de astăzi societății românești mai mult decât a primit; el n'a putut fi instruit și educat cât și cum s'ar fi cuvenit, pentru că incertitudinile și turpitudinile societății noastre l-au așezat pe calea neliniștii și a disperării, au venit pe urmă concentrările și apoi mobilizarea. Acestui tineret i-s'a cerut mereu să răspundă: prezent.

Nu spun acestea pentru tânărul trufaș și gol, gata a se fixa — cu, și mai ales fără merit — în ipostaza de creditor al societății. Mă gândesc la tânărul de omenie din ale cărui virtuți răsar mugurii tuturor speranțelor noastre.

Nu vom reuși să îndreptăm nimic cu temei dacă nu stabilim ca principiu de bază al întregului sistem de educație: școala datoriei. Să-și facă datoria integrală elevii și studenții, dar să și-o facă și profesorii. Școala de orice fel trebuie să cultive și să întărească în sufletul tineretului conștiința datoriei, simțul răspunderii și disciplina morală.

Și mai e o problemă. Din sate nu vin la învățătură atâta câți ar trebui să vină. Tineretul rural vine în învățământul secundar și superior în număr din ce în ce mai mic față de tineretul orășănesc. Astfel, între anii 1925—1935, au fost în școlile secundare de toate categoriile 1.357.877 înscrieri de elevi din mediul orășănesc și numai 1.041.211 din mediul sătesc, cu toate că populația noastră rurală este cam 75 la sută din întreaga populație a țării. Nu avem date privitoare la învățământul superior, undă credem însă că proporția este și mai defavorabilă elementului de origine sătească. Aceasta este o mare și gravă problemă a societății românești.

ȚĂRĂNIMEA; MAINE IN ARDEAL

Stările economice din Transilvania se resimt încă de pe urma multi-seculariei privilegieri a unora — Unguri, Secui, Sași — și tot atât de îndelungată împilare a populației băștinașe și majoritate a acestei provincii.

Reforma agrară și regimul de egale îndreptățiri de un sfert de veac au revoluționat viața economică și socială a acestei provincii, fără ca să se fi putut șterge complet urmele unui brutal anahronism. În orașele ardelenne a dominat multă vreme elementul german; Ungurii ajung stăpâni în orașe abia în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, odată cu extinderea și întărirea dominației lor politice, accentuate mai ales după realizarea din 1867 a dualismului. Odată cu sporirea orașenilor unguri, sporesc și evreii cari acceptă limba și cultura maghiară, iar apoi, statisticește, sunt înglobați complet în populația ungurească.

Standardul de viață relativ ridicat al populației acestei provincii, apropierea piețelor de desfacere și sistemele de exploatare agricolă mai evoluate creează producției agricole de aci condițiuni favorabile de dezvoltare la cari s'a adăugat conjunctura deosebit de prielnică din ultimul timp. Sunt însă în Transilvania regiuni aride, cu populație săracă și în cari, fără un intervenționism de Stat luminat și eficient, nu se pot realiza îmbunătățiri remarcabile. Mă gândesc la populația Munților Apuseni, la cea din Sălaj, Maramureș, Someș și de altundeva.

Problema țărănească a fost și aci desbătută întâmplător și fragmentar, iar îmbunătățirile realizate sporadic, necoordonat.

Se impune întemeierea, și pe seama celorlalte provincii ale Țării, a unui Institut de cercetare a condițiilor complexe de viață a țărânimii, care să studieze și să dea soluțiuni practice privind munca, locuința, organizarea economică, odihna țaranului, privind înfrumusețarea vieții dela țară, stările demografice, etc. Subliniez: soluțiuni practice și de imediată aplicare, potrivite stărilor deosebite din diversele regiuni. În acest Institut să colaboreze oamenii de idei și de fapte cari iubesc pe țărani și cunosc nevoile lor. Unei asemenea organizațiuni de o deosebit de mare utilitate Statul trebuie să-i dea un sprijin nelimitat.

O cooperatie nouă, de felul celei de care m'am ocupat amănunțit în cartea mea de acum doi ani, s'ar cuveni să aibă un rol hotărâtor în ofensiva de ridicare a satului românesc.

În industria și comerțul individualist am progresat foarte puțin în Transilvania, noi Români. Iar încercarea de a crea stări economice în afară de spiritul și de exigențele vremii este zadarnică. Inițiativa asociată, atât de mult aplicată în sfera capitalismului societar. a dat rezultate excepțional de bune în unele regiuni — cum este și Brașovul — în care Statul a furnizat capitaluri cari au fecundat muncă românească deosebit de inteligentă și de productivă în marile uzine. Succesele acestea ne obligă la fixarea unei precise atitudini doctrinare și la apucarea hotărâtă pe drumul realizărilor practice românești.

Și mai adaug, subliniind, că: Regionalismul economic va trebui să fie unul din suporturile de căpetenie ale reorganizării noastre materiale. Aci și acum nu pot spune mai mult.

Stăruiește convingerea unanimă că războiul acesta nu se face degeaba, că dreptatea națională și socială va ieși biruitoare și că Transilvania, Țara de mâine, își va da rândueli interne cari, în substanța și în orientarea lor, vor fi, vor trebui să fie altele decât cele de ieri.

O sulă de ani dela prima lecție de Economie Politică în România

La 23 Noemvrie 1843, economistul de factură liberală și una dintre cele mai însemnate personalități ale științei economice în Principate, în secolul trecut, Ion Ghica, ține primul curs universitar cu subiect economic. Este interesant de a înregistra acest fenomen cu, atât mai mult, cu cât știința economică a pătruns în Principate foarte târziu. Chiar Aurelian, economistul cu prestigiu la sfârșitul secolului trecut, în prefața cunoscuței traduceri a cărții lui Fr. List: Sistemul național de Economie Politică, scria la 1837: între științele care au fost introduse mai cu greu și mai târziu la Români este fără îndoială Economia Politică.

Ion Ghica, economist, prozator cu însemnate și variate resurse, printre Samos, deschizător de drumuri în cercetările sociale alături de Cogălniceanu și alții la revista Propășirea (1844), mai târziu ministrul și prim-ministrul domnitorului Cuza, este personalitatea cea mai complexă din secolul trecut, ce a avut preocupări însemnate și economice.

După tratatul dela Adrianopol, Principatele Române intră în circuitul vieții economice internaționale. Stilul de viață din apus, rapidele transformări determinate de factorul social cărui i se imprimase amprenta libertății, de factorul economic dominat de începuturile dinamice ale industrialismului, dădeau societății românești un colorit variat și viu. Atât orientalismul păstrat în cutele trecutului, fie el de esență rusească sau turcească, cât și izbucnirile tot mai frecvente ale influenței apusene, făceau din societatea românească cultă, un bazar de aspecte și de probleme regeneratoare de direcții noi.

Între modele aduse din apus era și una curioasă și cu puțină rezonanță în societatea noastră. Aceasta era știința economică pe care tinerii ce studiau — în special la Paris — au uzit-o dela economiștii francezi de factură liberală. Printre ei a fost și un bastard îndrăgostit de mirajurile unei noi lumi, ca aceia propovăduită de Mesia, era lumea lui Fourier. Acest tânăr a trăit o viață de baladă și a încrustat în evenimentele premergătoare anului 1848, tragedia unei încercări la Scăeni, asupra căreia tunurile au tras risipind gloata, dar ideea s'a împrăștiat ca pulberea peste meleagurile locuite de acel țăran ce nu înțelegea prea multe din aceste nebunii. El dorea o soartă mai bună, iar Teodor Diamant credea într-o soartă realizată în condiții optime.

În această atmosferă de sincere încercări pentru a încadra viața economică și socială a Principatelor în ritmul vieții apusene, în perioada când apăreau revoluționarii dorinței de mai bine și când societatea noastră suprapusă lupta — cu mijloacele unei inteligențe constințate în Fanar — pentru a-și menține prerogativele câștigate și consacrate cu Regulamentul Organic, apare o figură de boer, viță de domn, mare proprietar, și cu un verb meșteșugit, cu o aliură de vrăjitor în a face lumea să înțeleagă și cele mai grele probleme ale economiei politice, se ocupă cu știința ce făcuse celebri pe Adam Smith și Ricardo.

Ion Ghica era din Muntenia și mergând la Iași, întâlnește pe economistul Nicolae Suțu, care juca un rol important în viața politică a acestei țări. Cât a stat la Iași, centru important de cultură, a ținut lecții de Economie Politică la Academia Mihăileană. Prima lecție a ținut-o la 23 Noemvrie 1843, cu titlul: **Despre importanța economiei politice.**

Ion Ghica în lecția de deschidere arată importanța științei economice

„care singură numai este în stare să ne lumineze întru căutarea interesurilor noastre materiale și morale“.

Insistă asupra faptului că dezvoltarea economică modernă a fost pre-gătitoare pentru realizarea de unități politice, amintind acest fenomen în legătură cu Germania. Totodată anunță că se duc tratative la Iași pentru a se realiza o unitate bănească între cele două Principate, menită a pre-găti alte acte în acest domeniu.

Ion Ghica se ocupă de industrie — industrie într'un sens mai larg — ca element esențial în asigurarea independenței și dezvoltării unui Stat. „Dacă astăzi mai avem o existență politică, o suntem datori cu totul industriei agricole, câmpiilor celor mari și roditoare care asigură hrana nu numai a noastră, dar și a multor milioane de locuitori din Angliera și din Germania.“

O importanță deosebită acordă Ion Ghica — și pe bună dreptate — creditului în viața economică, ca element de stimulare și dezvoltare.

Este curios cum acest adept al liberalismului economic consacră elementul economic legat de noțiunea largă de industrie ca factor determinant al progresului. „Industria, din firea ei, este înainte alergătorul ne-ătărnării și a slobozeniei“.

Interesant este de reținut faptul că Ion Ghica încadrează în aceste probleme misiunea științei economice. „Economia politică își are partea sa în lucrarea științelor asupra societății, și ea astăzi are vot și părere în problemele politicii europene și a toatăi lumi“.

„...pacea și îmbunătățirea stării omenești, iată deviza economiei politice. Ce dorință mai frumoasă decât aceea de a vedea pe neamul ome-nesc, nu îngenunchiat dinaintea materialismului, ci dimpotrivă scuturând jugul lui“.

În apusul Europei se epuizase doctrina fiziocrată, mercantilismul re-ziđa mai mult în practica lucrurilor, iar liberalismul era la apogeu prin în-fuzia doctrinară pe care i-o dădea școala franceză. Smith și Ricardo au dus cercetarea spre deductivismul general, aruncând și unele idei pesimiste. Optimismul francez era de esență națională și rezulta din stadiul de desvol-tare economică a acestei țări, mai armonios înche-gat, dar și rezultat al cultu-rei ce era o continuare de la clasic cu sinuozități de echilibru spre modern.

În acest timp în Principate se cercetau problemele de bază pentru o organizare mai bună, se studiau interesele străine ce ar putea favoriza o astfel de evoluție și mai ales se dibuia prin suteranele societății, măsurile revoluționare ce ar putea determina intronarea unei libertăți menită să creeze o soartă mai bună pentru țărani.

Economicul era mai mult intuit decât studiat sistematic. Aveam doar câteva nume ce știau precis ce este știința economică. O știau mai ales în interpretarea ei clasică. În Germania apăruse deja Sistemul Național de Economie Politică și la noi ideile liberale nici nu începuse să joace un rol de epuizare a problemelor.

Fiecare doctrină economică apare la orizont și se impune ca o con-secință a existenței în societate a unor probleme ce trebuiesc și pot fi rezolvate numai prin principiile mari ce se întrevăd. O doctrină devine perimată în momentul când principiile ce-i stau la bază nu includ toate problemele ce se pun la un moment dat colectivității. De aci rezultă o strânsă corelație ce există în întreaga manifestare culturală a unei colecti-vități și mediul social și economic.

Principatele aveau nevoie de libertate pentru că acest principiu era în concordanță cu un desiderat politic, era în concordanță cu un deside-

rat social. Prin libertate se întrevedea unirea și independența statului, prin libertate se întrevedea emanciparea țărânilor și tot principiul libertății favoriza noile transformări în viața economică, menite a aduce Principatele în orbita comerțului internațional.

Îată, deci, climatul în care știința economică debutează la noi. Primul care cere o consacrare oficială a ei este Ion Ghica, prin lecția ținută acum o sută de ani.

Nu a fost în această direcție o continuitate. Probabil se întrezărea un pericol în a cunoaște mai adânc, de o parte mai mare a societății, toate problemele de ordin economic ce se impuneau tot mai insistent.

O sută de ani s'a muncit în ogorul acestor preocupări. Șuțu, Moruzi și Ghica, Ion Ionescu de la Brad sunt numai prima falangă. Era fatal ca opera lor să fie mai mult o pașigare. Aurelian și Dionisie Marțian erau mai intim legați de realitățile noastre, dar sincronizați și ei, ca înaintașii lor, de epoca în care au trăit.

În România s'au impus problemele economice, ca dealtfel în toate Statele. Inceputurile au fost marcate de neîncredere, au fost înconjurate de o suspectare, pentru că nu era înțelegere pentru aceste fenomene. Azi, când atâtea catedre sunt ilustrate de cunoscuți oameni de știință, știința economică trăește faza ei didactică la noi.

Dela prima lecție de Economie Politică ținută de Ghica acum a sută de ani, până la primul profesor ce preda această materie, trec 17 ani. Ion Strat este primul profesor pentru știința economică și dela el firul se continuă cu nume ilustre ce au dat o contribuție atât de însemnată încât se poate vorbi — azi — despre anumite puncte de vedere — specific românești — în știința economică.

Să nu amintim decât numele lui A. C. Cuza, I. N. Angelescu, Virgil Madgearu, Mihail Manoilescu, Victor Jinga, Victor Slăvescu, N. Leon, V. Bădulescu, G. Zane, Ion Răducanu, Gr. Mladenat, Eugen Demetrescu, D. B. Ionescu, Mircea Pienescu, Ion Veverca etc. și imediat ne trece prin fața ochilor filmul unde se desfășoară problemele economice românești sau internaționale desbătute de economiștii amintiți mai sus.

Dela interpretarea specific didactică a problemelor economice în general, numai pentru a fi vulgarizate la noi, până la problema dezvoltării capitalismului în răsăritul Europei inclusiv România (a se vedea Madgearu și Zeletin) până la problema corporatismului sau a productivității în industrie și agricultură (Manoilescu), sau teoria dinamicii cooperatiste sau noui puncte de vedere cu privire la burghezia românească (V. Jinga), sau până la acele minunate studii asupra trecutului nostru economic (Angelescu și Zane), sau asupra economiștilor noștri din veacul trecut (Victor Slăvescu, Eugen Demetrescu, I. Veverca), sau până la subtilele probleme financiare unde numele unui Madgearu, Leon sau Răducanu vor rămâne în istoria acestei discipline, este un lung drum de realizări în știința economică.

Nu am amintit aci decât câteva personalități spicuite la întâmplare pentru a marea progresul ce s'a realizat în acest domeniu. Azi, însă, cu două Academii Comerciale unde studiile economice sunt baza învățământului, cu cel puțin încă șase catedre economice la alte facultăți, știința economică se impune ca o necesitate pentru cercetarea realităților noastre.

Știința economică are două aspecte prin prisma cărora trebuie privită. În primul rând este de esență utilitaristă, dând unora ce se ocupă cu ea posibilități de activare cu rezultat în viața economică. Aci este marele aport al preocupărilor economice dela noi. O armată de economiști

bine pregătiți sunt azi în cadrul economiei naționale, muncitorii de fiecare zi pentru progresul instituțiilor și al întreprinderilor.

O altă pleiadă muncește în cadrul didactic și științific. Numele economiștilor amintiți mai sus este minim față de marele număr ce ostenește în câmpul cercetărilor economice. Lucrări de o reală valoare apar, dar — fenomenul este inevitabil — apar destule fără să îndeplinească nici elementarele condiții ale unei publicații.

Faptul, însă, că lumea se preocupă tot mai mult de problemele economice, ne indică importanța acestui studiu și actualitatea lui.

Au trecut o sută de ani dela prima lecție de economie politică și știința economică românească are realizări demne de înregistrat pe răbojul unei istorii menită a evidenția problemele ce au frământat societatea românească în ultimii o sută de ani.

AUGUSTIN TATARU

Profesorul Victor Slăvescu

Academia Comercială din București are în profesorul Victor Slăvescu o personalitate de prim rang a învățământului nostru universitar. Membru al Academiei Române, cercetător pasionat al celor mai de seamă probleme ale economiei noastre naționale, erudit răscolitor al vieții și operelor gânditorilor noștri economiști din veacul al XIX-lea, profesor devotat catedrei și iubitor al studențimii, d-l Victor Slăvescu are în lumea noastră intelectuală o poziție proeminentă pe care o înalță mereu prin osteneala cărturărească de fiecare zi.

Reținem, aci, numai câteva din lucrările din ultimul timp ale profesorului Slăvescu :

Vieța și opera lui Petre Mavrogheni, 1939.

Vieța și opera lui Dionisie Pop Marțian, 1940.

O „Autobiografie“ a lui D. P. Marțian; Corespondența D. P. Marțian—Gh. Barițiu, 1940.

D. P. Marțian și Dimitrie A. Sturdza în 1859, 1941.

Contribuțiuni la istoria noastră monetară 1836—1852, 1941.

Vieța și opera economistului Alexandru D. Moruzi, 1941.

Ion Ionescu dela Brad profesor de economie politică, 1942.

Vechi proiecte de căi ferate în Moldova 1846—1851, — 1942.

Insemnările de călătorie ale lui N. Suțu, 1839—1847, — 1943.

Economistul Bogdan Petriceicu Hașdeu, 1943.

Insemnând — incomplet, cu totul sumar — profilul distinsului profesor al învățământului nostru economic universitar, omagiem o hârnicio lămurită, un exemplu strălucit de muncă intelectuală consacrată prin alegerea profesorului ca membru al celui mai înalt for cultural al Țării.

Pe când mulți intelectuali cu dovedite însușiri se pierd în lumea bucuriilor materiale și a plăcerilor de rând, părăsind arena vastă și luminoasă a competițiilor spirituale, profesorul V. Slăvescu s'a fixat, îndărătnic, pe culmea gândurilor înalte din care nu se lasă abătut de nici o vicisitudine a vieții comune și comode.

Numai printr'o muncă de intensitate și valoarea celei sublimate aci o națiune își sporește patrimoniul culturii și al prestigiului său intelectual.

Misiunea așezămintelor de învățământ superior

De universitate sunt legate multe amintiri, o vie simpatie și multe speranțe. În incinta unei universități, academii sau politehnici pulsează neliniștea și fiorul primelor apariții pe scena vieții, văpaia căutărilor de adevăr și calmul demn al maștrilor; în orașul universitar lumea dă alt contur problemelor vieții, fapta cotidiană se plasează la o oarecare altitudine, svonul și șoapta își îndeplinesc stingherite funcțiunile lor desăgreate.

Universitatea distribuie lumina cu gestul larg al semănătorilor de ogoare și pentru studenți și pentru lumea din afară. Un oraș universitar nu mai este un oraș de provincie în înțelesul peiorativ al acestei noțiuni. Nici o instituție nu dă prestigiu și orizont unei localități mai mult decât o instituție universitară; stă mărturie pentru această afirmație gloria câștigată numai prin universitățile lor de atâtea orașe necapitale din Germania, Italia și Anglia.

În țările de veche cultură și civilizație o parte însemnată din activitatea intelectuală s'a deplasat spre instituttele neuniversitare de cercetări și spre alte instituții de inițiativă particulară și profesională; acolo, funcțiunile de profesor și de cercetător științific încep să se diferențieze. În celelalte țări aproape toată activitatea științifică se realizează în instituțiile de învățământ superior și de către profesorii acestui învățământ; importanța școlilor înalte este aci, proporțional, mult mai mare.

În România avem abia ceva peste 80 de ani de viață universitară, puțin față de viața universitară, aproape milenară a multor universități din apus, dar mult pentru imensa contribuție dată de inițiativele de învățământ superior vieții culturale, sociale, economice și publice a României. Cultura și viața publică românească a fost, constant, susținută pe planurile lor cele mai ridicate de profesorimea școlilor noastre înalte, iar pentru lumea cultă de dincolo de hotare tot această profesorime a dus și a reprezentat mai mult și mai autentic gândirea și înaltele simțăminte românești.

Astăzi, misiunea și structura universităților sunt mai complexe. Războiul a deplasat un număr însemnat dintre studenți spre front și diverse garnizoane; potențialul universităților este, deci, scăzut. Condițiunile războiului comprimă, întrucâtva, și exuberanțele și libertatea de mișcare; învolburările ultimilor ani din viața studențească sunt pe cale a ceda locul spiritului de colaborare și de mutuală comprehensiune între studenți și între aceștia și profesorii lor. Mulți dintre profesorii instituțiilor de învățământ superior sunt de formație intelectuală și spirituală îndepărtată; au trecut peste ei două mari răsboaie cu multe convulsii și prefaceri; numai un discernământ vioi și o putere de adaptare corespunzătoare le-au putut păstra o prospețime eficientă pentru cultura și spiritualitatea românească. Unii dintre profesori poartă însă povara unor vremi trecute cu îndărătnicia și exclusivismul care nu încălzește și nu stimulează; dela asemenea oameni, studenții nu se mai aleg cu nimic.

Coordonatele spirituale ale studentului ardelean de astăzi par a fi: încredere în destin mai mult decât în oameni, glasul evenimentelor este mai ascultat decât acela al experiențelor de laborator și al literelor cărții, o oarecare nostalgie pentru exercițiile de suveranitate practicate nu de mult, necazurile frontului și ale trailului, purtate în speranța că ziua de

măine va fi mai bună și mai dreaptă decât ziua de ieri — și pentru Țară și pentru el.

Întâmplările din Țară și din lume au dat studentului un coeficient de răspundere și chiar îngrijorare, făcând din el un bărbat care judecă, discernе și la atitudini măsurate; au trecut și peste el destule decepții pentruca să nu mai aibă încredere exagerată nici în oameni și nici chiar în idei. Imaginea unei Româniі întregite se conturează limpede și fără echivoc în spiritul studentului nostru; hotarul politic al Țării suprapus celui etnic al românismului este o condițiune fără de care el nu poate concepe nici viața, nici moartea. Permanențele etnice și geo-politice ale românismului sunt singurele cari exercită, în chip constant, o influență hotărâtoare asupra judecării și simțămintelor tineretului nostru din școlile înalte. Și este bine că este așa; tineretul scapă, astfel, influențelor mărunte și efemere fără nici un folos nici pentru națiune și nici pentru formarea lor.

Școlilor de învățământ superior pe lângă îndatoririle didactice și științifice le revine sarcina de a îndruma tineretul pe calea constantelor sigure ale vieții și destinului neamului nostru. Prin știință, la o sporită conștiință de om și de român și de aci spre toate acele îndatoriri menite a ridica satul românesc și mulțimea orașelor noastre.

Spirit social în gândire și criterii de multime în acțiune. Din egoismul generațiilor nu a rodit nimic bun nici pentru societate, nici pentru națiuni. Peste egoismele individuale și profesionale se cuvine să se așeze spiritul generos, văpaia idealismului revărsat mănos asupra vieții, necazurilor și aspirațiilor celor mulți.

Universitatea nu este un scop în sine. Ea este un popas de lumină și de adevăr dela care se pleacă pentru viață. Cine trece prin universitate nu poate primi aci nici toată educația, nici toată instrucția; ne rămâne mult, foarte mult pe seama puterilor noastre.

Destinul universității Ardealului și al celorlalte instituțiuni de învățământ superior se împletește cu acela al provinciei noastre și al Țării. Din întrebările mari ale ceasului de față se desprind și răspunsurile cari privesc universitatea și școala în general. Viitorul apropiat va da toate răspunsurile cărora va trebui să ne conformăm, și națiune și societate și școală.

(„Viața universitară” Sibiu, nr. 4—8, 27 Iunie 1943).

V. J.

Institutul de Istorie Națională al Universității din Cluj

Intr'o atmosferă de polemică se desbat multe din problemele istorice ale Transilvaniei. Acest fenomen este determinat de faptul că unii vreau să justifice o stăpânire efemeră aci prin glasul lor ofensiv, unde nu fapta este importantă, ci intensitatea cu care țipă, alții vreau să încadreze acest patrimoniu al nostru într'un complex foarte încălețit și interesat și pentru această temă caută argumente în sbuciumata istorie a acestui centru al românismului.

În această ambianță, publicațiile Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj, de sub conducerea cunoscutului istoric — de valoare națională și de rezonanță peste granițele țării noastre — Prof. Ioan

Lupaș, aduc un material bogat, interesant, în cadrul căruia obiectivitatea științifică este deviza tuturor profesorilor ce muncesc cu folos în ogrorul acestor probleme. Dealtfel, este foarte ușor să-ți păstrezi calmul și obiectivitatea științifică atunci când dreptatea este evidentă. Pe această linie a dreptății noastre se înșirue lucrările unor cercetători ca Prof. Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Silviu Dragomir, C. Mușlea, C. Daicovici, Ioan Moga, Ioachim Crăciun, Aurel Decei, Ștefan Pascu, etc. etc.

Nu am amintit mai sus decât câțiva istorici, din marea pleiadă ce în Transilvania luptă pentru menținerea la suprafață a adevărului istoric și a bunului simț.

Ultimul Anuar al Institutului de Istorie Națională a Universității din Cluj, este primul apărut după refugiul Universității din Cluj la Sibiu. Prin materialul interesant ce ni-l pune la dispoziție, scos din comoră de fapte istorice din Transilvania, unde se afirmă studiile d-șoarei Marina Lupaș, a d-lor Carol Göllner, Aurel Decei și mai ales prin valoroasele pagini de cronică și dări de seamă, această publicație devine baza cercetărilor istorice din Transilvania.

D-l Prof. Ion Lupaș în articolul „Mitul „Sacrei Coroane“ și problema transilvană” indică caracterele esențiale ale acestei probleme și arată precis faptele ipotetice pe care se bazează ideea așa zisei Coroane sacre, pe care ar fi primit-o regele Ștefan al Ungariei dela Papa Silvestru la anul una mie. Iată ce scrie renumitul istoric referitor la pretinsa coroană: „Afirmatiunea aceasta apare acum — în lumina rezultatelor dobândite pe urma unor serioase cercetări critice, întreprinse chiar de istorici maghiari cu bună reputație științifică — lipsită de orice temei al adevărului. Nu se poate invoca nici o dovadă documentară acceptabilă nici pentru trimiterea coroanei; cu atât mai puțin pentru conferirea titlului de „rege apostolic“.

Pretinsa bulă a papei Silvestru al II-lea nu este decât un „falsificat unic în felul său“, după cum s'a subliniat aceasta chiar în revista istorică „Századok“ (Veacurile) din Budapesta, încă de-acum 40 de ani“.

Interesant și plin de originalitate este articolul d-lui Prodan despre „iliș“ în Transilvania, unde aduce o contribuție originală.

Toate dările de seamă asupra unor cărți ar merita să fie evidențiate prin temele și criticile ce se desfășoară. Ne oprim asupra celei făcute de tânărul și eruditul profesor Ioan Moga la cartea: E. Lukinich, A. Fekete-Nagy, L. Makkai și L. Gáldi: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400.

Scopul acestei lucrări — arată d-l Prof. I. Moga — este de a da o temelie documentară teoriei imigrării noastre în Transilvania, cât mai târziu cu putință. Această teorie a devenit o dogmă consacrată a istoriografiei maghiare.

Cetind paginile acestei dări de seamă, rămâi uluit cum de vecinii noștri din apus „grație inteligenței și metodei lor“ nu încearcă să dovedească că nu suntem nici acum în Transilvania și că este o iluzie științifică a se vorbi de prezența Românilor pe aceste plajuri.

După ce d. Moga arată problemele puse de fiecare autor și cu o armatură științifică necontestată le dărâmă eșafodajul minciunilor, d-sa încheie: „Ca metodă de lucru și ca rezultate obținute, volumul întocmit din inițiativa și sub îngrijirea d-lui E. Lukinich, este lipsit de orice valoare științifică, fapt la care nu s'ar fi ajuns dacă „postulatele istoriografiei moderne“ ar fi fost respectate de colaboratorii d-sale și ele n'ar fi rămas o simplă garanție verbală oferită de d-l E. L. specialiștilor streini nefamilia-

rizați cu problemele Transilvaniei medievale”.

Anuarul Institutului de Istorie Națională al Universității clujene este o dovadă a muncii ce se depune de intelectuali Transilvaniei pentru a descifra — în lumina datelor obiective — destinul nostru istoric.

A. T.

Banca „Crișana”

Am cetit cu un deosebit interes darea de seamă a societății elvețiene „Volv” pentru o jumătate de veac de activitate, 1886—1936. Am în fața mea o dare de seamă asemănătoare a Băncii „Crișana” din Brad pentru activitatea dela 1891—1940.

Ambele povestiri merg paralel. „Volv”-ul s'a născut din necesitatea de a veni în ajutorul populației din cea mai neproductivă regiune a Elveției și care din cauza randamentului slab al agriculturii și a scăderii prețurilor îndeosebi după 1875 luase calea pribegiei și a emigrării în America.

A fixa acești oameni, a-i susține, însemna o datorie sfântă, datorie pe care și-a îndeplinit-o „Volv”-ul și despre care vorbește darea de seamă amintită.

Să vedem întrucât regiunea servită de „Crișana”, Zărandul, poate fi asemănată cu regiunea soră din Elveția.

„Bradul este un orașel situat în centrul fostului comitat al Zărandului. Acest județ cuprindea un colț de pământ strămoșesc, care a fost stăpânit dela descălecarea Romanilor în Dacia și până azi numai de noi Români.

O mândrie etnică, iubirea libertății și dărzenia în luarea de atitudine și hotărâri, caracterizează firea populației de aici.

Răscoala dela sfârșitul veacului al 18-lea a celor trei eroi români: Horia, Cloșca și Crișan, apoi revoluția din 1848 a lui Avram Iancu și a tribunilor săi — s'au desfășurat pe teritoriul acestui Zărand. Așa fiind, este ușor de înțeles de ce Zărandul a devenit leagănul unor tradiții de eroism românesc.

Tradițiile, cultivate de zărăndeni, nelinișteau pe asupritorii noștri unguri. De aceea, în credința că vor distruge acest cuib de virtuți dacoromane, ungurii au desființat în anul 1876 județul Zărandului, împărțindu-i suprafața administrativă între județele mărginașe. Apoi au înlocuit funcționarii publici de origine română cu maghiari, aduși din toate unghiurile Ungariei; ne-au trimes pe cap jandarmi și meseriași unguri, a venit apoi puhoiul speculanților evrei maghiarizați, cari au acaparat comerțul. Așa s'a pus la cale maghiarizarea orașelelor și târgurilor locale românești”.

Toate mijloacele le-a întrebuințat stăpânirea pentru a proletariza această regiune și a împinge populația să plece în lume. Pentru aceasta trebuia în primul rând să-i aducă la sapă de lemn. întâiu cămătăria.

„Să ne transpunem cu gândul în acele vremuri când Banca „Crișana” începuse activitatea cu un capital de 5860 florini și acorda împrumuturi mici. Ea avea de suportat o regie apăsătoare, și dacă mai avem în vedere, că împrumuturile, ce ridicau țărani noștri dela cămătării de profesie sau ocazionali, plăteau zece creițari pe săptămână după fiecare florin

împrumutat (se zicea atunci de către acei cîmătari „zlotu și pițula“ pe săptămână) cecece constituia o dobîndă anuală de 520%.”

Urmează apoi lupta pentru pămînt:

„Astfel în anul 1909 s'a cumpărat în Brad dela soșia ungurului Szabó István moșia de circa 107 jugăre cadastrale cu prețul de cor. 71.250.— Teritoriile aflătoare în afară de comună s'au parcelat și s'au vîndut țărănilor.”

„O altă moșie mai importantă s'a cumpărat în licitație în anul 1917 în comuna Bontești. Banca „Magyar Leszámitoló“ din Budapesta a scos la licitație moșia din Bontești a proprietarului ungur Varga Emeric, domiciliat în Macău. Cum aproape toți bărbații din comuna Bontești erau mobilizați în marele războiu mondial, nimeni nu s'a interesat ca această moșie să fie cumpărată de localnici, sau de o persoană care mai târziu să facă înlesnire țărănilor români să ajungă ei proprietari ai moșiei. S'a prezentat la licitație Banca „Crișana“, cumpărînd moșia cu prețul de cor. 86.330. Moșia avea o extensie de 230 jugăre, majoritatea arător și grădini. O singură grădină aflătoare în locul numit „Livada“ era de 14 jugăre, plantată cu peste 700 pomi roditori“.

Dar pentru a arăta scopul altruist urmărit, ca și celelalte bănci ardelenene, sprijinea din toate puterile prosperitatea noastră:

„În sprijinul acestor două instituții naționale românești (Biserica și Școala), cari susțineau în noi sufletul și nădejdea într'un viitor mai bun, Banca „Crișana“ a jertfit cu mult mai mult decît am putea noi arăta în cifre, căci ajutoarele nu puteau fi date pe față, pentru a nu fi acuzați de asupritorii noștri unguri de iredentism. Nu ne-ar fi desonorat această „stigmatizare“; ea cuprindea însă în sine primejdia desființării băncii și deaceea se impunea prudența.

Temp de 25 ani, pînă la sfârșitul primului războiu european, Banca „Crișana“ a contribuit an de an cu sume importante din modestele sale fonduri, pentru echilibrarea bugetului gimnaziului greco-oriental român din Brad, apoi pentru complectarea salariilor dela 18 școli primare confessionale românești, amenințate cu închiderea de către autoritățile ungurești, prin faimoasa lege Apponyi. Ea a contribuit cu sume importante la construirea edificiului Liceului român din Brad, a contribuit cu sume însemnate la zidirea și repararea de biserici și edificii pentru școale primare și în sfârșit a acordat burse tinerilor săraci doritori de a învăța carte.

Liceul românesc din Brad a primit pentru echilibrarea bugetului, pînă la sfârșitul anului 1918 în total 101.902,80 coroane aur. Acest liceu a primit în numerar pentru construirea edificiului (pentru 8 clase) încă înainte de izbucnirea războiului mondial cor. aur 50.000 și un teren în valoare de cor. aur 20.000.

Pînă la finea anului 1914 „Crișana“ a contribuit pentru interesele obștești cu suma de cor. aur 182.722.

În anul 1920 a creiat un fond cultural de cor. 60.000 în amintirea prea vrednicului ei președinte, mult regretatul protopop V. Damian, iar în anul 1929 cu ocazia sărbătoririi jubileului de 25 ani de activitate a directorului ei, Ioan Ghișa, adunarea generală creiază un fond de lei 1 milion, care între timp s'a sporit la 1.200.000, pentru întreținerea unei cantine pe seama elevilor dela Liceul „Avram Iancu“ din Brad, unde elevii săraci, dar sărguincioși, să capete masă de amiazi cu totul gratuit“.

Și toate acestea din posibilitățile extrem de reduse ale băncii, unde predomină mai ales lipsa.

Datele contabile de mai jos fac această dovadă :

Anul	Capitol	Fond de rez.	Depuneri	Total bilanț
1891	14.456 fl. cor.	---	14.580.56 cor.	30.285.54 cor.
1896	45.400	20.506	307.948.32	431.272.50
1900	46.400	55.028	599.593.18	749.271.42
1905	94.500	102.658	748.230.12	1.079.220.07
1910	200.000	150.868	1.363.936.49	2.128.175.94
1915	400.000 lei	245.353 lei	1.349.613.45 lei	2.210.422.43 lei
1920	500.000	452.038	5.321.417.35	6.628.986.12
1925	1.000.000	1.258.926	10.338.671.57	14.328.455.23
1930	10.000.000	5.789.841	37.957.885.—	69.584.303.—
1935	10.000.000	4.000.000	11.764.074.—	31.506.545.—
1940	10.000.000	6.741.090	12.465.892.—	39.283.627.—

De încheiere și părerea directorului Ghișa, care de 40 de ani vechează la conducerea băncii :

„Se înșeală cei ce cred că rolul băncilor societăți anonime din inițiativă locală, ar putea fi îndeplinit de artificiale cooperative și bănci populare“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj I. GÂRBACEA

Trecutul averilor grănicărești năsăudene și problema „Regiei Cooperative Regna“

Dincolo de efemera graniță despărțitoare de frați, trasată în momentele de tristă aducere aminte ale anului 1940, în regiunea de intensă trăire românească a Năsăudului, „Societatea Cooperativă Regna“, credincioasă moștenirii de veacuri a grănicerilor celor 44 de comune, situate pe văile Bârgăului, Sieului și Someșului, își continuă existența, înfruntând cu seninătate toate obstacolele vremurilor actuale. Cronicarului imparțial de mâine, îi va fi dat să însemneze alături de faptele mărețe ale unor persoane sau asociații, rămase în Ardealul cedat, și pe acelea ale societății „Regna“ care, depășind programul său cu caracter economic, îndeplinește o operă de netăgăduit naționalism românesc.

Odată cu introducerea sistemului feudal în Ungaria, adică la începutul secolului al XIV-lea, soarta Românilor din Ardeal se înrutățește din ce în ce mai mult. Iobagi pe moștile grofilor maghiari, supuși la tot felul de prestațiuni, cu toate drepturile suprimate, ei fac să răbufnească prin răscoale — ca cea din 1437 — toate nemulțumirile lor. Cu toate acestea soarta nu li se îmbunătățește deloc. Din contră, cele trei națiuni cu drepturi dominante în Ardeal: Maghiarii, Săcuii și Sașii, constituind pactul „Unio Trium Nationum“, exclud definitiv pe Români din cadrul națiunilor privilegiate, constituind astfel iobăgia, ca o instituție de drept în Stat. Situația aceasta nu se va schimba decât prin revoluția lui Avram Iancu din 1848.

O singură excepție dela iobăgie făceau grănicerii celor 44 de comune năsădene și mureșene cari, din timpuri imemorabile se bucurau de o deplină libertate. Aceste drepturi străvechi, sunt consfințite de regele Matei Corvin în anul 1475, cu ocazia anexării orașului Rodna și a satelor din împrejurimi, la regiunea Bistrița. Diploma regească recunoaște acestor locuitori în mod expres dreptul de a se folosi și dispune după propria lor voință, deci cu titlu de proprietate de pădurile și pășunile situate în apropierea lor (cca. 192.000 jugh. pădure și cca. 170.000 jugh. pășune). Acestor drepturi, întărite mai târziu de regii Wladislau al II-lea și Ludovic al II-lea (între anii 1489 și 1520), li se mai adaugă și cel de morărit, crăsmărit și dreptul de comerț.

Cu toate diplomele regești și recunoașterile oficiale, grănicerii români au de suportat din partea magistraților din Bistrița, tot felul de vexațiuni: impozite mari în bani, dări în natură, prestațiuni, suprimarea dreptului de pescuit și vânatoare, confiscarea armelor, iar în anul 1754, cu ocazia întocmirii unui recensământ pentru impozite, Românii sunt considerați iobagi. Această ultimă nelegiuire săvârșită de magistratul bistrițean, împotriva drepturilor străvechi, recunoscute și întărite de regii unguri, determină pe grănicerii celor 44 de comune, la trimiterea unui documentat și energic memoriu, împărătesei Maria Terezia. Este demn de relevant tonul lor categoric, atunci când vorbesc de prestațiunile săptămânale la cari erau supuși. ²⁾ „Ne-au luat dreptul de pescuit și alte; încetul cu încetul pretind dela noi să le lucrăm anumite zile pe săptămână, ca niște supuși ai lor, deși ne-am născut liberi și nici când nu am fost robi“.

Deși autoritățile vieneze au intervenit în repetate rânduri în favoarea Românilor, magistratul din Bistrița sub diferite pretexte își va continua opera lui de asuprire. Soarta grănicerilor nu se va schimba decât în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când se va face militarizarea celor 44 comune năsădene și mureșene.

Din cauza slăbirii Imperiului Austriac și a continuei amenințări turcești, împărăteasa Maria Terezia decide ca, înafară de vechile regimente grănicerești, existente dela Marea Adriatică până la Porțile de Fier, să se înființeze altele noi. În felul acesta iau ființă cele trei regimente românești de graniță: Regimentul II Grăniceresc, nr. 17 (zis și al cătanelor negre), cu sediul la Năsăud, în anul 1763, Regimentul Român-Bănățean, cu sediul la Caransebeș, în anul 1755 și Regimentul I Grăniceresc, cu sediul la Orlat, în anul 1766.

Aceste regimente aveau o administrație proprie, fiind bazate pe comunitățile de avere ale locuitorilor deveniți liberi, dar obligați a susține toate cheltuielile necesare bunei funcționări a regimentelor. Distingându-se în cele peste 130 de lupte purtate cu dușmanii Imperiului, grănicerii năsădeni căpătară în scurtă vreme, încrederea și stima Curții vieneze.

Astfel se ajunge ca din iobagi, așa cum îi consideraseră în actele lor magistrații din Bistrița, să devină iarăși proprietari pe pământurile stăpânite din moși-strămoși. De astădată nu mai este vorba de forma proprietății individuale, ci de una colectiv-familială. Pământul — moșia, proprietatea unei comune, era împărțit în „sesiuni“ indivizibile, fiecare „se-

¹⁾ Vasile Bichigean: Un capitol din lupta Românilor someșeni cu Sașii din Bistrița. Arhiva Someșană nr. 6, pag. 38—40, citat de Oct. Lungu în „Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud“, pag. 28.

siuno" aparținând unei familii. Pășunile și pădurile se foloseau în comun, fără plata vreunei taxe.

Forma aceasta de proprietate, deși nu convenea în totul grănicerilor (ei au încercat în repetate rânduri prin diferite memorii revenirea la proprietatea individuală), a însemnat un mare bine pe seama ardelenilor noștri. Ea a făcut multă vreme imposibilă penetrațiunea elementului străin în regiunea Năsăudului, ținând astfel treze limba, credința și sentimentul național românesc.

Avantajele militarizării celor 44 de comune grănicerești, au fost incontestabil mari. Pe lângă spiritul de disciplină militară insuflat Românilor (spirit care nu va întârzia să dea roade în marile revoluții naționale) datorită muncii în comun, s'au făcut o mulțime de amenajeri în căile de comunicații — pe apă și uscat — s'a asigurat o producție mai abundentă și o valorificare mai bună a produselor lemnoase. Demn de menționat este actul creeri cărților funciare în anul 1770, datorită căruia, făcându-se ordine în raporturile de drept existente între proprietarii diferitelor imobile, a făcut posibilă evitarea atâtor procese, cauzatoare de cheltuieli și discordii între Români.

După desființarea Regimentului II Românesc de Graniță nr. 17, din Ianuarie 1851 și până în anul 1890, deși drepturile Românilor de proprietari ai pădurilor și pășunilor au fost recunoscute oficial, totuși între grăniceri și Guvernul Ungar au fost o mulțime de fricțiuni. Acestea se vor termina parțial în 1890, când prin legea XIX-a se creează „Direcțiunea Silvică” din Bistrița, ca organ al Ministerului de Agricultură Ungar, cu rolul numai de a administra averile grănicerești, ele rămânând mai de parte proprietatea celor 44 comune. În această Direcțiune, grănicerii erau reprezentați printr'o comisiune de opt persoane, ale căror dreturi erau însă destul de limitate.

Sistemul concesiunilor pe mai multă ani, către anumite societăți, în majoritate străine, practicat de Direcția Silvică, nu a dat rezultatele scontate. În dorința de a obține o cantitate cât mai mare de material lemnos, într'un timp relativ scurt, societățile concesionare foloseau metodele cele mai rapace de exploatare. În afară de acest fapt, din cauza preferințelor acordate elementului străin, s'au format în jurul centrelor de exploatare adevărate colonii minoritare. Românii erau întrebuițați doar în lucrările grele, manuale; străinii (Ungurii, Sașii, Evreii, etc.) formau însă pătura conducătoare a societății.

O exploatare în regie proprie, se impunea cât mai urgent. Trebuia dealtfel să se pună capăt și speculei accentuate practică de aceste societăți, în mare majoritate cartelate.

Profitând de apariția legii pentru „Comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale Statului”, publicată în Monitorul Oficial nr. 121 din 7 Iunie 1924, foștii grăniceri năsăudeni, înaintează Ministerului de Agricultură Român, o serie de memorii, susținând necesitatea exploatării în regie a masivelor păduroase grănicerești. Până la studierea acestor memorii, Ministerul admite ca, exploatarea să se facă în regie de „Direcția Silvică”, cu titlu de experiență, pe o perioadă de un an — 1925. Abia în luna Mai 1926, Ministerul de Agricultură, se declară formal pentru exploatarea în regie, când ia ființă, în acest scop, societatea anonimă „Regna” cu sediul în Bistrița, având un capital social de Lei 100.000.000, constituit din aportul în natură adus de cele 44 comune grănicerești.

„Regna” sub formă de societate anonimă durează până în Octombrie 1933, când datorită acțiunii nefaste a unor politicieni rău intenționați, se

desființează, pădurile grănicerești trecând astfel în exploatarea C. A. P. S. C.A.P.S.-ul administrează aceste averi un singur an, din Octombrie 1933 până în Octombrie 1934, când prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 2434, administrația se trece din nou pe seama „Direcțiunii Silvice” din Bistrița, care va funcționa pe baza vechii legi a XIX-a din anul 1890.

Intrunite în adunare generală, cele 44 comune grănicerești, decid în 4 Mai 1935, la sugestia Ministerului de Agricultură, ca exploatarea să fie continuată tot de „Regna”, de astă dată sub forma unei „Regii Cooperative” pentru exploatarea pădurilor grănicerești.

Este interesant să redăm câteva din ideile călăuzitoare ale Jurnalului Consiliului de Miniștri, nr. 2434, amintit mai sus, deoarece ele vor sta la baza organizării și funcționării Regnei ca societate cooperativă, formă care dăinuște și astăzi²⁾.

Art. VI decide reînființarea Regnei sub formă de regie cooperativă, fiind compusă din aportul material al celor 44 comune grănicerești.

Art. VIII arată atribuțiunile societății, cari sunt: preluarea spre exploatare, industrializare și comercializare a tuturor parchetelor anuale scadente, ce-i vor fi predate de către Direcțiunea Silvică din Bistrița.

Punctul „e” al acestui articol decide: „Toate beneficiile nete comerciale și industriale vor fi distribuite exclusiv în folosul comunelor asociate, pentru scopuri culturale, bisericești și de asistență”. Trebuie reținut în mod special acest punct, pentru a putea urmări îndeaproape activitatea Regnei, pe acest tărâm. Astăzi, mai mult decât ieri, când bisericile, școlile și celelalte așezăminte culturale românești din Ardealul de Nord nu mai pot avea concursul Statului Român, activitatea social-culturală a Regnei, constituie un prețios sprijin și indemn, pentru o parte din neamul nostru înstrăinat.

Mai departe, jurnalul decide: „Toate lucrările de exploatare și industrializare (fabricațiune) se vor executa cu muncitori români”. Deasemenea „Funcționarii de orice categorie, vor fi recrutați de preferință dintre descendenții grănicerilor năsăudeni” (Art. X).

Iată cum, prin însăși Jurnalul Consiliului de Miniștri, se caută să se prevină infiltrația elementelor de origine streină, în regiunea pur românească a Năsăudului.

Am ținut să facem această incursiune în domeniul istoric al averilor grănicerești, pentru ca, ajungând la forma de exploatare de astăzi, să înțelegem mai ușor, condițiunile vitrege în cari este nevoită să funcționeze această societate românească, în ale cărei rânduri se găsesc strâns uniți descendenții vajnicilor grăniceri năsăudeni.

Averile grănicerești se împart astăzi în 3 complexe diferite, fiecare cu o administrație proprie:

1) Cea 357.000 jugh. de pădure și pășune sunt administrate cumulativ, în baza legii XIX-a, din 1890, de către Direcțiunea Silvică, Bistrița.

2) Experimentându-se diferite sisteme de exploatare în decursul timpului, s'a ajuns ca în Mai 1935, să se înființeze „Regna, Regie Cooperativă”, formă care (cu o mică întrerupere de 2 luni, când exploatarea a fost preluată de C.A.P.S.) funcționează și astăzi în bune condițiuni. Regna exploatează, industrializează și comercializează materialul lemnos, din par-

²⁾ O. Lungu, op. cit., pag. 258—259.

chetele anuale stabilite de Dir. Silvică, căreia îi achită prețul la „tulpină”. Direcția Silvică împarte celor 44 comune reprezentate în ea, din acest preț, o „tangență”, iar Regna, din beneficiile realizate împarte „tantieme” și ajutoare pentru diferite scopuri comunelor grănicerești. Direcția Silvică are rolul de a face „economia pădurii” (amenajamente, studii etc.), pe când Regna face numai „economia lemnului”.

3) Fondurile grănicerești alcătuite din 30 case mari, moșii, mori, păduri, au rolul de a ajuta liceul și școlile grănicerești, dând în același timp burse elevilor și studenților fii de grăniceri.

După desmembrarea părții nordice a Ardealului, situația Regnei s'a înrăutățit. Datorită numai perseverenței și muncii traudnice a anumitor persoane, perfect conștiente de rolul acestei societăți în viața neamului nostru dela Nord, și animate de cele mai aiese sentimente naționale, printre cari merită să menționăm, în primul rând, pe neobositul președinte dr. Victor Șioldea, s'a putut ca Regna să reziste până acum tuturor presiunilor inițiate pentru desființarea sa.

Încă din toamna anului 1940, comandantul județului Bistrița, a dat o decizie pentru desființarea Regnei, decizie care a putut fi retrasă numai după grele stăruințe depuse de conducere. La fel în anul 1941, Ministerul de Agricultură Ungar, ca o consecință a acțiunii de subminare dusă de anumiți indivizi, decide desființarea acestei societăți. În urma memoriilor înaintate de comunele grănicerești, Președinției Consiliului de Miniștri, aceasta a intervenit la Ministerul de Agricultură, pentru suspendarea hotărârii de desființare. Tot în acest an, pentru a-și putea susține și apăra ce mai multă eficacitate interesele, Regna se afiliază Centralei Cooperativelor românești din Ardeal, cu sediul la Cluj, „Plugarul”.

În 6 Octombrie 1941, cele 44 comune grănicerești reprezentate în soc. Regna, reușese să țină după mari greutăți, o adunare generală, în scopul de a pune de acord statutele cu dispozițiunile cuprinse în ordonanța Președinției Consiliului de Miniștri nr. 2150/1941. Deoarece instituția maghiară „Szövetség” din Cluj, nu s'a pronunțat în termenul legal pentru aprobarea sau respingerea acestor statute, competența acesteia a trecut asupra Ministerului de Finanțe Ungar, care nu s'a pronunțat încă nici până astăzi. Dacă aprobarea nu se va produce până la 31 Octombrie 1943, Regna va fi pusă în situația de a-și înceta activitatea.

Motivul pentru care Ministerul Ungar refuză să accepte aceste statute, se datorește (după cum ne relatează d. dr. V. Șioldea în rapoartele despre activitatea Regnei pe 1940, 1941 și 1942) menținerii caracterului pur grăniceresc al societății. Este ușor de înțeles, ce ar însemna ștergerea acestui drept etnic, câștigat și recunoscut de veacuri, pentru evoluția de mai târziu a averilor grănicerești. S'ar deschide drum liber pătrunderii elementului străin în conducerea societății, care, la adăpostul privilegiilor acordate de Stat, ar reuși în scurt timp să-și impună punctul său de vedere, cu totul contrar intereselor românești.

Înfruntând și spulberând cu bărbăție toate acțiunile destructive exercitate de anumite cercuri separatiste, făcând față cu succes unor stări financiare critice, conducerea actuală este ferm hotărâtă să ducă cu toată energia și cu toate riscurile posibile lupta, pentru menținerea acestui primordial drept: caracterul pur românesc al întreprinderii.

Astăzi Regna, fiind considerată drept uzină de război și deci supusă controlului militar, trebuie să se conformeze întocmai măsurilor luate de Stat, măsuri cari nu întotdeauna sunt și în interesul său. Spre exemplu, în 1940, peste cifrele de 135—140.000 m³ lemn rotund de rășinoase și cca

20.000 m³ lemn de alte esențe, atât cât ar reveni în mod normal, și s'a impus să mai exploateze 100.000 m³ lemn de mine, pe care să-l livreze diverselor mine din țară, la un preț maximal, de multe ori fixat sub cel de cost. O altă problemă greu de rezolvat este cea a brațelor de muncă și a alimentării lor.

*

Pentru a ne da seama de situația financiară de astăzi a Regnei, ne vom folosi de cele 3 bilanțuri ale anilor 1940, 1941 și 1942, ce le avem la îndemână.

Trebuie să menționăm dela început, că valoarea de inventar a investițiilor este cea din 1935, — nu s'a făcut nici o recalculare, — deci nu este deloc supraevaluată, și că Regna fiind constituită prin aportul în natură al celor 44 comune grănicerești, dispune de un fond de rulment relativ mic, ceea ce îi îngreunează simțitor operațiunile. În plus, asupra situației sale financiare, mai grevează și o creanță de 1.217.416,70 pengö, a Direcțiunii Silvice, Bistrița, creanță constituită între anii 1935—1938, prin neachitarea integrală a prețului „la tulpină”, convenit acestei Direcțiuni.

Pentru a ieși din acest impas, Regna a solicitat unor instituțiuni de credit românești, acordarea unui împrumut de 2.000.000 pengö, care în ipoteza că nu se va realiza (și anumite simptome lasă să se întrevadă acest eșec, ne relatează d. dr. V. Șoldea), va aduce societatea în dificilă situație, de a intra în tratative cu instituții similare străine.

Analizând cele 3 bilanțuri, constatăm că în anul 1940, activul societății era de 6.247.429,85 peng, compus din :

1) Activ imobilizat	2.059.953,39 pengö
2) Activ realizabil imediat	3.951.029,17 „
3) etc.	

Activul imobilizat, aflat în Ungaria, se compunea din :

a) terenuri și clădiri	343.880,44 pengö
b) instalații tehnice	251.641,91 „
c) instalații industriale și c. f.	872.956,23 „
d) material rulant	74.497,97 „
e) mobilier, vehicule	76.542,58 „

Diferența până la 2.059.953,39 pengö este reprezentată de instalațiile aflate în România, la Vatra-Dornei.

Față de acest activ, din care am reprodus numai posturile mai principale, pasivul se compunea din :

1) Capital și fonduri	2.319.747,31 pengö
2) Pasiv exigibil imediat	884.752,32 „
3) Angajamente pe scurtă durată	423.182,46 „
4) Angajamente pe lungă durată	2.269.247,97 „
5) Beneficiu net	350.499,79 „

Capitalul social reprezentat în „Capital și Fonduri” era de 166.666,67 pengö, restul fiind fonduri de rezervă, prevederi etc., iar în capitolul „Angajamente pe lungă durată” figurează cu suma cea mai mare, vechea creanță a Direcțiunii Silvice dintre 1935—1938, de 1.217.416,70 pengö, despre care am mai amintit.

În anul 1941, activul evaluat la 9.086.604,71 pengö se compunea, în mare, din următoarele poziții :

1) Activ imobilizat	2.288.348,84 pengö
2) Activ realizabil imediat	6.411.312,11 „

Activul imobilizat, format din valorile aflate în Ungaria se compune din :

a) terenuri și clădiri	495.514,14	pengő
b) instalații tehnice	317.236,34	"
c) linii industriale și c. f.	885.231,71	"
d) material rulant	74.324,—	"
e) vehicule, etc.	117.898,28	"

Din activul realizabil imediat făcea parte materialul lemnos: brut, semi-fabricat și cheresteaua, în sumă de 3.995.531,99 pengő, față de numai 1.809.904,89 pengő în 1940.

Pasivul era compus din :

1) Capital și fonduri	2.775.997,75	pengő
2) Pasiv exigibil imediat	3.275.787,83	"
3) Angajamente pe scurtă durată	963.280,19	"
4) Angajamente pe lungă durată	1.635.686,63	"
5) Beneficiu	435.852,31	"

Capitalul social și angajamentul vechi față de Direcțiunea Silvică, sunt aceleași ca în 1940, în schimb, au crescut angajamentele exigibile imediat față de această Direcțiune. Trebuie să observăm însă în activ, cifra poziției „realizabil imediat” la capitolul material lemnos, mult superioară anului 1940.

Activul bilanțului pe anul 1942, este de 10.482.004,67 pengő, fiind compus din :

1) Activ imobilizat	2.703.225,73	pengő
2) Activ realizabil imediat etc.	7.413.540,37	"

Materialul lemnos din activul „realizabil imediat” era în acest an de 4.300.393,24 pengő, celelalte subconturi din activul „imobilizat” variind mai puțin față de 1941.

La pasiv, observăm în 1942, următoarele poziții :

1) Capital și fonduri	2.866.800,33	pengő
2) Pasiv exigibil imediat	2.208.491,45	"
3) Angajamente pe scurtă durată	3.125.141,09	"
4) Angajamente pe lungă durată	1.968.568,01	"
5) Beneficiu	413.073,79	"

Și în acest an capitalul social și creanța Direcțiunii Silvice au rămas neschimbate.

Comparând datele reproduse mai sus, ne putem da ușor seama că, trecând peste toate piedicile inerente unor timpuri de război și mai cu seamă făcând față tuturor greutăților impuse de regimul strein, conducerea Cooperativei Regna, s'a străduit, și este meritul incontestabil al conducerii ei, de a fi reușit ca, în interval de numai doi ani, să dubleze aproape, activul întreprinderii. Astăzi societatea dispune de 6 uzine în Ungaria și una în România (la Vatra-Dornei), fiecare cu 3—6 gateri. Are de asemenea o cale ferată lungă de 128 km., cu 9 locomotive, precum și instalații de plutări pe Valea-Dornei și a Coșnei.

Conform unei dări de seamă a Consiliului de Administrație al Regnei, rezultă că în anul 1942, s'au exploatat din parchetele scadente, împreună cu disponibilitățile aflate în parchete din 1941, următoarele cantități de materiale lemnoase :

lemn rotund	263.200 m ³
lemn rudărie	528.300 m l.

lemn de foc	75.500 m st.
traverse de fag	16.500 buc.

Din această cantitate exploatată, s'a industrializat în 1942 numai în 4 uzine, 136.000 m³ lemn rotund, rezultând cca. 80.600 m³ cherestea, deci un randament de 58%. Iar valoarea materialului vândut atinge în acest an cifra de 9.921.800 pengö.

Exploatarea și industrializarea s'a făcut în special cu muncitori români. Este și aici meritul conducerii societății, de a fi putut rezista tuturor presiunilor exercitate de autoritățile ungurești, menținând astfel numărul angajaților români (funcționari 75%, muncitori 90%) la un nivel mult superior celor streini. Și în această privință nu trebuie uitat nici faptul că, în special în latura tehnică, poporul nostru nu a avut o pregătire temeinică. Societatea aceasta a constituit o școală, o pepinieră, pentru elementul românesc din Țara Someșului și a Maramureșului. Astăzi, aceste elemente sunt cele mai căutate în exploatarea forestieră. Dealtfel, cea mai mare parte a populației din regiunile amintite, care nu-și găsește ocupație în întreprinderile societății Regna, sunt tot lucrători în alte întreprinderi similare, sau lucrători în lemn la domiciliu. Este această ocupație, cât și cealaltă a comercializării produselor lemnoase, o moștenire sfântă, care se transmite intactă din generație în generație.

Regna, deși societate cu un pronunțat caracter economic-forestier, ea și-a consacrat încă dela începutul existenței sale, o parte din eforturi, operei de asistență socială și culturală românească. Din acelaș raport al Consiliului de Administrație, amintit cu alt prilej, constatăm că în anul 1942, s'au împărțit ajutoare în valoare de 104.985,11 pengö. În afară de această sumă, trebuie să mai ținem seamă, că, din quantumul beneficiului net, o cotă de 5% este destinată fondului de propogandă culturală, o alta de 12% este distribuită sub formă de primă de muncă angajaților (deci tot o formă de asistență), iar cota cea mai mare de 51% se repartizează comunelor grănicerești cari, la rândul lor, sunt obligate să o întrebuinteze tot în scopuri culturale și de asistență socială.

Dela cetopirea Ardealului de Nord, „Regna” are ca președinte pe tânărul și destoinicul avocat Dr. Victor Șioldea, fost deputat, muncii și priceperii cărui această puternică societate îi datorează trăinicia și prosperitatea.

Astăzi Regna și problemele ei au încetat să mai aibă numai un caracter regional. Regna, ca societate cooperativă, s'a integrat de mult pe linia intereselor românești. Solidaritatea din sânul membrilor ei, de-atâtea ori amenințată să fie sdruncinată, solidaritatea, această piatră de temelie a primilor înfăptuitori cooperatiști, să ne fie tuturor un îndemn viu. Dacă astăzi, soarta a făcut ca descendenții primilor grăniceri răsuțeni, să fie ei însăși grănicerii unui hotar, înfipt ca un spin în inima românească, să facem ca prin unire, prin cooperarea tuturor forțelor noastre, din actul umilinței românești, să mai rămână doar amintirea vagă a unor vremuri de bejenie.

IOAN V. TOCITU

Onorarii desonoranți

— Observând, fidel, realitățile vieții noastre, nu putem trece cu vederea scandaloasa spoliere a bolnavilor pe care o practică unii medici. Și aceasta, în vremea în care se vorbește mai mult despre sănătatea publică.

Prețul — pentru că nu este onorar — unei consultațiuni de 5 minute este, la unii medici, de 3, 4 sau 5 mii lei. Și trebuie să plătească această

sumă mare și țărănul, muncitorul, micul funcționar și modestul profesor care are și ani de studii și osteneală intelectuală tot atât de mare cât și domnul doctor, dar leafa lunară îi este numai de 15 mii lei.

Operațiile, sunt — deseori — prilejuri de scandaluri incalificabile. Se cere pentru o operație 100, 200, 300 mii lei și mai mult. Când bolnavul schițează o nemulțumire, medicul cinic și necinstit îi răspunde: „Dar viața care ți-am dat-o nu face mai mult?” Parcă viața vine dela dânsul. Tariful nu este mai mic nici când pacientul moare; atunci, medicul se pune la adăpostul atotputerniciei lui Dumnezeu.

Cunoaștem un caz recent: pentru o operație i-s'a cerut unei persoane 200 mii lei, operație de 20 minute. Pacientul a spus că este mult și s'a lăsat operat; când i-a dat numai 150 mii lei, medicul fără suflet și scrupule i-a svârlit banii în față. Unii medici, prudenți, nu operează decât numai dacă pacientul plătește înainte.

Din ziare desprindem reclame inadmisibile pentru profesioni intelctuale. Medici sub cuțitul căroră au murit oameni cu sutele, se laudă cu o operație reușită, folosind serviciile — de sigur bine plătite — ale unor corespondenți de ziare.

Ministerul sănătății, Colegiile medicale, medicii onești, nu au nimic de spus despre rechini nobilei profesii?

Consultațiile medicale sunt un serviciu public de primă însemnătate; la fel și orice intervenție chirurgicală. Este de mare interes general ca în acest sector să fie stăvilită orice spoliere. Altfel, încolțește în mintea unora și poate mâina a tuturor, ideea necesității stabilirii unor tarife maxime pentru consultațiile și operațiile tuturor medicilor. Și acest fapt se poate întâmpla mult mai repede decât pot crede unii hrăpăreții profesioni, în orice caz, îl anticipează.

Și medicamentele cele mai simple sunt extrem de scumpe.

Și aci se practică un sistem antisocial, potrivnic sănătății publice.

Dar, despre aceasta, cu un prilej viitor.

Planul Beveridge

În Anglia — țara marilor centre industriale și financiare, țara marilor latifundii, țara cu o tradiție culturală deosebită, țara contrastelor — s'a produs un eveniment de o importanță deosebită. A apărut în mijlocul discuțiilor referitor la război, la aliați, la dușmani, un plan al lui Beveridge cu scopul de a rezolva problema sărăciei în cel mai capitalist stat de pe glob. Se pare un lucru curios ca în cel mai bogat stat de pe glob problema sărăciei să fie atât de actuală încât chiar în timp de război lumea să fie preocupată de problema ei.

Planul Beveridge prevede rezolvarea acestei probleme sociale prin asigurări generalizate, unde vor contribui cu toții și vor beneficia numai cei ce au nevoie din întreaga colectivitate nu numai a muncitorilor industriali cum este obișnuit până în prezent, dar și a țărănimii, a intelectualilor, etc.

Evident că se pune aci o problemă de mare importanță ca întreaga organizație să nu fie o parodie așa cum sunt asigurările la noi, când cei asigurați — dacă au o cât de mică posibilitate — preferă o îngrijire medicală particulară decât cea a asigurărilor sociale.

Problemele esențiale ale planului sunt prevăzute în generalizarea asi-

gurării, în ajutor eficace în caz de bătrânețe și retragere, alocațiune pentru copii, ocrotirea mamei, ajutor în caz de lipsă de muncă, etc., făcând din aceste probleme un tot încadrat într'un serviciu public cu caracter național.

Neavând planul — în totalitatea lui — nu intrăm într'o discuție amănunțită, ci numai sesizăm acest fenomen raportându-ne la situația delatelor din țară.

Muncitorul industrial este insuficient ocrotit, deși are acum o conjunctură de salariu destul de favorabilă, țărănul — piatra de temelie și forța biologică de unde se alimentează națiunea (fraze obișnuite) — nu numai că nu se bucură de aproape nici o ocrotire în acest sens, dar tuberculoza și sifilisul sunt cărțile de vizită cele mai importante pentru țărănimea ce este elementul regenerativ al națiunii. Intelectualii și funcționarii trăiesc din salarii de mizerie, unde numai de ocrotirea individului și a familiei nu poate fi vorba. În schimb „sfânta noastră burghezie“, care numai burghezie nu este ci parodia unui sistem de un grup de oameni ce beneficiază de câștiguri enorme, și leagă destinul nației de destinul lor în fraze superb încheiate pentru a nu se vedea adevărul, este beneficiara conjuncturii de totdeauna. Când nu are conjunctură și-o face cu legi ca cea a conversiunii, unde statul — adică noi toți — am despăgubit capitalismul financiar pentru că a binevoit să ne exploateze cu dobânzi enorme în perioada premergătoare.

Este adevărat că trăim o fază grea din istoria noastră, dar acest lucru trebuie să-l știe toți, nu numai țărănul, nu numai funcționarul statului, sau intelectualii (în special profesorii și învățătorii), care nu sunt nici burghezi, nici pseudo-burghezi — d-le Manolescu — ci Români trăind un stil de viață propriu, dar toată această pleiadă ce-și plimbă nutrele importante în limuzine pe Valea Prahovei și vin chiar la Brașov, trăind într'un lux și în stil propriu de viață ce nu este cel burghez, fără a simți greutatea poporului decât panica ce le-o cetești pe față în momente grele pentru țară, nu pentru destinele ei, ci pentru pierderea prerogativelor lor atât de importante în a exploata pe alții.

Iată de ce planul Beveridge este un eveniment important, dar mai ales este un avertisment semnificativ și pentru colectivitatea noastră, dacă vrem ca țara să fie țară și țărănimea să se sacrifice pentru ea.

A. T.

RECENZII

Mihail Manoilescu: Rostul și destinul burgheziei românești. Ed. Cugetarea — Georgescu Delafraș, București, 1942 Pag. 438.

O carte scrisă de profesorul Mihail Manoilescu se citește totdeauna cu multă plăcere. Prin stilul clar și bogat în metafore, prin exemplele sugestive ce le utilizează, prin tot ceea ce în ansamblu se numește caracteristică în claritate, prof. Mihail Manoilescu este unul dintre economiștii noștri ce abordează variate teme economice și reușește — de multeori — să le dea chiar o circulație internațională.

D-l Mihail Manoilescu este reprezentantul intelectual caracteristic al clasei sociale al cărui rost și destin le descifrează în cartea cu titlul de mai sus.

Urmărindu-i activitatea științifică foarte bogată și foarte variată a dlui M. Manoilescu, observăm că a trecut în revistă o serie de probleme ale economiei naționale, o serie de teme științifice, pe care le-a rezolvat nu cum fac pseudo-burghezii (cum definește d-sa pe profesori), ci cum își rezolvă burghezia problemele de bază prin sinuozități de comportament ce o apropie de caracterizarea făcută ca nesimțitoare față de datoriile sociale, noi zicem și naționale.

D-l prof. M. Manoilescu, om de talent, conferențiar renumit și chiar savurat, autor de lucrări cu subiecte dintre cele mai interesante, economist de circulație europeană și prin calitățile d-sale și prin subiectele tratate de care și-a legat numele, a evoluat — sau mai bine zis — a fost omul fără credință bine definită în preocupări, fără atitudine, și ca un îndrăgostit își schimba și subiectele

și atitudinile față de aceste subiecte. Este figura cea mai caracteristică a științei economice în România.

D-l Mihail Manoilescu a ținut o conferință interesantă despre Neoliberalism și a afirmat că „Neoliberalismul se infățișează ca expresie firească a unei lungi evoluții istorice și ca o doctrină în perfectă concordanță cu caracterul nostru național”.

Dela neoliberalism d-l Mihail Manoilescu trece spre protecționismul justificat în mod științific atunci când atacă școala liberală și analizează comerțul internațional, introducând la baza teoriei ideea productivității muncii. În adevăr, aci se pot observa calitățile științifice ale acestui profesor, făcând din această teorie baza științifică pentru raporturile internaționale între un stat agrar și unul industrial.

Ultima mare descoperire științifică a d-lui Manoilescu este corporatismul pur. Corporatismul — după d-sa — este organizarea funcțională a națiunii. În cunoscuta lucrare „Secolul Corporatismului”, definește corporatismul pur și corporatismul subordinat așa cum a fost realizat în Italia fascistă. Desigur că, d-sa este adeptul corporatismului pur, dar în afară de revista Lumea Nouă și cercul de studii de pe lângă această publicație, nu a fost nici o activitate a dlui profesor menită a ne arăta că este consecvent teoriei corporatismului pur, ci mai mult a celui subordinat.

Cartea cu titlul de mai sus ne aduce în adevăr un „cel dintâi cuvânt în limba românească” de aproape

douăzeci de ani a dlui Profesor. Problema este de o actualitate impresionantă atât prin rolul ce l-a avut burghezia în dezvoltarea economică a statului nostru, cât mai ales și prin rolul ce l-a avut în ultimul timp în realitățile noastre naționale. Este evident că burghezia a avut un rol istoric de o covârșitoare importanță, dar nu prin ce a scris — referindu-ne la cuvintele lui Miron Costin: „Eu voiu da seama de a le mele câte scriu” — ci mai ales prin ce a realizat și ce a „subscris”.

Cartea d-lui Manoilescu se ocupă de clasa pe care o caracterizează în felul următor: „fecundă în economie, dar nesimțitoare în câmpul datorilor sociale; strălucitoare ca cultură intelectuală, dar primitivă ca cultură sufletească” (pag. 11).

Dl M. Manoilescu descrie în primul capitol definirea clasei sociale, unde nu este adeptul nici a unei teorii materialiste, nici a unei teorii spiritualiste. D-sa dă o definiție clasei sociale, amplă, cuprinzătoare, îmbinând elementele logice din ambele teorii amintite mai sus. Definiția d-lui M. Manoilescu este mai completă, indicând că este „un grup social durabil, constituit în mod predominant prin filiațiune și prezentând permanențe de capacități și concepții de viață, deasupra generațiilor succesive”.

În capitolul II, tratează despre burghezie, adică despre clasa „primitivă ca cultură sufletească”, încercând să o definească după diverși autori și după definițiile găsite în diverse enciclopedii, făcând o analiză a raporturilor dintre liberalism, capitalism și burghezie, atacând și anumite confuzii românești și încercând o „definiție pozitivă” a burgheziei. În această încercare d-l Profesor ne arată ce însemnează consorțiu burghez, ce însemnează burghez propriu zis și ce sunt acele periferii ale sistemului unde domiciliază pseudo-burghezii.

Nelămurirea noastră constă în faptul că evită să amintească elementele

materialiste ce condiționează o clasă socială, dar se folosește de ele în tot momentul când încearcă definiția burgheziei, lipsită de scrupule, dar îi spune — foarte elegant — că „pune accentul pe componența mercantilă a sufletului” (pag. 57), ca mai târziu să nu uite un moment de cuvântul „național”, parcă ar fi proprietatea burgheziei, deși, în comportarea ei mercantilă, burghezia l-a cântărit după principiile mercantiliste. Noi întrebăm dacă mai există o clasă cu un aspect mai internațional (nu în doctrină, dar în fapte) ca burghezia. Burghezia nu „dirijează munca și producția națională”, ci dirijează munca și producția simplă, și când este națională e bine, când este internațională e și mai bine. Iată de ce cuvântul național nu trebuie legat de destinul burgheziei, cu atât mai mult cu cât este îndeobște cunoscut principiul interesului personal ce stă la baza stilului de viață economic al clasei burgheze. Când acest interes este contra națiunii, nu interesează, după principiul burghez trebuie realizat. Mai rezultă, chiar din cuvintele d-lui Profesor, că „naționalul” nu are ce căuta în definiția burgheziei, scriind despre pseudo-burghezii (ingineri, economiști, profesori, preoți, funcționari, etc.), că aderența lor la burgheze este determinată de lenea de a gândi, a lipsei de imaginație și fricei de necunoscut”, nu principiul social care face din așezii pseudo-burghezi, elementele cele mai importante — mai ales la noi — după țărănime, a factorului național. Când un intelectual are idei mai îndrăznețe (cazul Ion Ionescu dela Brad, Cogălniceanu, etc. etc., mai ales etc.), se știe cum este catalogat de burghezia noastră și în interesul ei (sau cel național, d-le Profesor) se duce o campanie de distrugere. Din aceste câteva creionări se poate vedea că în definirea burgheziei (dacă nu vrem să facem demagogie) nu trebuie inclus cuvântul național. Dacă însă avem o burghezie cu un

pronunțat simț al datoriei față de colectivitatea națională, aceasta este o particularitate ce îi dă și un aspect etic, sufletului mercant al burgheziei. Dealtfel, lucrul acesta este recunoscut și de autor în paginile referitoare la caracterele evoluției burgheze la noi, și la nota dela pag. 86, care se termină astfel: „...voința ei de industrializare numai fiindcă această industrializare coincidea cu interesele sale proprii“.

În capitolul referitor la evoluția burgheziei românești, d-l M. Manoilescu aduce în discuție problema evoluției noastre economice în secolul trecut. Aport important în această direcție au adus Zeletin, Madgearu și în ultimul timp cartea dlui P. Erecuță. Fazele de desființare ale capitalismului la noi nefiind în concordanță cu evoluția apusului nici ca succesiune și mai ales nici ca timp, trecând dela capitalismul comercial la cel industrial, pe urmă — după Madgearu — la cel financiar, iar după d-l Manoilescu la capitalismul organizat. Cred că suntem departe de postulatele unei economii organizate — chiar în sectorul ultra-capitalist — ca să putem numi faza cu predominanță financiară a capitalismului la noi, de capitalism organizat.

Dar, revenind la burghezia noastră, spunem și noi că școala burgheziei la noi este o pașă, iar în studierea fenomenelor economice și sociale ale burgheziei cădem în greșala ce se întâmplă în practica economică de a confunda „beneficiul individual al întreprinzătorului, cu beneficiul național al întregii colectivități“ (pag. 77).

Dacă burghezia și-a încheiat într-adevăr misiunea ei economică în veacul trecut, n'ar fi trebuit să fie în istoria noastră socială un bilanț atât de ilustru ca cel încheiat la 1907, n'ar fi trebuit să existe bilanțul din secolul acesta al așa zisului „capitalism organizat“, ce s'a încheiat odată cu conversiunea; n'ar trebui să fie — chiar așa de accentuată — exploa-

țarea satelor de către orașe. La pag. 88, autorul scrie: „Am calculat că înaintea conversiunii, țărâimea plătea ca dobânzi orașelor cea 500 lei hectar, ceea ce însemna o rentă atât de mare, ca și cum tot pământul țărănesc ar fi fost luat înapoi de boieri și exploatat de dânsii“. Pentru a evidenția și mai mult marcia rol al burgheziei noastre în ridicarea vieții economice naționale, cităm din carte: „În România s'ar putea spune că Statul este marea ficțiune prin care orașele vor să trăiască pe socoteala satelor“ și întrebăm, dacă burghezia — aproape în unanimitatea ei — trăiește la sat sau la oraș?

Dacă în faza capitalismului comercial burghezia nu a fost niciodată „îndrumată de interesul național românesc în integralitatea sa“, iar în faza industrială și protecționistă numai coincidența intereselor a făcut ca burghezia să aibă un rol național, nu credem că în epoca contemporană să se fi întâmplat „împăcarea burgheziei cu țara“, când aveam subalimentație, făceam dumping cu zahărul în Bulgaria, când — la doi pași de încăleita noastră capitală, cu paiate, avem mizeria cătunului țărănesc în centrul bogăției petrolului și a grâului de pe Bărăgan, când mizeria este cartea de vizită a Munților Apuseni, locul aurului exploatat de burghezia noastră. Aș dori să știu și eu, unde se află împăcarea — nu în vorbe frumoase — ci în realități? A fost împăcarea în Basarabia sau în Maramureș sau în alte părți ale țării?

D-l profesor M. Manoilescu se ocupă și de burghezia românească din Ardeal, unde nu poate fi vorba de o burghezie propriu zisă — până la Unirea — ci de o clasă de mijloc care a avut un rol foarte important în trecutul nostru economic. Datorită acestui rol d-l M. Manoilescu se nără, cum de se fac greșeli de a vorbi „veșnic despre iobăgia ardelenilor“. Se fac și alte greșeli d-le Profesor, mult mai grave, de a-i face pe ardeleni din nou iobagi.

Autorul se ocupă de stilul caracteristic al vieții economice a transilvănenilor, arătând că, grație bogățiilor variate, aci s'au dezvoltat centre industriale, reprezentând „adevărate centre ale burgheziei românești”, cum este Reșița, Brad, Șorecani. O fi având dreptate d-l profesor M. Manoilescu, dar întrebarea care rezidă în conștiința națiunii este că aceste centre — cazul dela Șorecani — s'au împărțiat în cele patru vânturi și tot mica cooperativă românească, clasa de mijloc, și mai ales preoții, au rămas să înfrunte furtuna, pentru a apăra neamul, nu burghezia noastră, care se conduce după principiul: ubi bene, ibi patria.

În adevăr, d-l Profesor face o elogiasă apreciere tineretului ardelean pentru marile capacități și posibilități economice, tineret cu care a lucrat chiar și la Minele Șorecani, pentru care noi îi exprimăm mulțumirea. Dar, d-le Profesor, acest tineret știe și istorie și mai ales acest tineret știe să lupte, și — o mare durere rezidă într'un colț al sufletului lui.

De o deosebită importanță sunt concluziile dela capitolul: **Structura burgheziei românești**, unde arată d. M. Manoilescu că dintr'o populație de 20 milioane locuitori, numai 500.000 formează clasa noastră burgheză. **Vă rog să rețineți: 500.000, adică 2,50% din populația țării.** Pseudo-burghezii aproximativ 101.000, bineînțeles că la burghezi e vorba de totalul membrilor familiilor. Statul major burghez în agricultură este de cca 13.000. Concluzia este că România este o țară ce are: „**proprietari mulți, salariați puțini, burghezi rarissimi**”.

În adevăr, cartea d-lui M. Manoilescu se mai ocupă de funcțiunile burgheziei românești, economice, sociale și politice, de viața și destinul burgheziei românești și viitorul burgheziei în lume și în România, dar problema — în lucrarea d-lui Profesor — ia proporții vaste, universale, unde pan-românismul s'ar fi afirmat definitiv. Tragedia rezidă în faptul că

această lucrare se ocupă de 100.000 de capi de familie, ce trăesc bine, au un stil de viață ce este o paștișare a adevăratului stil burghez, confundă ce este propriu cu ce este național, și destrucă au monopolul veniturilor — într'o țară enorm de bogată cu o lume așa de numeroasă săracă — pot să determine curențe unde steagul burghez să fie voalat de tricofor. Se pot refugia în voie din Basarabia, din Ardealul cedat și continuă să câștige enorm de mult și acum, fără ca națiunea să prospere în sectorul acesta, din contră. Pentru aceste multe motive, ne-am oprit aci la analiza cărții d-lui profesor M. Manoilescu, pentru a vedea date relativ precise pentru cine se muncește în această țară.

Lucrarea — după a lui Zeletin — este a doua care se ocupă, la noi, de problema burgheziei depășită azi de evenimente (a se vedea corporatismul, național-socialismul, planul Beveridge, etc. etc.) Stilul este fermecător, problemelor economice și sociale li se dă o interpretare interesantă și cuprinzătoare, clasa socială, burghezia, etc. sunt lămurite și în evoluția lor și în structura lor, de autor. Cartea poate fi considerată ca un eveniment în publicistica noastră economică și socială. Dar, un fapt ni se pare caracteristic. Se preocupă economiști de talia d-lui M. Manoilescu de problema unei clase sociale ce n'a rămas în Basarabia — dacă a fost — ce nu a rămas în Ardealul cedat — chiar la Șorecani, d-le Profesor — deși 20 de ani s'au pompat ajutoare pentru crearea unei burghezii românești, și au rămas mici cooperative și câteva bănci. Pentru 100 mii de oameni ostenește societatea românească în viața economică și chiar și în scris, pentru că încă nu se știe că nu trebuie confundat interesul individual cu cel național, care nu mai este și nu mai poate fi după calapodul stilului de viață burghez, ci după un spirit mai societar, sau mai social.

AUG. TĂTARU

Gheorghe Brătianu: Origines et formation de l'unité roumaine. Editura Institutului de Istorie Universală „Nicolae Iorga“. 1943. 357 p.

O carte nouă de-a reputatului istoric Gheorghe Brătianu, constituie totdeauna pentru cititori o ocazie de confortare spirituală.

Așa e și cazul cu lucrarea a cărei prezentare ne-am propus să facem.

Faptul că e scrisă în limba franceză, o face accesibilă cititorilor streini, ea constituind o eminentă lucrare destinată să facă cunoscută peste hotarele problema unității noastre naționale.

Utilitatea cărților de acest fel ne o arată însuși autorul, printr'un motto pus la capitolul I, cuprinzând următoarele cuvinte rostite de Mihail Kogălniceanu la Academia din Iași, în anul 1843 :

„Neavând istorie, orice popor înamio ne-ar putea spune: „origina ta este necunoscută, numele tău nu-ți aparține, după cum nu-ți aparține nici teritoriul ce-l locuiești!“ Și în realitate aceste cuvinte au și fost pronunțate de streini, ne-au fost călcate în picioare drepturile, fiindcă nu am fost conștienți de naționalitatea noastră, fiindcă nu am avut pe ce să întemeem și cu ce să apărăm drepturile noastre“.

Intr'adevăr, în viața popoarelor unul din cel mai important lucru este, ca ele să-și cunoască propria istorie, și ca această istorie să fie cunoscută și de celelalte popoare, fiindcă din istorie se cunosc drepturile și aspirațiile unei națiuni.

Lucrarea e împărțită în trei cărți, diviziunea materiei fiind făcută după o metodă pe cât de științifică, pe atât de sugestivă.

Cartea I e intitulată : **Elementele unității**, și cuprinde două capitole: I Spațiul și sensul unității românești. și II Originele Daco-Romane.

Cartea II cu titlul: **Instinctul unității** e formată din trei capitole: I Formațiunea Statelor, II Misiunea is-

torică a Statelor române, condiția unității lor, și III-Imbucătățirea teritorială și unitatea spirituală.

Cartea III tratează : **Conștiința unității românești**, având alte trei capitole: I Deșteptarea naționalității române, II Etapele unității politice, și în sfârșit III Desăvârșirea unității noastre.

Lucrarea mai cuprinde și un număr de 11 hărți, lucrate cu o aleasă îngrijire, din cercetarea cărora se poate cu ușurință observa întinderea elementului românesc în decursul timpului pe aceste meleaguri, și evoluția granițelor noastre naționale până la înfăptuirea aproape completă a unității noastre politice.

Deosebit de interesante sunt amănuntele ce le dă autorul, în legătură cu evenimentele petrecute între armistițiul general din 11 Nov. 1918 și semnarea tratatelor de pace dela Versailles și Trianon.

Se arată ce s'a petrecut în culisele diplomatice și peripețiile prin cari a trecut neamul nostru, până ce s'a pus stăpânire pe provinciile românești: Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banatul.

Autorul insistă apoi asupra misiunii istorice a neamului nostru, cu ocazia salvării Ungariei de regimul lui Bela Kun, reproducând următorul pasagiu din discursul primului ministru român, pronunțat în ziua intrării armatei române în Budapesta, discurs rostit în fața Consiliului Național din Sibiu :

„Un popor trebuie să aibă o conștiință clară de ceea ce reprezintă, pentru a ști în mod clar ce trebuie să înfăptuiască... În luptele creștinătății contra Turcilor, soldații lui Ștefan cel Mare au luptat nu numai pentru apărarea Moldovei, dar pentru apărarea creștinătății... Istoria se repetă... Astăzi soldatul român pe Tisa,

și dincolo de Tisa, n'a asigurat nu-mai frontierele României, dar a susținut, ca altădată, civilizația europeană, apărând-o contra distrugerilor bolșevice. Pe Nistru și pe Tisa au fost oprite curentele destructive ce amenințau Europa Centrală..."

Lucrarea mai are la sfârșit un „rezumat cronologic”, cuprinzând toate datele mai importante din viața poporului român, începând cu anul 171 a. Ch., și până la semnarea tratatului dela Trianon, din 7 Iunie 1920.

În general, cartea d-lui Gheorghe Brătianu constituie o aleasă sinteză a problemei unității neamului nostru, sub diversele ei aspecte.

În afară de incontestabila ei valoare științifică, ea prezintă și o reală

valoare practică pentru Țara noastră, ea conținând prețioase date, prin cari se afirmă masiv drepturile Românilor pe plaiurile Dacici Traiane.

Oricare ar fi sfârșitul războiului, și oriunde se va dicta viitorea pace, drepturile noastre vor trebui să fie respectate, căci altfel nu va fi liniște în acest colț al Sud-Estului European.

Și pentru cunoașterea acestor drepturi, cartea d-lui Gh. Brătianu constituie cel mai excelent mijloc.

De-aceea, credem că e datorită guvernului să înlesnească răspândirea ei, nu numai în Țară, dar mai ales în străinătate, găsind nimerit a se îngriji de traducerea ei și în alte limbi europene.

IOAN ȘERBAN BASARAB

Prof. Sabin Cioranu: Banca Națională a României 1914-1940

BCU Cluj / C (Statute, iv operațiuni și înfăptuiri)

„Astra” Brașov 1943, pag. 143.

Probleme monetare de războiu

„Alaci” București 1943, pag. 28.

În scurtul interval de timp, profesorul Cioranu a dat la iveală două lucrări de o importanță și actualitate deosebită. Prima a apărut în volumul al doilea al Analelor Academiei Comerciale Cluj-Brașov, iar lucrarea ultimă în revista licențiaților Acemiilor Comerciale, care continuă în al 5-lea an să apară reguit cu toate greutatețile prin care am trecut. Articole ca acela al profesorului Cioranu nu numai că îi ridică prestigiul, dar în același timp arată sollicitudinea și dragostea cu care profesorul Cioranu înțelege să urmărească și să sprijinească pe foștii săi studenți și realizările lor în mod permanent și după ce au eșit de pe băncile școlii. Gest care onorează deopotrivă și pe profesor și pe elevii săi.

Deși despre Banca Națională s'au mai scris lucrări și trebuie să amintesc aici pe cea mai principală, aceea

a profesorului Slăvescu, apărută în 1925 „Istoricul Băncii Naționale a României 1880—1924” și aceea a profesorului I. Răducanu „Reforma Băncii Naționale” din 1918, lucrarea profesorului Cioranu nu le completează numai până la zi, dar e o lucrare care deși pleacă dela 1913, totuși se ocupă mai ales cu perioada mai nouă a activității Băncii Naționale.

Pentru a dovedi aceasta e necesar să dau principalele capitole ale lucrării :

1. Înființare, statute, evoluția lor și operațiuni la 31 Decembrie 1913.
2. Epoca de războiu 1914—1921.
3. Epoca dela 1922 până la 1929. Stabilirea plafonului și stabilizarea.
4. Epoca 1930—1940.
5. Taxa scontului dela 1912—1940. Taxe de lombard dela 1912—1940.

Din această enumerare se desprind perioadele în activitatea băncii no-

stre de emisiune și greutatele prin care ea a trecut și cu ea întreaga noastră viață economică și națională.

Perioada primă e aceea a războiului de reîntregire, urmează perioada nu mai puțin sbuciumată a stabilizării — 1922—1928, apoi o perioadă ceva mai calmă — 1930—1940. Autorul încheie cu acest an expunerea, așteptând să reia firul după ce vom reveni iarăși la normal. Se vede din enumerarea capitolelor că lucrarea nu e făcută la repezeală, ci este fructul unei munci de zeci de ani; omul de cifre contabile și în același timp și de perspicace observație, care zi de zi se apleacă asupra pulsului pieții, notează observațiile sale precise. Aceste observații pe o distanță de timp sunt puse la dispoziția cititorului în prima lucrare.

Deși la aparență a doua lucrare nu are prea mult comun cu prima, tratând o chestiune de politică monetară, totuși în fond eu o consider ca o concluzie a primei.

În adevăr, apărarea monedei este o condiție esențială a rezistenței frontului intern, care dacă a fost desconsiderat mai înainte, azi toată lumea îi dă importanța care o merită. Pentru a arăta acest lucru ar fi de ajuns să menționăm distanța între salariul normal și salariul real și greutatele stopării prețurilor, factor esențial în economia de războiu.

În această privință țin necesar să mă refer la cel mai de seamă om de finanțe și în același timp și șeful unui stat, la economistul Salazar. Iată ce scrie el în lucrarea sa „O revoluție în pace“:

„A pretinde să stabilizezi moneda, sângele vieții noastre economice. pe care-l dorim sănătos și echilibrat, fără o politică precisă și perzistentă a economisirei și a percepției regulate

a veniturilor cari consolidează echitabilul și ușurează tezaurul; fără o aranjare a conturilor în suferință, cari să pună trezoreria la adăpostul gravelor surprize; fără plata sau consolidarea datorilor pe termen scurt — ar fi să uităm interdependența elementelor cari sunt necesare pentru garantarea unui succes complet a acestei delicate redresări a finanțelor și economiei Statului“.

De această interdependență vorbește și profesorul Cioranu în ultima lucrare, când spune în concluzie:

„Sporirea semnelor monetare se face deasemenea cu mai multă grijă, căci s'a învățat mult din trecutul războiului, finanțarea nu se mai face exclusiv prin rotațiile băncilor de emisiune, astfel încât atunci când se va pune din nou problema însănoșirii monetare, nu va mai fi nevoie de „abandonări“ ei de stabilizări, cari vor fi mai ușor suportate și vor produce mai puține dureri și amărăciuni“.

Și pentru a da o nouă dovadă de marele curaj de a vorbi deschis în vremurile cari trăim, curaj așa de rar întâlnit azi la oamenii noștri de gândire, iată și sfârșitul acestei lucrări din urmă:

„Spunem că e nevoie de corecturi și ne gândim la ceva mai multă libertate a economiei dirijate și la o mai justă apreciere a valurilor micilor state cari astăzi, unele dintre ele sunt strânse într-o haină cam strâmt croită și de multe ori nu chiar pe gustul sau rostul lor.“

Și, ca să revin la bătrânul și înțeleptul proverb german, iată cum ne cazurile războiului și micșorarea spațiului economic mondial ne duc la soluții cari ne indică o colaborare ce se poate perpetua, dacă se ține seama de autonomiile politice și mândriile naționale“.

L. GARBACEA

Victor Jinga: Germanii în economia transilvană.

Sibiu, Tip. Dacia Traiană S. A. 1942, pag. 46.

Este un fapt evident că, în ultimii 4—5 ani, problemele politice, sociale și economice, strâns legate de Transilvania noastră, au format pentru o seamă de cercetători români și streini, subiectul unor ample discuțiuni și inflăcărate controverse. Scormonind trecutul, martor fidel al drepturilor noastre milenare, inspirându-se din mulțimea de vestigii grăitoare, aparținând unor epoci glorioase și comparând totul cu actuala stare de lucruri, scriitorii români de o incontestabilă valoare spirituală, au căutat să spulbere pretențiile absurde ale unor neamuri vecine, la acest pământ în care noi ne-am născut, iar alții, profitând de conjuncturi favorabile „au venit” sau „au fost aduși”. Mistificând realități etnice și economice indiscutabile, ni s'a impus o formulă politică contrară tuturor legilor naturale. Când într'un teritoriu anumit, 57,7% din populație, deci majoritatea absolută, este reprezentată de o singură națiune, iar restul de 42,3% de alte națiuni, din care una singură atinge abia procentul de 24,3%, se mai pot oare săvârși greșeli ca cea din anul 1940?

Problema care preocupă pe domnul Rector Victor Jinga în lucrarea „Germanii în economia transilvană” nu este cea schițată de noi mai sus. Gândurile acestea ne-au fost prilejuite numai parcurgând bogatul material statistic folosit de dsa în această lucrare.

Adânc cunoscător al stărilor socio-economice din Ardeal, d. prof. V. Jinga, prezentându-ne pe rând: pozițiile etnice din Transilvania, aspectul economic al acestei provincii, situația etno-economică a Sașilor în raport cu a Românilor, etc., reușește pe deplin să ne redea, într'o lucrare de matură construcție științifică, tabloul fidel al unor realități, de multe ori ignorate de noi.

În Transilvania, peste noi Românii, locuitorii de băștină ai acestei provincii „mai mult săracă” au năvălit în secolul al I-lea și al X-lea Ungurii, iar în secolul al XII-lea au fost colonizați Sașii, de către Geza al II-lea. Deci „Ungurii au venit, iar Sașii au fost aduși. A fi adus, înseamnă a fi se garanta cu anticipare anumite drepturi, anumite privilegii. Sașilor li s'au garantat aceste drepturi și privilegii, oferindu-li-se pământ bun și îndestulător în cele mai prielnice regiuni ale provinciei” (pagina 5).

Muncitori și disciplinați, cu o veche tradiție industrială, protejați de regii unguri și guvernatorii Transilvaniei, având totdeauna și concursul binevoitor al voevozilor români din Principate, Sașii reușiră în scurt timp să devină națiunea cea mai bogată din Ardeal. În satele în care s'au așezat, au adus noi metode în cultura pământului; în orașe ei inițiază sau dau impuls unei adevărate vieți burgheze. Comerțul devine mai activ, meseriile mai variate, industria în ființă. Orașele devin însă cetăți, în care elementele românești numai cu greutate enorme vor putea pătrunde. Exclusiviști, ei fac din breslele lor arme, față de cari Românii, neorganizati și lipsiți de orice ajutor din partea autorităților, nu pot opune decât sufletul și dorința de muncă.

Cu toată prosperitatea lor economică și cu toate celelalte condițiuni de dezvoltare favorabile, numărul Sașilor, proporțional cu al celorlalte neamuri conlocuitoare, nu a crescut deloc. În anul 1930 existau în Ardeal 543.760 de Germani, iar astăzi, după dictatul dela Viena, în toată țara de-abia se pot număra 522.218.

Situația lor de națiune privilegiată în Stat, modul lor de viață, apoi „deosebirile de rasă, limbă și credință, deosebirile sociale și economice”,

etc., nu au făcut posibilă existența unor raporturi strânse între Sași și Români. Totuși, în anumite împrejurări, conviețuirea Românilor cu Sașii ne-a folosit mult. Am învățat dela ei o muncă mai rațională a pământului, am învățat ce înseamnă ordinea și buna administrare a gospodăriilor. Dar, acest fapt nu constituie deloc o regulă, în sensul că satele românești din vecinătatea celor săsești sunt mai prospere pentru că au urmat în toate împrejurările exemplul săsesc, ci — ne spune d.rof. V. Jinga — „pentru că acolo unde erau așezați Sașii, pământul este mai bun, mai roditor, orașele mai dezvoltate și deci posibilitatea de valorificare a produselor agricole mai mare”. (Pag. 8).

La adăpostul și avantajile create de Stat, într-o vreme când elementului românesc în stare de iobăgie, îi era interzis să părăsească satul, Sașii, prin mijlocul breslelor ajunseră să dețină un adevărat monopol al meseriilor, industriilor și comerțului din Ardeal. Aceste bresle au fost „cele mai eficiente instrumente de primare și comprimare a voinței românești de a se afirma în producția și progresul orășnesc; prin ele s'a împiedicat formarea și dezvoltarea firească a unei burghezii românești, a cărei lipsă au simțit-o și o simt și acum Românii transilvăneni”. (Pag. 9).

În cei șase ani cât a durat războiul vama dintre România și Austro-Ungaria (1886—1892), viața economică ardeleană a înregistrat o scădere impresionantă, scădere care în anumite sectoare ajunseseră până la stagnare. Marele debușeu al produselor industriale ardelenice, Țările Române, fiind închis, numeroasele avantajii acordate de domnitorii români până la 1886, fiind suspendate, o mare parte din materia primă lipsind cu desăvârșire, industriile săsești din orașele industriale Brașov, Sibiu, Bistrița etc., își închiseră porțile. Foarte mulți din Sașii din Ardeal trec Carpații, înființând în România aceleași industrii prospere; o altă parte s'au văzut for-

țați să plece în alte regiuni din Centrul și Vestul Europei. După 1892, iocul Sașilor în viața economică a Transilvaniei, este luat de Unguri și mai cu seamă de Evrei.

Începând cu anii 1919—1920, în regimul românesc nou instaurat, poziția Sașilor ca de altfel și a altor minorități, se îmbunătățește simțitor. Dintr-o statistică reprodusă de d. rector Jinga, constatăm cum, acum câțiva ani, în Transilvania și Banat, din totalul de 68.913 firme individuale, 65% erau firme streine (25% evreiești, iar restul săsești, unguraști, etc.) și numai 35% erau românești. Este acest lucru, ca multe altele, pe cari d. prof. Jinga, le scoate la lumină, o realitate dureroasă pentru noi.

Dacă în agricultură, acolo unde am avut condițiuni favorabile de dezvoltare, deținem majoritatea absolută, nu se poate afirma același lucru și despre comerț și industrie. În această privință, d. prof. Jinga remarcă: „În meserii și comerț, prezența noastră este mai restrânsă. Fără tradiție și capitaluri, cu o evoluție grăbită dela patriarhatul agricol spre neliniștile unui capitalism repede degenerat în unele sectoare, însemnăm încă puțin în meșteșugăritul și negoțul provinciei noastre. Nimic nu închide însă posibilitățile noastre în aceste direcțiuni, pentru care, în sferă mai restrânsă,— am dovedit și vocație și inteligență și statornicie.” (Pag. 26).

Luptăm astăzi pentru afirmarea noastră ca neam în toate sectoarele vieții: național, social, economic etc. Pentru a ne cuceri însă locul ce-l merităm în sectorul economic, avem nevoie de o burghezie care să corespundă timpurilor în care trăim. Formule vechi la timpuri noi nu se mai pot aplica. Epoca burgheziei capitaliste-individualiste, este pe cale să apună. Locul ei — ne spune d. prof. Jinga — este luat tot mai mult de burghezia capitalistă-societară. Aceasta va fi probabil formula care va sta la baza societății de mâine.

Am fost siliți să trecem mai repede peste anumite capitole, din lucrarea d-lui rector Jinga, sau asupra altora să insistăm mai puțin, pentru că în cadrul restrâns al dării noastre de seamă, să putem arunca o privire de ansamblu asupra raporturilor economice dintre Români și Sași. Despre alte raporturi aproape nu poate fi vorba, căci iată ce ne spune în această privință autorul nostru: „Relațiunile sociale dintre Români și Sași, nu erau nici de dușmănie, dar nici de prietenie prea mare. Sașii priveau și priveau pe Români cu aere de superioritate. Căsătorii mixte mai ales la sate se făceau și se fac de tot rar”. (Pag. 8).

Ultimul capitol al lucrării d-sale este intitulat „Poziții etno-economice în județul și orașul Brașov”.

În această parte a Transilvaniei, înfruntând toate vitregiile vremii, Românii au reușit să dea o pleiadă de negustori, care să reprezinte multă vreme pătura cea mai înstărită, dintre toate națiunile conlocuitoare. În anul 1769, spune d-sa, în orașul Brașov, „din 192 de negustori numai 11 erau Sași, restul Români și câțiva Greci”. Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, negustorii Români nemai putând să țină piept numeroaselor piedici impuse de Stat, sunt nevoiți să treacă în România, unde, cu aceiaș râvnă, continuă operațiunile lor negustorești. Valea Prahovei, Brăila, Buzăul, Constanța, etc., iată atâtea părți de țară, cari au cunoscut din plin faima negustorilor brașoveni. În preajma trecutului război mondial, din 543 de negustori, se mai puteau număra abia 77 de Români, 307 Sași, iar restul Unguri și Evrei. În anul 1939, din totalul de 1688 de negustori, 424 erau Români, 535 Sași, 453 Unguri și 276 Evrei.

Industria Brașovului, chiar după Unire (până acum câțiva ani) era deținută în majoritate de Sași. În anul 1907, din 37 de fabrici câte se aflau în Țara Bârsei, 3 erau românești, și 25 săsești (restul ungurești și evre-

iești). Iar în anul 1940, industria românească reprezenta în regiunea Brașovului: 72% din valoarea totală a producției, 52% din salariiați și 70 la sută din valoarea totală a investițiilor. Această creștere uimitoare a industriei noastre, este datorită în parte condițiilor favorabile de dezvoltare create de regimul românesc, dar mai cu seamă inițiativei, priceperii și hărniciei românești, „creatoare de civilizație industrială”. Examenul dat aici la Brașov este excelent. Am arătat lumii că, deși națiune în majoritate absolută agricolă, suntem capabili fără intervenția altora, să ne organizăm industriile cele mai pretențioase, în care tehnica modernă să-și găsească deplină aplicare. „Este aici, în Țara Bârsei, — constată d. prof. Jinga — un laborator, o școală și un șantier de muncă și creațiune românească dintre cele mai intense, care îndreptățesc o încredere deplină în capacitatea Românilor organizați”. (Pag. 37).

În ceea ce privește populația, din totalul de 25.279 de locuitori cât avea Brașovul în anul 1850, 8747 erau Români, 8233 Sași, iar restul Unguri și alte naționalități. Până la războiul din 1914—1919, din cauza persecuțiilor exercitate de autoritățile ungurești, Românii ajung în inferioritate față de Unguri, pentru ca, imediat după război, numărul lor să înceapă să crească, încât în anul 1941, din cei 97.000 de locuitori ai Brașovului, 49% să fie Români, 29% Unguri, 18 la sută Sași și restul alte naționalități.

Ceea ce am făcut până acum, nu este decât prezentarea sumară a unor realități, pe cari domnul Rector Victor Jinga, în lucrarea „Germanii în economia transilvană”, după o îndelungată cercetare, le pune la dispoziția cetitorului dornic să cunoască adevărul: îmbucurător pe alocuri, dureros în altele. Au fost stări de lucruri, pe cari, după o sfortare mai puternică, canalizând în direcția lor toate energiile, am reușit să le schim-

băm în bine; au fost attele față de cari, multă vreme nu am manifestat decât o totală pasivitate. Compartimente ale vieții economice, considerate de noi, din cauza unor ridicole idei preconceptuate, drept nedemne, au fost ocupate de streini, cari, la adăpostul avantajuilor acordate de Stat, au reușit în scurt timp, să se

îmboğățească chiar pe spinarea noastră.

Cu o înaltă competență, bazat pe date statistice obținute după un minuțios studiu, în lumina unor realități certe, domnul prof. Victor Jinga, nu întârzie în a prezenta sugestii, sau a da sentințe, acolo unde inițiativa românească a avut ezitări sau a dat greș.

I. V. TOCITU

Al. Vălimărescu: Dela Codul Napoleon la Volksgesetzbuch

Una dintre cele mai interesante prezentări ale problemei tendințelor dreptului privat este lucrarea d-lui Al. Vălimărescu, apărută în anul curent sub titlul: Dela Codul Napoleon la Volksgesetzbuch. Lucrarea este interesantă mai ales prin adoptarea de puncte de vedere personale, prin prezentarea științifică a acestora și fără considerare la circumstanțialul politic.

Lucrarea cuprinde patru capitole și anume:

„Domeniul dreptului privat în sistemul napoleonian și azi; fundamentul dreptului civil în legislația napoleoniană; evoluția doctrinei și instituțiilor dreptului civil dela Codul Napoleon până în zilele noastre și noile ideologii totalitare“.

D. Vălimărescu deja în introducere își mărturisește credința sa când spune că „nimeni nu poate contesta că asistăm azi la însemnate prefaceri în drept, radicale în dreptul public, mai puțin accentuate în dreptul privat. Ca în orice epocă revoluționară, noile teorii vor să răstoarne cu totul sistemele de drept anterioare. Schimbarea ideologiei dreptului public trebuie după unii să atragă și transformarea dreptului privat.“

Fără a tăgădui că dreptul privat trebuie să sufere anumite schimbări, crede totuși că acestea sunt departe de a prezenta importanța și întinderea celor din dreptul public. Dreptul

public poate realiza o transformare totală a doctrinei care domină organizarea Statului. Aceasta nu se poate întâmpla cu dreptul privat, care are drept obiect raporturile între particulari și care particulari nu se pot schimba dela o zi la alta, fiind oameni cu o structură biologică și psihologică, primită dela natură. Din acest punct de vedere exprimă foarte interesant deosebirea dintre dreptul public și privat, afirmând că dacă dreptul public e susceptibil de revoluție, dreptul privat nu e susceptibil decât de evoluție.

Astfel dreptul privat suferă prefaceri lente. Individualismul din dreptul privat nu este opera revoluției franceze și reprezintă numai culminarea unei lungi evoluții spre emanciparea individului, evoluție începută încă din timpul epocii clasice a dreptului roman.

Deasemenea tendința de socializare a dreptului privat începe încă din secolul trecut, prin reacțiunea față de excesele individualismului.

Autorul afirmă că dreptul privat italian și german actual tradus în lege sau preconizat de doctrină este mai aproape de dreptul francez sau român, decât sunt acestea de Codul Napoleon.

Sunt convins că dacă autorul ar fi dat o expresie nevoalăță gândurilor sale, ar fi accentuat că ideologia nouă a dreptului public a influențat

și în Italia și în Germania într'o mică măsură dreptul privat, că modificările s'au produs într'un ritm evolutiv și nu revoluționar, menținând dreptul privat al acestor țări mai aproape de dreptul privat francez și român, îndepărtat și el evolutiv de Codul Napoleon.

Totuși în dreptul privat german mai ales, fie prin modificarea dreptului civil, fie prin legi autonome, s'au inaugurat principii și dispoziții de drept privat adânc influențate de noua doctrină „național-socialistă”. Chiar autorul enumeră câteva din legile rasiale germane, cari au putut fi gândite numai pe măsura concepțiunii germane asupra organizației de stat. Remarcabil în această lucrare, este prezentarea tocmai a acestor noi legi germane, apărute sub influența gândirii național-socialiste.

Autorul ține să accentueze că principiile „Reichserbhofgesetz”-ului german s'au realizat mult înainte, în dreptul privat european astfel: în legislația bunului de familie în Franța 1909, prin codul civil elvețian care prevede azilul de familie (art. 349), Homestead-ul din Statele Unite, indivizibilitatea lotului mai mic de 2 ha. din legea de reformă agrară.

Autorul ne arată că una dintre instituțiile asupra cărora noul drept german și-a îndreptat atenția încă de la începutul regimului a fost familia — și astfel primele legi importante sunt în legătură cu familia: legea asupra bunului rural de familie, Reichserbhofgesetz din 29 Septembrie 1933, legea în contra abuzurilor la încheierea căsătoriei și la adopțiunea copilului din 23 Noembrie 1933, legea pentru protecțiunea sănătății prin moștenire a poporului german din 18 Octombrie 1935 și legea pentru unificarea dreptului căsătoriei și divorțului în Austria și în restul Ger-

maniei din 6 Iulie 1938.

Cincluziunile autorului sunt circumspecete, reaccentuând că dreptul privat ca și natura „non facit saltus” și că dreptul privat național-socialist nu reprezintă o evoluție și se integrează în linia de evoluție a dreptului și în curente inovoatoare ale ultimului secol. Această concluziune are toată aparența împărtășirii de către autor a doctrinei național-socialiste, dacă nu ar adăoga: „a doua speranță a noastră” este că, odată cu potolirea sguuirilor prin care trece omenirea se va vedea că reacțiunea anti-individualistă a mers prea departe, cum de altfel a mers prea departe și înaintașa sa, reacțiunea anti-absolutistă și se va găsi o formulă de conciliere între cele două realități care formează baza dreptului, omul și societatea.

Autorul citează din Proudhon „Memoire sur la propriété”: „La propriété o'est l'exploitation du faible par le fort, la communauté, l'exploitation du fort par faible. Entre la propriété et la communauté je construira un monde”.

Din întreaga lucrare a autorului pare a se degaja concluzia, că totuși în reacțiunea absolutistă și antiindividualistă există o evidentă și recunoscută exagerare; că această reacțiune se bazează pe doctrina rasistă care trebuie atenuată prin dibuirea „căilor de mijloc”.

Sunt convins că ar fi de prisos pentru prestigiul ideii de drept, ca această clasică formulare a lui Horațiu, — ridicată la rangul unei valori permanente, să nu fie „numai dibuită”, ci să despicăm ferm calea spre ea.

În orice caz, lucrarea d-lui Al. Vălimărescu are semnificația unei atitudini cu atât mai frumoase, cu cât vremurile sunt mai tulburi.

Dr. ALEX. HERLEA

G. Ionescu Sîșești: Viața și opera lui Ion Ionescu dela Brad, Pag. 40. Edit. Universul, 1942.

A vorbi despre o viață economică sau spirituală, proprie neamului nostru în Principatele Române, înainte de mijlocul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, este aproape un non sens. Imprejurări cu totul potrivnice ne-au împiedicat să ne manifestăm în mod natural aptitudinile și să punem în valoare bogățiile cu cari au fost dotate din belșug țărișoarele noastre. Dacă pe tărâm economic, anul 1829 (pacea dela Adrianopol) avea să însemne începutul unei relații independente, pe tărâm spiritual-național, revoluția lui Tudor Vladimirescu din anul 1821, avea să dea semnalul unei aprige lupte, ce nu se va termina decât la dobândirea totalității independente politice.

O seamă de tineri creșcuți în atmosfera de înaltă spiritualitate a Franței secolului al XIX-lea, căliți la flacăra vie a revoluțiilor naționale, înțorși în țară, aveau să propovăduiască, de multe ori cu riscul vieții lor, ideea scuturării jugului străin și a emancipării noastre ca neam.

Printre acești tineri se afla și fiul de boer-nași moldoveni, Ion Ionescu dela Brad. Se născuse în anul 1818, în orașul Roman, dintr-o familie de preoți, având moștenit din moși-strămoși, dragostea de neam și țară, drept o sfântă datorie de român. Istoricii noștri l-au așezat pe Ion Ionescu dela Brad nu în categoria marilor revoluționari ai neamului, ci în aceea a marilor înfăptuitori pe tărâm economic-practic. Nu este acest lucru o neglijare ci, din contră, recunoașterea unor calități pe cari Ion Ionescu dela Brad, le-a avut cu prisosință. Figura sa de gânditor și realizator economic, se îmbină de minune cu aceea de aprig luptător și susținător al cauzei naționale.

Domnul profesor G. Ionescu-Sîșești, în lucrarea „Viața și opera lui Ion Ionescu dela Brad“, după o sumară

prezentare a situației politice din Principatele Române, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ne face o scurtă biografie a vieții destul de sbuciumată a lui Ion Ionescu dela Brad, pentru a insista, apoi, asupra importanței operei sale intelectuale și practice.

Ca profesor la Facultatea de Agromonomie din București, era firesc ca d. Sîșești, în timpul redus rezervat unei conferințe¹⁾, să ne prezinte mai mult latura agrară a acestui foarte fecund scriitor economic român. Despre Ion Ionescu dela Brad, s'au scris nenumărate lucrări și s'au ținut zeci de conferințe. Pentru a consemna însă într-o singură lucrare, toată opera sa, discutând toate problemele de ordin național, social și economic, tratate de el cu un adânc și fin discernământ, este o operă grea ce așteaptă din partea generației noastre, să fie scoasă la lumină.

Înapoiat dela Paris, Ion Ionescu dela Brad, este cuprins în curentul naționalist, alături de ceilalți tineri contemporani. Ca specialist în probleme agrare, este însărcinat de guvernul revoluționar din Muntenia, în anul 1848, să întocmească un proiect pentru emanciparea și improprietărirea țăranilor. Dar, evenimentele din acest an precipitându-se pentru căva timp în defavoarea Românilor, este nevoit să se refugieze în Ardeal, de unde, Austria, în urma presiunilor exercitate, îl extrădează Turciei.

În surghiun la Constantinopol, are marele noroc să întâlnească pe Ion Ghica, care, în calitatea sa de ambasador al intereselor românești, îl susține pentru a-și duce mai departe cu

¹⁾ Această lucrare a făcut obiectul unei conferințe, ținută cu ocazia comemorării a 50 de ani dela moartea lui Ion Ionescu dela Brad.

succes lupta pentru câștigarea dreptății cauzei țărănești.

Datorită vastelor sale cunoștințe, reușește în scurt timp să câștige simpatia celor mai înalte cercuri turcești. Cunoaște chiar pe Marele Vizir Reșid Pașa, pe care, după ample și documentate discuții, reușește să-l convingă despre necesitatea rezolvării imediate a doleanțelor țărănimii române. Cât timp a rămas la Constantinopol, a avut o activitate culturală din cele mai fecunde. Ține conferințe, colaborează la reviste, publică lucrări, toate călăuzite de rafinatul său spirit științific.

Intors în țară, ocupă, pentru scurt timp, în anul 1859, funcția de Director al Statisticii din Moldova. Trecut în Muntenia, își reia ocupațiunile sale de publicist, colaborând la o seamă de reviste, printre cari, merită a a fi menționată în primul rând revista „Țăranul Român”. În această revistă găsim publicat programul său de reformă agrară, considerat revoluționar pentru ideile dezbătute, motiv ce duce la condamnarea lui la 3 luni închisoare. Tot ceiace preconizase Ion Ionescu dela Brad, în acest program, este înfăptuit mai târziu de Alexandru Vodă Cuza și Mihail Kogălniceanu. Acest program este inspirat din dorința sa, de a se trece pe seama țaranului român, contra plată, cu titlu de proprietate, pământul muncit până atunci pe moșiile boeresti. Proprietatea (susține el) va trebui să fie de acum înainte sfântă, iar munca absolut liberă. El nu este numai pentru o proprietate mică (cultură mică în limbajul lui I. I. d. B.), ci și pentru o proprietate mare (cultură mare) după modelul celei din Anglia.

În anul 1864 Kogălniceanu traduce în faptă visul lui Ion Ionescu dela Brad. Este numit în acest an Inspector General de Agricultură pe întreaga

țara post în care rămâne până în anul 1869. În această calitate nu se mulțumește numai cu sumarele rapoarte agricole ale județelor, ci călătorește singur, pentru a se documenta personal la fața locului, despre adevărata înfățișare a lucrurilor. Ține sfaturi cu sătenii, organizează expoziții și concursuri, împarte premii celor merituoși, depune toate eforturile sale numai pentru a stimula pe cultivatori pentru o cât mai rațională muncă a pământului.

Retras la moșia dela Brad, se dedică din anul 1869, agriculturii practice, reușind să facă din ea, datorită experienței și vastelor sale cunoștințe, una din cele mai frumoase ferme din Moldova. Totuși, dragostea lui față de pătura țărănească nu scade; ales ca deputat al țărănimii între anii 1876—1883, continuă să susțină cu aceiași tărie necesitatea imperioasă a reformelor sociale pe seama acestei clase, cu majoritate numerică absolută din populația țării.

Ion Ionescu dela Brad, nu a fost numai cel mai mare agronom al nostru din secolul al XIX-lea, dar și unul din primii economiști români, în al cărui spirit larg cuprinzător își aflau ecou cele mai variate fenomene economice. Problema proprietății (marea și mica proprietate), problema muncii producătoare de valori materiale, alături de munca spirituală, problema capitalului, etc., au fost pentru Ion Ionescu dela Brad, tot atâtea subiecte dezvoltate cu o încontestabilă competență.

Domnul profesor G. Ionescu-Șișești are meritul de a fi reușit, în lucrarea de față, să ne prezinte în mod succint, un I. I. d. B. îmbrăcând pe rând clișeul de luptător naționalist, de erudit și în același timp fericit realizator pe teren agrar, ca și pe acela de subtil cercetător al fenomenelor economice.

I. V. T.

Prof. G. Tașcă: Influența prețului asupra producției solului 1).
Monitorul Oficial 1942, pag. 18.

S'a spus prea de multe ori că România este o țară, în care pătura agricultorilor-țărani²⁾ reprezintă majoritatea absolută a populației, pentru a mai fi necesar să accentuăm și noi aici acest lucru. Am dorit și dorim prosperitatea țării noastre și aceasta nu din sentimente egoiste, ci pur și simplu din necesitatea imperioasă de a face din clasa noastră socială: țărănimea, o masă înstărită și mulțumită, la adăpost de grijile materiale ale zilelor ce le trăim, pentru a ne asigura astfel o bază solidă a existenței noastre statale, în marginea răsăriteană a Europei.

Îmbunătățirea stării țăranului român, susține domnul profesor Tașcă, în studiul, a cărui apariție o semnalăm mai sus și care a făcut obiectul unei comunicări la Academia Română, a constituit grija de căpetenie a guvernelor Principatelor Române, începând cu secolul al XVIII-lea. Motivele cari au determinat pe domnitorii români să se îngrijească de starea țăranilor noștri (prin ridicarea șerbiei și împroprietărire) au fost la început de ordin utilitar și mai târziu

¹⁾ Extras din Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III. Tomul XXIV. Mem. 12.

²⁾ Noțiunile: agricultor și țăran sunt cu totul deosebite una de alta. Agricultorul este un profesionist, ei poate fi țăran (locuitor la țară) sau orășean. Țăranul face parte însă dintr-o clasă socială omogenă, cu simțăminte și aspirații cari îl distanțează mult de orășean. Dacă la noi, în cele mai multe cazuri, noțiunea de țăran se suprapune aceleia de agricultor, aceasta nu constituie deloc o regulă. Poți să fi țăran și să nu fi agricultor (ci, cismar, rotar, etc.), după cum foarte simplu un orășean, având ca ocupațiune principală agricultura, devine agricultor.

de ordin umanitar.

Din aceste motive s'au dat în plină proprietate sătenilor români din anul 1864, 1.680.647 ha. de pământ și tot din aceste motive în anul 1921, numai în Vechiul Regat, s'au expropriat marii roprietari, trecându-se pe seama țăranilor 2.776.401 ha.

Dar, spune domnul prof. Tașcă (pag. 3-a): „Împroprietăririle succesive neatingând țelul urmărit — adică îmbunătățirea stării țăranului — ne-am gândit la soluționarea problemei pe altă cale. Am încercat să organizăm producțiunea; să creăm ferme model, care să servească de pildă și îndemn săteanului; să creăm ocoale agricole cu agronomi, care să-i dea îndrumări; să îngrijim de seminte selecționate, etc.”

Măsurile acestea atingând doar parțial scopul urmărit, d-se cere ca problema să fie privită sub adevăratul ei aspect: „prețul de vânzare a produsului agricol în raport cu prețul de cost”.

„Zadarnic vom înzestra pe sătean cu teren de cultură; zadarnic îi vom da drept de vot. Dacă prețul produsului solului, — rezultatul muncii lui de un an, — este inferior prețului de cost, el va sărăci tot mai mult în fiecare an.” Și un lucru direct uluitor, care ar fi trebuit să ne trezească de mult din amotire: „Săteanul român însă vinde dela 1860 încoace aproape continuu, sub cost”.

Este o afirmație care nu suportă nici cea mai mică contradicere. Într-o epocă în care produsele agriculturii românești trebuiau să înfrunte concurența transoceanică, țăranul român era silit să țină piept și acțiunii guvernului, a cărui grijă se îndrepta în mod foarte vizibil spre orășeni. Grelele taxe la vânzări (între anii 1920—1928, după cum afirmă d. prof. Tașcă, 4 lei la kg. de grâu, 3 lei la kg. de orz, 40 lei la kg. de brânză),

contribuiră ca prețul de vânzare să fie mult sub prețul „just” sau „normal”³⁾.

Pentru a putea să ajungă la stabilirea prețului just, producătorul agricol ar trebui să țină seama, la fel ca și producătorul industrial, de toate elementele constitutive ale costului de producție. Neluate în seamă aceste elemente, se ajunge ca, între prețul de vânzare al produselor agricole și cel al produselor industriale, să existe o distanță care apasă enorm în defavoarea agriculturii. Această distanță, după cum observă domnul prof. Tașcă, a crescut foarte mult în ultimii ani. Pentru exemplificare, cităm: în anul 1913, țărănul român dădea 262 kg. de grâu pentru a-și procura 26 de produse industriale de primă necesitate pentru nevoile sale agricole, ca: săpă, coasă, seceră, cuie, plug, etc., iar în 1940, pentru aceleași produse industriale dădea 674 kg.

Față de cultivatorul din străinătate, poziția agriculturii române este cât se poate de inferioară. Ne folosim și aici de un exemplu, pentru ca realitatea (dureroasa realitate pentru noi) să iasă mai bine în relief. În anul 1938, pentru un plug marca „Pore Mistreț” agricultorul german plătea contravaloarea a 300 kg. grâu, cel bulgar, contravaloarea a 441 kg. grâu, iar cel român, contravaloarea a 1053 kg. grâu.

³⁾ Preț just sau normal este cel care acopere toate cheltuielile de producție ale producătorului”.

Aceste două exemple, credem că ne vorbesc suficient. Ele ne arată de ce pătura noastră țărănească are un standard de viață mult inferior față de pătura țărănească a țărilor streine și de ce țărănii noștri reprezintă chiar astăzi, clasa socială cea mai săracă. Greșala, în mod neîndoelnic, apasă asupra trecutului, căci, între problema asigurării unui preț remuneratoriu agriculturii române și aceea a asigurării unui trai ușor târgoveților noștri, a primat aceasta din urmă.

Domnul profesor G. Tașcă, la lumina unor date, a căror certitudine este indiscutabilă, cu competența unui desăvârșit economist și cunoașterea amănunțită a problemei, în calitate de agricultor, studiază „Influența prețului asupra producției solului”, analizând paralel, pentru a ajunge la o concluzie justă, aplicabilitatea la realitățile românești, a „Legei venitului mai mult decât proporțional în agricultură”, cât și a „Rentei Funciare”.

În încheiere, d-sa crede că, numai „atunci când vom putea să unim pe producătorii agricoli în puternice sindicate și când ei vor fixa prețul produselor agricole, iar nu guvernul, — așa cum fac industriașii, — și când acest preț va fi fixat ținând seama de costul de producție cel mai ridicat, în acel moment, am credința, că atât chestiunea producției solului, cât și aceea a îmbunătățirii stării țărănului, vor fi în mare parte soluționate”.

I. V. TOCITU